

1 ЧАСТИНА	5
1.Поняття «культура»: сутність, функції, структура.	5
2.Полісемантичність та поліфункціональність поняття “культура”.	6
3.Методологічні принципи вивчення історії української культури.	7
4.Розвиток української культури в контексті світової цивілізації	8
5.Українська культурологічна думка як розвиток європейської духовно-теоретичної традиції.....	9
6.Концепції походження української культури в працях дослідників ХУІІІ – ХХІ	10
7.Проблема історичної періодизації: основні етапи розвитку української культури.	11
8.Категорія «українська культура як цілісна система».	13
9.Екзистенційально-антропологічні начала осягнення культури у «філософії серця» Г.Сковороди.	14
10.Національна концепція культурно-історичного розвитку /М.Костомаров, В.Білозерський, П.Куліш/.	15
11.Концепції походження української культури вчених-емігрантів /І.Крип'якевич, І.Огієнко, Д.Антонович/.	16
12.Українська культура в працях сучасних дослідників.	17
13.Тарас Шевченко – визначна постать українського культуротворення.....	18
14.Феномен української ментальності: світоглядні універсалії.....	19
15.Ранні форми релігії. Ідея синкретичного Всесвіту.....	20
16.Первісна культура – археологічні пам'ятки культурних шарів в українському просторі.....	21
17.Протонеоліт України. «Неолітична революція» як доба системної соціальної трансформації та формування аграрної цивілізації. Зміни в системі світоглядних уявлень.	23
18.Приналежність України до гіпотетичного культурно-історичного центру Землі /циркумпонтійська зона/.	24
19.Основні ознаки міфологічного світогляду.	25
20.Структура і функції міфу, уявлення про сакральність простору і часу.	26
21.Логіка міфологічного мислення: принцип антропоморфізму та закон «містичної співпричетності» /Леві Брюль/. Архетипи міфологічної свідомості.	27
22.Культи найголовніших божеств язичницького пантеону слов'ян. Ідея «священного шлюбу»	28
23.Концепція Світового дерева як універсальної моделі організованого Всесвіту. Вертикальна та горизонтальні площини, числові характеристики Світового Древа.....	30
24.Образ Світового дерева в народній творчості українців.....	31
25.Розвиток уявлень стародавніх слов'ян про первісний хаос та про світове яйце як символ порядку, світо устрою.....	32

26.Українська демонологія.....	33
27.Слов'янська культурна доба /ранні слов'яни, епоха раннього залізного віку, формування українського етносу, роль солярійного культу, формування архетипів «сонце», «дорога» тощо/.....	34
28.Трипільська культура – найвизначніша культура неолітичної доби на землях України /періодизація, особливості, основні характеристики/.....	35
29.Скіфи, їх культура та світогляд. Греко-скіфська пектораль.....	36
30.Ідея «Велесової книги» в контексті проблем «осьового часу».....	37
2 ЧАСТИНА	38
31.Значення запровадження християнства для еволюції культури в Київській Русі.....	38
32.Характерні ознаки та особливості феномену культури Київської Русі.....	39
33.Причини високого злету культури Київської Русі.....	40
34.Проблема вибору віри в часи Київської Русі. Феномен двовір'я.....	41
35.Виникнення писемності в Київській Русі. Слов'янські просвітителі Кирило і Мефодій.....	42
36.Особливості літературного процесу доби Київської Русі.....	43
37.Музична культура, героїчні пісні, скомороство, народні танці, обрядова народна пісенність доби Київської Русі.....	44
38.Особливості розвитку культури України в польсько-литовську добу.....	45
39.Ренесансно-гуманістичний світогляд в Україні в XVI-XVIII ст.....	46
40.Формування національної самосвідомості в контексті ренесансних та реформаційних процесів загальноєвропейського змісту в XVI-XVIII ст.....	47
41.Україна як східноєвропейський центр барокової культури. Національна самобутність культури України доби бароко.....	48
42.Братський рух кінця XVI – початку XVII ст.. та його релігійна і національно-політична роль в історії української культури.....	50
43.Києво-Могилянська колегія та її роль в українській гуманістичній думці.....	51
44.Діяльність київського митрополита Петра Могили.....	52
45.Видатні діячі української культури XVI - початку XVII ст.. /І.Галатовський, І.Гізель, С.Яворський/.....	53
46.Формування та розвиток національно-самобутніх типів архітектурної забудови і жанрів мистецтва в XVI – XVII ст..	54
47.Козацтво як культуротворча сила української ідентифікації. Розвиток культури в умовах української козацької держави.....	55
48.Меценатська діяльність І.Мазепи у сприянні розвитку барокової архітектури і мистецтва.....	57
49.Український бароковий церковний розпис та іконографія XVI – XVIII ст.....	58

50.Українська національна архітектурна школа /С.Ковнір, Ф.Старченко, І.Григорович-Барський/.....	60
51.Доба пізнього бароко /рококо/ в Україні. Архітектурні пам'ятки української культури ХУІІІ ст..	62
52.Творчість Г.Сковороди – українського просвітителя та філософа. Наукове і культуротворче значення його творчості.	64
53.Культуротворчі, соціально-економічні та геополітичні основи національного самовизначення української культури ХІХ ст.	66
54.Напрями, форми і стилі культури України ХІХ ст..	67
55.Кирило-Мефодієвське братство та його роль в національному самовизначенні української культури ХІХ ст.	70
56.Іван Котляревський – засновник класичної традиції в українській літературі.....	72
57.Культуротворче значення діяльності Т.Шевченка у генеруванні національної ідеї українського суспільства.	74
58.Феномен творчості Миколи Гоголя як приклад містичного реалізму.	75
59.Імпресіонізм та символізм – інноваційні тенденції української культури ХІХ ст.. /творчість Лесі Українки, М.Коцюбинського/.	76
60.Осмислення української культури в наукових працях Д.Яворницького та М.Грушевського.	77
3 ЧАСТИНА	79
61.Заснування та діяльність наукового товариства ім. Тараса Шевченка	79
62.Заснування стаціонарного українського театру М.Садовського.	80
63.Мистецький і науковий внесок І.Франка у розвиток української культури.	81
64.Меценатська діяльність як ментальний вимір української культури.	82
65.Розвиток науки і освіти України в ХІХ ст.	83
66.Заснування одного з фундаментальних технічних закладів України – Київського політехнічного інституту.	84
67.Вплив історичних подій та соціальних трансформацій на динаміку розвитку української культури в першій половині – 80-х роках ХХ ст.	85
68.Наукова та громадсько-політична діяльність М.Грушевського у контексті обґрунтування демократичних принципів української державності.	86
69.Основні напрями модернізму в українській художній культурі першої половини ХХ ст..	87
70.Художні інновації українського футуризму /М.Семенюк, Д.Бурлюк/ та кубофутуризм /О.Богомазов, О.Екстер/.	88
71.Особливості українського супрематизму К.Малевича, скульптурної творчості О.Архипенка.	89
72.Роль українського модернізму у розвитку світових тенденцій авангардного мистецтва.	90

73.Формування концептуальних засад «новітньої» національної художньої культури у творчості художників, літераторів, діячів театрального мистецтва та музики у першій половині XX ст.	91
74. Реалізм як провідний художній метод української радянської культури першої половини 80-х років XX ст.	92
75.Значення кіномистецтва О.Довженка, С.Параджанова у розвитку української культури.....	93
76.Розвиток української науки і освіти XX ст.. Досягнення українських вчених – В.Вернадського, Л.Чижевського, І.Сікорського, С.Корольова.	94
77.Постмодернізм як явище культури постіндустріального суспільства України кінця XX– початку XXI ст.	95
78.Українська культура в контексті процесів глобалізації.	96
79.Здобутки і втрати української культури у другій половині XX ст.....	97
80.Мистецтво України 90-х років XX ст..	98
81.Становлення інформаційного суспільства в Україні.	99
82.Основні риси нової соціально-культурної ситуації в Україні в сучасних умовах.	100
83.Перспективи збереження і розвитку національної української культури у контексті інформаційного суспільства.	101
84.Характеристика культури мережевого спілкування в сучасній Україні.	102
85.Медіакультура як ознака становлення інформаційного суспільства.	103
86.Особливості впливу масової культури, її художньо-стереотипних форм на процеси ідентифікації сучасної людини.	104
87.Сучасне українське мистецтво як форма соціальної комунікації.	105
88.Український театр в кінці 80-х років XX - на початку XXI ст..(неправ ответ)	106
89.Українська естрада II половини XX – початку XXI ст.....	107
90.Українське анімаційне кіно в XX – XXI ст.....	108

1 ЧАСТИНА

1.Поняття «культура»: сутність, функції, структура.

Культура (лат. culture — «обробіток», «обробляти») — сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людством протягом його історії.

Сутність — це те, що явище або предмет є саме по собі, на відміну від його мінливих станів або інших явищ та предметів. Існує релігійний та світський підхід до пояснення суті культури. Сутність кожної конкретної культури розкривається в її явищах (артефактах). **Сутністю культури** як фундаментальної категорії є результати людської діяльності та сама діяльність. Культура - це духовне виробництво.

Функції виражають значення культури в житті людини і суспільства. Розглядають як функції культури в цілому по відношенню до суспільства, так і окремих її елементів до системи культури. **Пізнавальна функція** культури фіксує досягнення людства в кожному суспільно-історичну епоху; **інформативна функція** виконує передачу, трансляцію нагромадженого соціального досвіду — обмін духовними цінностями між народами; **комунікативна функція** полягає в передаванні історичного досвіду поколінь через механізм культурної спадкоємності та формуванні на цій підставі різноманітних способів і типів спілкування між людьми; **регулятивна функція** реалізується з допомогою певних норм, засвоєння яких необхідне кожному для успішної адаптації в суспільстві; **аксіологічна функція** полягає у формуванні у людини певних ціннісних орієнтирів, моральних установок, культурних смаків людини; **світоглядна функція** культури виявляється в тому, що вона синтезує в цілісну і завершену форму систему чинників духовного світу особи — пізнавальних, емоційно-чуттєвих, оцінних, вольових; **виховна функція** виражається в тому, що культура не лише пристосовує людину до природного та соціального середовища, сприяє її соціалізації, але й виступає ще й фактором саморозвитку людства.

Багатоплановість культури обумовлює складність її структури. **Структура** культури:

- за формами культуротворчої діяльності культура буває:
 - **матеріальна** (перетворення матерії та енергії відповідно до потреб людини)
 - **духовна** (духовна діяльність);
- за спрямованістю:
 - **масова** (орієнтована на широкий загаль культуру індустріального суспільства)
 - **елітарна** (культура освічених професіоналів)
 - **народна**;
- за приналежністю — **світова** (синтез надбань різних народів, сукупність світових культур) та **національна**
- за проявами — **побутова, технічна та художня**.

2. Полісемантичність та поліфункціональність поняття “культура”.

Полісемантичність поняття культура є причиною багатьох визначень та концепцій, що співіснують у науці.

Існує 6 основних типів визначень поняття культури: **описовий** (класичний етнологічний підхід, характерний синонімізацією понять “культура” та “цивілізація”); **історичний** (акцентується увага на історичному аспекті, традиції, як способу передачі культурних надбань); **психологічний** (акцентується на психічних механізмах культури, навчанні та наслідуванні); **нормативний** (акцент. на підпорядкування людей нормам, моралі, моделям поведінки); **структурний** (акцент. на структурній будові культури); **генетичний** (акцент. на походженні культури).

Значення культури в житті людини і суспільства виражається через її **функції**. Багатогранність феномену культури визначає розмаїття функцій. Розглядають як функції культури в цілому по відношенню до суспільства, так і окремих її елементів до системи культури. **Пізнавальна функція** культури фіксує досягнення людства в кожную суспільно-історичну епоху; **інформативна функція** виконує передачу, трансляцію нагромадженого соціального досвіду — обмін духовними цінностями між народами; **комунікативна функція** полягає в передаванні історичного досвіду поколінь через механізм культурної спадкоємності та формуванні на цій підставі різноманітних способів і типів спілкування між людьми; **регулятивна функція** реалізується з допомогою певних норм, засвоєння яких необхідне кожному для успішної адаптації в суспільстві; **аксіологічна функція** полягає у формуванні у людини певних ціннісних орієнтирів, моральних установок, культурних смаків людини; **світоглядна функція** культури виявляється в тому, що вона синтезує в цілісну і завершену форму систему чинників духовного світу особи — пізнавальних, емоційно-чуттєвих, оцінних, вольових; **виховна функція** виражається в тому, що культура не лише пристосовує людину до природного та соціального середовища, сприяє її соціалізації, але й виступає ще й фактором саморозвитку людства.

Полісемантичність -багатозначність

Поліфункціональність - поєднання різних функцій в одному

3.Методологічні принципи вивчення історії української культури.

Методологічні принципи полягають в тому, щоб через великий обсяг конкретного матеріалу показати логіку розвитку духовної культури впродовж століть, враховуючи специфіку національних моделей цієї культури.

Методологічні принципи вивчення історії української культури:

- **принцип історичного матеріалізму**, який є визначальним для проблеми самосвідомості нації.

- **принцип соціально-економічної зумовленості розвитку культури** (в працях Т.Шевченка, М.Драгоманова, І.Франка, М.Грушевського, Б.Лепкого, Л.Курбаса, О.Гончара, М.Рильського та ін., для яких характерним)

- **принципу історизму**, тобто об'єктивного дослідження витоків художнього витвору, мистецької течії, духовності та їх місця в суспільстві.

- **порівняльно-історичний** метод, до якого входять:

- **діагностичний** (при зіставленні різних за жанром хронологічних джерел, билин, дум та літописів);

- **синхронологічний** (коли виділяється певна проблема і розглядається не в історичному, а в змістовому зіставленні).

- **метод структурно-функціонального аналізу**, коли досліджуваний об'єкт немовби розкладається на складові частини, виявляються співвідношення між цими частинами, правила їх поєднання в групи (при співвідношенні культури і суспільних процесів первинні складові к-ри етнічні нац. вторинні соціальні, класові).

- **метод системного аналізу** коли всі феномени к-ри розглядаються у взаємодії її складових частин як основи, на якій формуються нові якості.

А взагалі при вивченні культури застосовують **2 основних напрями**:

- 1) найпоширеніший – в історичній послідовності;

- 2) галузевий, жанровий шлях, розглядаючи окремо освіту, літературу, живопис, обрядовість від першопочатку і наших днів.

4.Розвиток української культури в контексті світової цивілізації

Українська культура протягом тривалих періодів своєї історії розвивалася як народна. У ній велике місце займали фольклор, народні традиції, які додавали їй особливої чарівності і колориту. Разом з тим, старовинна система освіти, яка досягла свого розквіту в добу Козаччини і забезпечила практично суцільну грамотність населення, орієнтованість на провідні центри Європи, зокрема на Візантійську культурну традицію, роль України-Русі як центру християнства в східнослов'янському світі, а також як центру наук і вищої освіти в добу Козаччини завдяки розвинутій мережі колегіумів, Острозькій та Києво-Могилянській академії, меценатство та державна підтримка культури рядом визначних державників — К.Острозьким, П.Конашевичем-Сагайдачним, І.Мазепою та ін. — все це дозволило піднести українську культуру до рівня світового, створити ряд класичних шедеврів у різних галузях.

Епохи	Тип культури	Світоглядні домінанти	Художньо-стрильові напрями
Давній час	культура первинного сусп.збирачів і мисливців	міфологічний	Античний
Середньовіччя	культура землеробського суспільства	теоцентричний (релігійний)	візантійський, романський, готичний
Відродження	перехід від землеробської до промислової культ. індустріального суспільства	антропоцентричний (перехід від релігійного до світського світогляду)	ренесанс, зародки бароко
Новий час	культура індустріального суспільства	науоцентричний (співіснування об'єктивного і суб'єктивного)	бароко, класицизм, реалізм, імпресіонізм, романтизм
Новітній час	культура постіндустріального суспільства	ірраціоналізм, персоналізм, глобалізм	модернізм, експресіонізм, сюрреалізм, постмодернізм

5.Українська культурологічна думка як розвиток європейської духовно-теоретичної традиції.

Формування європейської культурної традиції в погляді на культурний розвиток людства не має чітких хронологічних меж і, насамперед, пов'язане з епохою Просвітництва. Європейській культурній традиції притаманний погляд, що культура кожного народу є самобутня, унікальна, збагачена досягненнями культур інших народів, історично неповторна, що має право на існування, рівна серед інших, залежна від інших, як і інші від неї.

в XVI-XVIII ст. закладається фундамент формування української культурологічної думки в її європейському розумінні. Значну роль у суспільно-культурному житті України кінця XVI-першій половині XVII ст. відігравали братства – національно-релігійні організації православного населення українських міст. Із заснуванням Київського братства посилюються тенденції до розвитку типово західних гуманістичних ідей, з'являється зацікавленість натурфілософською проблематикою, логікою. Пріоритет побожності все більше замінюється на пріоритет освіченості та розуму.

Тобто, Україна не була осторонь європейського шляху. Процеси, що мали місце в Європі – Реформація, Просвітництво безпосередньо віддзеркалилися в соціально-культурному розвитку України. Приходить усвідомленість необхідності синтезу досягнень вітчизняної та європейської теоретичної думки. Братський рух, українська полемічна література (ідеї рівності, демократії, гуманізму), формування наукового центру розвитку української культурної думки, яким стала Київська Академія, підвели підсумок багатовіковому самобутньому розвитку українського народу, створили умови для критично-наукового осмислення своєї історії, місця в ній людини.

Найвизначнішим мислителем цього часу(XVI-XVIII ст.) був Г. Сковорода. Він розробив принципи символічного трактування культури, згідно якого культура – це три світи: перший світ природи («макрокосмос»), другий світ – це людина («мікрокосм»), третій світ – це Біблія, або світ символів. Г. Сковорода вперше в історії української науки заклав основи розуміння культури як окремої специфічної сфери буття, в якій усе божественне перебуває у символічних формах. Принцип символізму й інтерпретації Біблії він поширив на сферу духовної культури, її історію та форми прояву, зокрема дохристиянську, християнську та світську. Цей принцип має прояви і в європейській культурі.

Формування української культурологічної думки відбувалося в складних соціально-економічних і політичних умовах. Гноблений українській соціум не міг відкрито поставити таке соціальне замовлення з одного боку, а з іншого – культура поневолювачів в особі своїх дослідників боялася вільнодумства української інтелігенції. Однак, в кінці XIX – на початку XX ст. кількість українських наукових досліджень з проблеми культури та їх наукова новизна досягли європейського рівня, що дає право твердити про формування української культурологічної думки.

6. Концепції походження української культури в працях дослідників ХУІІІ – ХХІ

Українські вчені створили ряд оригінальних концепцій культури, основною тезою яких була ідея самоцінності національної культури і її взаємозв'язку з культурами інших народів.

Концепція Г.С. Сковороди (1722—1794) ґрунтується на теорії трьох світів. Перший світ — це природа, або "макрокосмос" (всесвіт), другий світ — це суспільство і людина, або "мікрокосм", третій світ — це Біблія, або "світ символів". В історії української науки Г.С. Сковорода вперше закріпив основи розуміння культури як окремої, специфічної сфери буття, в якій все божественне перебуває у символічних формах.

У науковому відношенні більш вираженою була культурологічна **концепція Кирило-Мефодіївського братства**, яка висунула ідею звільнення слов'янських народів від ярма гнобителів і створення федеративного "Союзу слов'янських республік" із столицею в Києві. Ідеї братчиків про соціально-політичну перебудову суспільства включали багато цінних думок про розвиток національної культури, що були висловлені у працях М. Костомарова (1817—1885), П. Куліша (1819—1897), Т.Г. Шевченка (1814—1861) та ін. Це передусім положення про державну самостійність слов'ян, вільний розвиток національної культури і мови, про характерні риси ментальності українців, зокрема — природний демократизм, прагнення до волі, поетичність, віротерпимість, відкритість у спілкуванні, дружелюбність тощо. Просвітницька діяльність Кирило-Мефодіївського братства сприяла формуванню і розвитку національної свідомості українського народу.

У кінці ХVІІІ ст. формується **концепція романтичного народництва**, відповідно до якої провідним началом в духовній культурі виступає фольклор, який визначає писемну культуру. Творцем культури є простолюд, селянство: панівні класи відсуваються на другий план.

В працях І. Франка вперше зроблено філософсько-світоглядне опрацювання **цілісної концепції історії української культури** від найдавніших часів (передхристиянської Русі) й до кінця ХІХ ст. Вся культура розглядається в єдиному процесі розвитку матеріальних та духовних складників і у зв'язку з соціальною боротьбою за ідеали справедливості та рівноправності.

У працях І. Огієнка висунуто **концепцію історії культури українців від найдавніших часів**. Наш народ як етно-антропологічна цілісність, стверджував він, записав собі просторове місце й усюди поклав свою ознаку багатой культури й яскравої талановитості.

У праці за редакцією І. Крип'якевича "Історія української культури" (1937 р.) було зроблено глибокий аналіз побуту, літератури, музики й театру. Здійснено ряд спроб створити оригінальні культурницькі концепції (А. Козаченко "Українська культура, її минулина та сучасність", М. Марченко "Історія української культури з найдавніших часів до середини ХVІІІ ст." та ін.)

Широко розгорнулися дослідження української культури в діаспорі.

7. Проблема історичної періодизації: основні етапи розвитку української культури.

Підхід до періодизації української культури враховує підйоми і спади культурного процесу в Україні і забезпечує цілісний підхід до української культури як до єдиного цілого духовного світу нашого народу.

I період (Дохристиянський) розвитку укр.. культури : від її витоків до прийняття християнства, тобто — це культура східнослов'янських племен дохристиянської доби. Вчені стверджують, що культура на теренах України виникла на ранніх стадіях розвитку суспільства і відтоді нерозривно пов'язана з його історією.. Глибокий слід в історії укр.. культури залишили племена трипільської культури (IV—III тис. до н. е.), для яких властивим був високий рівень виробничої культури, техніки виготовлення кераміки, суспільної організації. Значного рівня досягла тут і духовна культура. Перше тисячоліття нової ери для розвитку української культури було сповнене рядом подій історичної ваги: виникнення Києва — "матері міст руських"; об'єднання східнослов'янських племен і утворення держави — Київської Русі; переможні походи руських князів та розширення державних кордонів; небувале піднесення і запровадження християнства.

II період (Княжа доба) : час існування княжої держави — Київської Русі та Галицько-Волинського князівства(9-14 ст). Запровадження християнства долучило українців до культурно-етичних цінностей, що становлять основу сучасної західної цивілізації. Вони збагатили скарбницю духовного життя українського народу, вивели його культуру на широкі простори світової цивілізації, поставили в один ряд з найрозвинутішими тогочасними культурами. Украй негативно на ІУК, як й історії України в цілому, позначилася монголо-татарська навала XIII— XIV ст., а пізніше — створення на принципах азійської деспотії Російської централізованої держави. Звідси й почалися найгостріші трагедії нашого народу. Через підйоми і спади й відбувався процес розвитку культури княжої доби.

III період (Литовсько-Польська доба): від кінця монголо-татарської навали до 17 ст. Умови для розвитку української культури погіршувалися внаслідок асиміляції української еліти, а заодно й втрати нею політичних впливів. Відбувалася ліквідація тих політичних центрів, навколо яких кристалізувалося і вирувало культурне життя. Насаджувався насильницькими методами католицизм . За таких умов виник і почав міцніти так званий паралелізм у розвитку культури з наступним (щоправда, тимчасовим) переважанням католицизму над православ'ям. Розвиток української культури в польсько-литовську добу позначений тісною взаємозалежністю та взаємопереплетінням національно-визвольної боротьби і руху за відродження української культури. У ході цього руху формувалися ідеологічні передумови всенародної визвольної війни й створювались культурні цінності, які стали основою розвитку української культури протягом наступних століть.

ІУ період (Козацько- гетьманська доба): сер. 17-поч.18 ст. - характеризується новим історичним контекстом, зумовленим закінченням Визвольної війни в середині

XVII ст., з одного боку, і поступовим обмеженням, а згодом і втратою автономії Україною наприкінці XVIII ст., з іншого. Визначальним тут виступає фактор національної державності, яка, проіснувавши понад 130 років, все ж таки змогла істотно сформувати спрямованість, характер та інтенсивність культурних процесів в Україні. І все ж, розвиток української культури в цей період виступає як процес послідовний, об'єктивно обумовлений, процес засвоєння та успадкування традицій культури Київської Русі, процес зародження в духовному житті українського народу нових явищ, органічно пов'язаних з впливами ідей гуманізму, Ренесансу, Реформації, а дещо пізніше й бароко та Просвітництва.

V період ("неволі і переслідувань" укр.. культури та національно - культурного відродження) охоплює часовий відтинок в 150 років, років великої неволі нашого народу — від часів зруйнування Гетьманщини і до початку XX століття. Найяскравіше в процесах творення нової національної моделі культури український народ виявив себе в літературі, історіософії, фольклористиці, етнографії, театрі, образотворчому мистецтві, драматургії. Упродовж XIX і початку XX століття українська культура зробила колосальний крок уперед у своєму розвитку.

UI період (час нового міжвоєнного та повоенного поневолення України її східними та західними сусідами) : від початку XX ст. до кінця 80-х років. Культурне життя в Україні на початку XX століття значно активізується. Виникають художні музеї, архіви, нові бібліотеки, діють засновані на нових засадах мистецькі навчальні заклади, посилюються зв'язки із зарубіжними художніми центрами (Париж, Рим, Мюнхен, Краків). Шостий підперіод характеризується успадкованими від попередніх підперіодів злетами і руїнами у розвитку української культури, наявністю як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів, за яких українська культура була поставлена в умови боротьби за самозбереження і постійного потягу до відродження.

UII період (сучасний) від кінця 80-х і до сьогодення. Сьогодні українська культура, становить собою безперервний рух національних культурних цінностей, що відбувається між різними соціумами, суспільними верствами та поколіннями.

8. Категорія «українська культура як цілісна система».

Відповідаючи на питання, що ми сьогодні розуміємо під категорією “українська культура як цілісна система”, слід зазначити, що:

1) українську культуру сьогодні слід розглядати як єдине ціле, витворене в галузі матеріального і духовного виробництва генієм нашого народу як у материковій частині, так і за її межами, тобто в Україні та в близькому й далекому зарубіжжі;

2) цілісна система культури включає в себе об’єктивну оцінку ідейно-протилежних течій і напрямів в ній. Адже у створенні української культури, як і культури будь-якого народу, брали участь усі класи, усі соціальні верстви нашого суспільства;

3) відмова від підходу до вивчення української культури як замкнутого соціального організму. Українська культура як оригінальна і своєрідна система, самостверджуючись, на всіх етапах розвитку була включена в сферу міжнаціонального духовного синтезу та взаємодії, в регіональний і світовий культурний процес. Цілісність культури в даному разі означає розгляд і оцінку національно-своєрідного в органічному, езотеричному (глибинному) взаємозв’язку його із загальнолюдським;

4) об’єктивно-спричинена нерівномірність розвитку культури, відсутність прямолінійного, одночасного прогресу всіх її видів, галузей і напрямків не можуть слугувати обґрунтуванням надання переваги у вивченні та аналізі тієї чи іншої її складової.

5) цілісний підхід до культури передбачає такий її аналіз, коли до уваги однаковою мірою береться безперервність її розвитку, всі його періоди, врахування злетів і спадів духовного життя в Україні має лежати в основі цілісного підходу до визначення та аналізу періодів розвитку нашої культури. Український культурний процес, незважаючи на відомі історичні певні перепони, навіть на Батиєве нашестя, відроджувався знову, і же починаючи з XIV ст., розвивався по висхідній аж до XVIII ст., тобто до ліквідації української автономії, і далі: в період неволі, переслідувань і заборон (кінець XVIII – кінець XIX ст.); активного пожвавлення (початок XX ст.), яке закінчується пожовтневим ренесансом (20-і роки XX ст.); трагедією в лещетах сталінщини (30-і роки – середина 50-х років); скованістю в часи стагнації; сучасний процес відродження.

9.Екзистенціонально-антропологічні начала досягнення культури у «філософії серця» Г.Сковороди.

Григорій Савич Сковорода /1722-1794 рр./ - видатний філософ, поет, просвітител-гуманіст, який здобув освіту в Києво-Могилянській Академії.

Вивчення праці Сковороди дає розуміння того, що в центрі його світогляду перебуває людина, її духовний світ, її щастя.

«Філософія серця» Сковороди має гуманістичну основу, бо спрямована на вивчення людини, показує її сутність через внутрішній світ, відчуття. Важливим є те, що на прикладі свого життя Сковорода проповідував чистоту душевну. За народною мудрістю, першими вчителями є батько-мати, від них залежить вироблення характеру й тих моральних засад, які й будуть визначати людину в майбутньому.

Високо підносить філософ значення «сродного» для людини середовища, сім'ї як першої школи життя, покликаної розвивати спочатку у дитини серце, той цілісний корінь, з якого виростає усе душевне життя: благородство, порядність, доброта, вдячність. Отже, «головні обдарування — від батьків».

Саме вихованню відводив він велику роль у формуванні людини, тому процес виховання повинен виробляти повагу до будь-якої роботи, але разом з тим націлювати людину на таку професію, яка б відповідала її покликанню, бо лише справи та результати праці формують гідність особистості.

10. Національна концепція культурно-історичного розвитку /М.Костомаров, В.Білозерський, П.Куліш/.

Українська суспільно-філософська і соціальна-політична думка завжди була органічно пов'язана з традиційною ментальністю українського народу. Тому вона створила оригінальні концепції культурно-історичного процесу, які суттєво відрізнялися від російського панславізму, який протиставляв культуру Сходу і Заходу, християнського світу і Європи, яке вилилося у формулу протилежності Росії і Європи.

В сучасному науковому розумінні виникнення власної концепції культурно-історичного розвитку українського народу слід віднести до діяльності Кирило-Мефодіївського братства і, передусім, до історичних та літературних праць М. Костомарова (1817-1885), що був ініціатором цього товариства; Пантелеймона Куліша (1819-1897), Василя Білозерського (1825-1899).

Білозерський розвинув ідеї християнського соціалізму, виступав за об'єднання всіх слов'янських народів у республіканську федерацію, в якій провідну роль відводив Україні та творчості Тараса Шевченка (1814-1861).

Основні ідеї братства були викладені в «Книзі буття українського народу», в «Статуті слов'янського товариства св. Кирила і Мефодія», а також в історичних працях М. Костомарова «Мысли об истории Малороссии», «Две русские народности!», «Славянская мифология» та в працях П. Куліша «Повесть об украинском народе» та поемі «Україна». Соціально-політична концепція Кирило-Мефодіївського братства включала низку положень щодо культурно-історичного процесу, серед яких головне полягало у визнанні рівних прав всіх народів на національну самобутність, державну та політичну самостійність, вільний розвиток мови та національної культури.

Метою братства було утвердження національно-державної незалежності України з демократичним ладом за зразком Сполучених Штатів Америки або Французької Республіки. Далі на прапорі братства стояли: загальна рівність і однакове для всіх громадян право, воля особи й віри, скасування всяких станових привілеїв, а надто „искоренение рабства й всякаго униженія низшихъ классовъ"; загальна народна освіта, вселюдне право виборче, виборність чиновників і т. ін. До важливішої складової концепції культурно-історичного процесу братства належала думка про особливі риси українського народу та його культури: волелюбність та природній демократизм, поетичність і віротерпимість. Загалом діяльність братства сприяла формуванню національної самосвідомості українського народу, поширенню просвіти, видавничої справи та шкільництва.

11. Концепції походження української культури вчених-емігрантів /І.Крип'якевич, І.Огієнко, Д.Антонович/.

Значний вклад у вивчення історії української культури вніс Іван Огієнко (1882-1973) – історик церкви, культуролог, філософ, мовознавець, письменник, автор перекладу «Біблії» на сучасну літературну мову, перший ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету. У 1917-1918 рр. І. Огієнко читав у тому ж університеті курси української мови та культури. На основі своїх лекцій він видав книгу «Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу», яку можна вважати початком справжньої історіографії української культури. Автор аналізує характерні риси нашої культури, простежує її розвиток в різні періоди історії, акцентуючи увагу на національній самобутності української культури. Таким чином, І. Огієнко робить спробу зруйнувати стереотип сприйняття української культури як похідної, залежної від російської.

Найбільш значною узагальнюючою працею західноукраїнських учених, що висвітлювала культурний процес на Україні від найдавніших часів до 30-х років ХХ ст., була «Історія української культури» (1937) за редакцією І. Крип'якевича, яка у той час трималося у спецфондах.

Важливою віхою на шляху розвитку національної культурологічної думки став вихід у 1940 р. праці "Українська культура: Лекції за редакцією Д. Антоновича". Книжка повніше, ніж попередня праця, відображала різні форми функціонування національної культури. Дмитро Антонович, як і Іван Крип'якевич, не відійшов від проблемно-хронологічного принципу у висвітленні української культури, однак не можна не помітити спроби ввести в текстуальний контекст книжки суто культурологічні категорії. Вчений подав тлумачення поняття культури, розділяючи її на матеріальну і духовну, по-сучасному правдиво надав творчій діяльності людини роль ланцюга, що пов'язує природу та культуру (вступ). Він уперше наголосив на особливостях українського гуманізму, намітив періодизацію культури за стильовими епохами, хоч і не всі терміни, зокрема еkleктизм до позначення культурно-історичних явищ ХІХ ст., сприймається адекватно сучасним дослідником. Д. Антонович відстоював положення про те, що національна культура складається з декількох рівнів: народної культури та "культури інтелектуальної верстви".

12. Українська культура в працях сучасних дослідників.

Культурна трансформація, що триває в суспільстві, пов'язана з появою нових духовних потреб, які були пробуджені зростаючим інтересом до національної культури, а також потоком нових культурних цінностей -- як вітчизняних, так і зарубіжних. Це дає нові імпульси для розвитку культури. З'являються нові яскраві творчі особистості, нові речники і провісники прийдешнього розвитку української культури, канонізуються її апостоли -- як М. Грушевський, Є. Маланюк, а їхня спадщина збагачується новими вимірами її освоєння.

У процесі складання нового профілю і структури культурного життя, насичення його національним змістом і постмодерністськими новаціями відбуваються важливі зміни в смаках, уподобаннях, в шкалі і критеріях оцінки явищ культури та мистецтва. Якщо в недавньому минулому переважали критерії, пов'язані з ідеологічною цінністю культури, то тепер все більше визначаються і виходять на перший план критерії художності, естетичної досконалості, новаційності, авангардності, справжньої народності. У зв'язку з різноманітністю змін і впливів в культурі загальна її структура залишається не усталеною, що дає підстави стверджувати, що сучасне культурне життя характеризується новим співвідношенням професійної, самодіяльно-художньої, традиційно-народної та релігійної культури, тобто певною структурною мозаїчністю.

Відомий науковець і громадський діяч І. Дзюба поставив проблему неповноти структури української культури, вважаючи її послабленою, особливо за рахунок недостатнього побутування мови. Структурна неповнота української національної культури вочевидь виявляється у втраті традицій містобудування, предметно-просторового середовища повсякденного життя поколінь. У цей же час і проведенне відмежування церкви від народу було протиприродним і великою мірою спричинило сьогоденну неповноту структури української культури. Церква є не лише світоглядно-конфесійним феноменом, а й суспільним, бо з нею пов'язані певні зміни в поступі нації.

В.І. Вернадський відносив церковно-релігійне життя етносу до "надбань національної культури" і ставив його в один ряд з організацією народної освіти.

У потоці цих новацій (вже починаючи з часів "перебудови") відбувається акцентування уваги на людському факторі в духовному житті українського суспільства, переміщення уваги системи освіти, громадянського виховання з базового принципу колективізму на особистість, на врахування індивідуалістичного начала української ментальності як фактору активізації соціальної енергії.

13.Тарас Шевченко – визначна постать українського культуротворення.

Т.Шевч. займає особливе місце в суспільстві і культурі, приймає образ страдника, пророка, святого. У 19ст. його постать вийшла на перший план як історичного та політичного діяча. Одночасно митець і політик ("Катерина" - кохайтесь чорнобриві та не з москалями). Вивів культуру на вищій щабель розвитку ("Кобзар" засвідчив воскресіння нації, поклав початок нового письменства в іст. Укр.) . Надавав особливого значення правдивому слову. Його творчість нерозривно пов'язана з народною творчістю. І до кінця життя залишався вічний йому(народу). Поет повернув укр. народу пам'ять його історії. Він також виступав як революційний(проти самодержавства) демократ(засуджував колоніальну політику царизму). Також він людина високої гуманності (у творчості присутні доброта, милосердя тощо). А уже в 1860-х його творчість позитивно вплинула на молоду інтелегенцію.

"Кобзар" знаменував собою демократизацію світової літератури, бо з його сторінок чи не вперше заговорили цілі соціальні материки, які залишалися невідомими для елітарної культури – і це було одкровенням.

Тарас Шевченко як художник займає одне з найпочесніших місць в українському образотворчому мистецтві. Він прекрасно володів всіма відомими тоді засобами графічного зображення (картини: «Смерть Лукреції» (помилково експонувалась під назвою «Смерть Віргінії»), «Смерть Сократа», «Із життя феодальної Русі», рисунок «Жіночої голівки», «Судня Рада», або історична композиція «Дари в Чигирині», а також серія його малюнків, виконаних на засланні: краєвиди пустель Азії («Чекан-Арал»), сцени з побуту киргизів («Казахські діти-байгуші», «Катя»))

Підсумовуючи значення творчості Шевченка для укр. та світової культури використаємо висновок, зроблений Франком у "присвяті" : "він був сином мужика - і став володарем у царстві духу. Він був кріпаком - і став велетнем у царстві людської культури "

14.Феномен української ментальності: світоглядні універсалії.

1."Ментальність" – соціально-філософська категорія, здатна стати основою окремої методології дослідження різних соціальних груп. А в ситуації надзвичайно високої соціальної мобільності її світоглядно-методологічний потенціал дозволяє простежувати механізми самозбереження національно-етнічних надбань навіть за умов кардинальних змін, які супроводжують сучасне українське суспільство. Тому національну ідею, яка зможе об'єднати його, слід шукати в глибинних змістах (шарах) етнокультурної соціально-духовної спадщини українського народу.

«Ментальність» як нове поняття легко вбирало у себе всю повноту оновлюваного буття, доки не опинилось перед загрозою самознищення – втратою своєї конкретної визначеності.

Сутнісні риси української ментальності репрезентовано такими характеристиками: зовнішня пасивність, сумнівність, невміння скористатись з історичної ситуації, звичка розраховувати лише на свої сили (недовіра до державних інституцій), рівноправність чоловіка і жінки, традиційність (прагнення побачити себе-відтворення не лише в дітях, а й внуках і на генетичному рівні як зовнішня подібність, і на духовному як досвід).

2.Архетипи та універсалії укр. ментальності.

Фактори які визначають особливості культурної нації, своєрідність її еволюції можна поділити на зовнішні(тривалий період колонізації України , відсутність державності, соборності теорії) та внутрішні. Заборони, а не рідко і геноцид їй нав*язували зовні. Це притуплювало творчій потенціал народу. Так за кілька десятиліть більшовицької диктатури у людини вкоренився страх діяти незалежно, говорити те, що думаєш... Те, що українці століттями не мали своєї держави, негативно позначилося на розвиток національної свідомості.

Ідея укр. народу - поривання до свободи, незалежності. (на першому етапі виступала в релігійній оболонці) . Згодом ідея стає виразнішою політичною. Але не мала ніколи месіанського спрямування. Однією з іпостасей стало її мовно-художнє буття. Також вона мала рису гуманізму.

15.Ранні форми релігії. Ідея синкретичного Всесвіту.

До ранніх форм релігії належать: магія, фетишизм, тотемізм, рільницький культ, шаманство, анімізм та культ предків.

Магія (від давньогрецького - ворожба) - віра в існування надприродних засобів впливу на навколишній світ, це система прийомів, заснованих на вірі в можливість примусити надприродні сили здійснити бажане. Магія створює враження, що людина може змінити реальність не лише своєю працею, тобто природним способом, а й особливими символічними діями, обрядами й ритуалами.

Фетишизм (від португальського - річ для чаклунства; фетиш означає талісман, амулет) - віра в існування надприродних властивостей у матеріальних предметів, поклоніння предметам найближчого оточення людини (як правило, неживим). До реальної користі предметів додаються їхні "потойбічні" властивості бути помічниками й захисниками людей. Порівняно з магією фетишизм є складнішою формою релігії. Якщо магія посилювала віру в можливість впливу людини на природу, то фетишизм наділяв надприродними якостями ще й певні матеріальні об'єкти.

Тотемізм (мовою одного з індіанських племен "тотем" - його рід) - віра в надприродну спорідненість людських колективів із певними видами тварин, рослин чи явищ. Тотемістичні елементи увійшли до складу всіх сучасних релігій; особливо відчутним є вплив тотемізму в індуїзмі.

Рільницький культ - поклоніння двійникам тих чинників природи, які впливають на врожаї.

Шаманство - віра у можливість спілкування людини з духом, яка доступна древнім професійним служителям культу - шаманам, які здатні приводити себе в екстатичний стан.

Анімізм (від лат. *anima* - душа) - віра в існування у матеріальних об'єктів і процесів надприродних двійників, тобто це віра в душу і духів людського тіла, тварин, знарядь праці, війни, хвороби тощо. Анімістичні уявлення передбачають існування душі як внутрішнього джерела діяльності всіх живих істот, своєрідного внутрішнього двигуна.

Синкретизм (від грец. — з'єднання, об'єднання) — в релігії явище об'єднання різних релігій (або їх окремих елементів) в єдину релігійну систему. Синкретизм — загальнокультурне явище - це зовнішнє, неорганічне, штучне з'єднання фрагментів або елементів різнорідних навчань релігійного, антропологічного або космологічного характеру. Духовні основи подібного з'єднання або не визначаються ясно, або не ув'язуються з вмістом залучених фрагментів. Приклади — гностичні вчення, теософія та ін.

Історично синкретизм мав широке поширення в Стародавньому Римі і в державі інків, коли інкорпорація богів переможених земель у власний релігійний культ підтримувалася на рівні державної політики.

16.Первісна культура – археологічні пам'ятки культурних шарів в українському просторі.

Радомишльська стоянка — пізньопалеолітична стоянка в околицях м. Радомишля Житомирської області, свідчить про раннє заселення людьми багнистого регіону Київсько-Житомирського Полісся. Її відносять до ранньої доби пізнього палеоліту. На місці археологічних розкопок було виявлено та досліджено кілька стоянок. На одній із них знайдені залишки п'яти жител наметоподібних конічних споруд, розташованих півколом і побудованих з великих кісток мамута, та окремо сховище великих кісток мамута. Знайдено багато знарядь праці високої форми, а також великих пластин. Однак знайшли і багато різців і пластинок із притупленим краєм, що свідчить про постійне вживання цих знарядь в повсякденному житті первісної людини. Радомишльська стоянка досліджена протягом 1956—1965 років видатним українським вченим-археологом Іваном Гавриловичем Шовкоплясом (1921 —1997).

Куличівка — археологічна стоянка періоду пізнього палеоліту. Розташована в північно-західній частині м. Кременець (Тернопільської обл., Волинь). У 1968—1989 роках відкрита експедицією під керівництвом В. П. Савича. Тут було знайдено у різних культурних шарах понад півмільйона крем'яних решток, кістки плейстоценових тварин, залишки вогнищ і жител, які дають уявлення про поселення бронзової доби, доби ранньої залізної доби та пізнього палеоліту. Пам'ятка має п'ять культурних шарів — три шари верхнього палеоліту й два шари залізної доби. Геологічний вік всіх залишків верхнього палеоліту однотайно визначається фахівцями як паудорфський (дубновський). За кількістю знахідок вона займає перше місце не лише в Україні, але й у Східній Європі. Тут розкопано понад 500 тис. оброблених кременів. На глибині 2,5 м було виявлено залишки трьох наземних жител, п'яти вогнищ, а також місця, де обробляли камінь. Археологи знайшли велику кількість знарядь праці — скребла, різці, скобелі, проколки, стаместкоподібні та сокироподібні вироби. Із кісток тварин люди, які жили тут в давнину, робили руків'я до крем'яних знарядь, проколки, підвіски та орнаментовані предмети.

Кирилівська стоянка - археологічна стоянка старо-камяної культури. Древнє поселення на Подолі в Києві неподалік Кирилівської церкви. Є початком постійного поселення на Подолі. Відкрита і досліджена у 1893 році археологом Вікентієм Хвойкою. Спочивала в 20-метровій глибині глини й простяглася на 1000 кв. метрів ушир. Знайдено рештки понад 60 мамонтів, безліч обпалених кісток та багато вугілля й попелу. Поміж кістками мамутів були тут кістки носорогів, зуби печерного ведмеда та лева. Поміж кам'яних знарядь знайдено крем'яні ножі та скребачки, при чому найцінніші для духової культури того часу були тут мамутові ікла (сікачі) покриті карбованим орнаментом.

Киїк-Коба — двошарове середньопалеолітичне поселення в гроті на річці Зуя в Білогірському районі Криму. Киїк-Коба є найдавнішою пам'яткою неандертальського поселення на території України. Пам'ятку відкрив і досліджував Гліб Бонч-Осмоловський в 1924—1926. У нижньому культурному шарі знайдені невеликі крем'яні знаряддя, кістки тварин — гігантського й шляхетного оленя, сайги, диких коней, осла й інших. Виявлені також залишки стінки, спорудженої в муст'єрський час для захисту мешканців грота від холодних вітрів. Збереглися сліди древніх вогнищ: у нижньому шарі виявлений одне вогнище, у верхньому — три очажка. Усюди в границях житлової площі зустрічаються розколотий кремень, знаряддя, кістки тварин. Мешканці обох шарів Киїк-Коби полювали на велетенського та благородного оленів, коня, віслюка тощо, виготовляли кременеві знаряддя — гостроконечники, скребла, ножі.

Кукрецькі стоянки відомі від Гірського Криму на півдні до Київського Полісся на півночі, від гирла Дунаю на заході до Приазов'я на сході. Найвідоміші стоянки — Кукрек, Вишенне I, Балін-Кош, Кам'яна Могила, Абузова Балка, Ігрень VIII, Добрянка, Велика Андрусівка, Лазарівка та ін. Культура датується від початку мезоліту до раннього неоліту —

VIII—V тис. років до н. е. Кукрецьке населення Гірського Криму полювало на лісових копитних, степового Надчорномор'я — на лісостепових тварин, Надпоріжжя — на турів, благородних оленів, кабанів прирічкових лісів, ловило рибу.

17.Протонеоліт України. «Неолітична революція» як доба системної соціальної трансформації та формування аграрної цивілізації. Зміни в системі світоглядних уявлень.

Протонеоліт (від прото... і неоліт), назва перехідного періоду від палеоліту до неоліту, що характеризується розвиненим збиранням дикорослих рослин і зародженням підшліфовки кам'яних знарядь. Відповідає пізньому мезоліту, частково — найранішому неоліту. Нині маловживаний термін.

Неолітична революція — історичний період переходу в епоху неоліту від привласнюючого до відтворюючого(виробляючого) типу господарства, це пов'язано з виникненням скотарства, тваринництва, землеробства. Цей процес сприяв виникненню міських поселень, ремесел та писемності. Термін "неолітична революція" увів у 1949 англійський археолог Гордон Чайлд. В епоху мезоліту, що тривала у XI-VIII тис. до н.е., на всіх заселених людиною територіях перестав позначатися вплив останньої фази зледеніння. Сучасні клімат, флора і фауна набули своїх нинішніх географічних границь. Людина придбала всі біологічні характеристики сучасної людини, а людство розділилося на раси.

З переходом до виробництва продуктів харчування людина одержала вільний час, тому не дивно, що виникли нові види ремесла: ткацтво, обробка обсидіану (вулканічного скла) і початки металургії. В епоху неоліту люди також навчились обпалювати глину, перетворюючи її в особливу речовину (кераміку) з метою надання виробам з неї твердості, міцності, водонепроникності, вогнестійкості. Освоєння виробництва кераміки стало одним з найважливіших досягнень людини у боротьбі за існування. Варіння їжі в глиняному посуді дозволило істотно урізноманітнити раціон. Поява кераміки стала однією з основних ознак неолітичної епохи. Більше того, цей винахід знаменує справжню революцію, подію величезної ваги у розвитку людства. Адже до цього людина використовувала тільки дане їй у готовому вигляді природою — обпалюючи ж глину, вона створювала новий, невідомий у природі матеріал. Також кераміка мала велике значення і в розвитку естетичного почуття: прикрашаючи вигадливим узором виготовлені нею посудини, людина поступово вдосконалила мистецтво орнаменту, відмічене все більшою геометричною стрункістю, ритмом барв і ліній, народжених її творчим натхненням.

У результаті всього цього населення Землі колосально зросло, різко розширилася і сфера природокористування. Виникає соціальна організація, що базується на сільському господарстві, а саме — родоплемінний лад, в якому поряд з родовими велику роль відіграють сусідські і територіальні відносини. Утверджується патріархат: голови патріархальних родів не тільки здійснюють владу над родичами, але й беруть участь в управлінні племенем. З'являється інституція племінного вождя, що виконує функції військово-політичного управління. У кінці епохи починається обробка металів (золота, срібла, міді), тому останній період неоліту (IV-III тис. до н.е.) називають мідним віком — енеолітом.

З виникненням землеробства зароджується культ вирощуваних рослин і тих сил природи, від яких залежало їх зростання, особливо сонця й землі. Наприклад, ірокези шанували духів маїсу, гарбуза й бобів, називаючи їх «трьома сестрами», «нашим життям» або «нашими годувальницями», і уявляли їх в образі трьох жінок в одязі з листя відповідних рослин. Уявлення про Сонце як про запліднююче чоловіче й Землю як запліднюване жіноче начало разом з циклічністю благодійної дії Сонця породило його шанування в якості умираючого і воскресаючого духу плодороддя. Одержала поширення магічна практика зміцнення сили Сонця, посилення плодороддя Землі, викликання дощу тощо. Подібним же чином виникав культ покровителів худоби й розвивалась специфічно скотарська магічна практика.

18. Приналежність України до гіпотетичного культурно-історичного центру Землі /циркумпонтійська зона/.

Циркумпонтійською зоною археологи іменують прибережні землі й дотичні області, що створюють величезне кільце навколо Чорного моря, яке в давнину називалося Понтом. Вчені звертають увагу на зв'язки між культурами, що розвивалися в цій зоні у 4–2 тис. до н.е. Щось зв'язувало між собою протягом кількох тисяч років культури Малої Азії й Балкан, Північного Причорномор'я й Закавказзя настільки, що можна казати про єдиний регіон.

Т.зв. «індоєвропейський слід» привів учених у Циркумпонтійську зону взагалі, і в Тавриду насамперед. Цілком можливо, що вчені, що висувають концепцію Циркумпонтійської зони, праві й початки давньої історії принаймні Європи треба шукати на землях Праукраїни.

Уперше про Циркумпонтійську зону заговорив дослідник Є. М. Черних: він відмітив, що на певному історичному етапі в цьому регіоні простежується єдність не тільки традицій металообробки, а й схожість виробів з металу, єдність його складу, іншими словами, єдність джерела його отримання. У той же час інший крупний дослідник археолог М. Я. Мерперт виявив, що саме в цьому регіоні в певний період по всьому причорноморському узбережжю з'являються укріплені фортеці. Раніше тут вони зустрічалися нечасто. Виникають вони майже одночасно по всьому цьому величезному кільцю навколо Чорного моря. Розповсюджуються й загальні форми кераміки. Результатом зв'язків було й інше, більш важливе – зміни в матеріальному житті засвоювалися різними культурними середовищами майже одночасно, неначе життя протягом двох тисячоліть текло в одному річищі, в одній динаміці. Культурні досягнення відомі тут ще у 8 тис. до н.е., тепер же все це знайшло розповсюдження, а відповідно, й розповсюджувачів. Багато вчених пов'язує ці події з консолідацією й розпадом Циркумпонтійської зони.

М. Я. Мерперт у своїй роботі «Культури Циркумпонтійської зони» прямо заявив, що переконаний у тому, що саме Циркумпонтійська зона є найвірогіднішою територією формування індоєвропейських мов.

Осівці лежать у межах так званої Подніпровської височини, яка перетинає зі Сходу на Захід усю Україну. Це зона, куди не доходив останній четвертий льодовик, який 110–14 тисяч років тому сковував усю північну Європу. Отже на наших українських землях і на осівецьких зокрема споконвіку не переривалась нитка життя - тут усе живе безперешкодно множилося, розвивалося і досягло найвищого рівня розвою. Чимало хто із учених, серед них і західних, стверджує, що тут, у Праукраїні, була база життя в Європі або Циркумпонтійська (північнопричорноморська) зона. Звідси, із наших українських земель, гадають, хвиля за хвилею розселялися по Європі і частині Азії колоністи.

Природньогеографічну зону, у якій наші пращури заснували Осівці, географи називають Поліссям.

19. Основні ознаки міфологічного світогляду.

Для міфологічного світогляду характерним є:

1) усвідомлення роду як колективної особи, переконаної у наявності спільного предка — тотема. За умов тогочасного суспільства тотемні вірування виявились надзвичайно практичними, через те, що цементували індивідів у родову цілісність, а отже, були життєвою силою. Власне в цьому і полягає головне призначення світогляду взагалі.

2) міфологічний світогляд значною мірою обернений у минуле, адже тотемний предок був, до того ж був як ідеал діяльності. У цьому секрет міфологічного розуміння історичного часу.

3) оскільки міфологічний світогляд антропоморфний, то неминуче формування анімістичної(основа усього-душа) картини буття, тобто одухотворення усього суцього. Це олюднення природи є наслідком нерозчленованості буття на суб'єкт та об'єкт, а нероздільність людини і космосу, людини і природи означає, що у світогляді домінує світовідчуття.

Міфологічний тип світогляду ґрунтується на вірі в надприродні сили, спрямований в минуле. Міф - це перша форма світогляду.

Класичний міф орієнтований на пояснення світу, інтегрований на освоєння світу в первісному спілкуванні, це первісне мислення. Тут немає форм і рівнів, суб'єкта і об'єкта, я і ми, образ і предмет, частина і ціле, природне і соціальне, теперішнє і майбутнє. Головне в міфі це міфологічна розповідь, ритуал, обряд. Класичний міф продукт колективної свідомості, це спосіб об'єднання людського суспільства в смисли, культуру, мову відношень, це спосіб упорядкування буття общини.

Соціальний міф процес політизації міфу, це духовне утворення, яке у нахабній, простій формі виявляє волю якої-небудь групи людей і втілюється в образах, символах, ідеологіях. Соціальний міф підпитує масову свідомість. Якщо класичний міф - це совість, то соціальний міф - це нав'язування принципів поведінки шляхом насильства, влади. Соціальний міф веде до фанатизму.

20. Структура і функції міфу, уявлення про сакральність простору і часу.

Класичний міф орієнтований на пояснення світу, інтегрований на освоєння світу в первісному спілкуванні, це первісне мислення. Тут немає форм і рівнів, суб'єкта і об'єкта, я і ми, образ і предмет, частина і ціле, природне і соціальне, теперішнє і майбутнє. Головне в міфі це міфологічна розповідь, ритуал, обряд. Класичний міф продукт колективної свідомості, це спосіб об'єднання людського суспільства в смисли, культуру, мову відношень, це спосіб упорядкування буття общини.

Соціальний міф (міф у сучасному політичному лексиконі) процес політизації міфу, це духовне утворення, яке у нахабній, простій формі виявляє волю якої-небудь групи людей і втілюється в образах, символах, ідеологіях. Соціальний міф підпитує масову свідомість. Якщо класичний міф - це совість, то соціальний міф - це нав'язування принципів поведінки шляхом насильства, влади. Соціальний міф веде до фанатизму.

Функції міфу класичного міфу:

- аксіологічна (міф є засобом самовихваляння і наснаги);
- телеологічна (в міфі визначаються мета і сенс історії, людського існування);
- праксіологіческая, реалізована в трьох планах: прогностичному, магічному і творчо-перетворювальній (тут часто згадують думка Н.А. Бердяєва про те, що історія - "творений міф");
- комунікативна (міф є сполучною ланкою епох і поколінь);
- пізнавальна і пояснювальна;
- компенсаторна (реалізація та задоволення потреб, які реально, як правило, нездійсненні)
- сакральна

Сакральне, священне, святе (лат. sacer) - світоглядна категорія, що позначає властивість, володіння якою ставить об'єкт у положення виняткової значущості, неперехідної цінності і на цій підставі вимагає побожного відношення до нього.

В архаїчній моделі світу *простір одухотворено і різномірно*. Це не хаос і не порожнеча. Воно завжди заповнений речами. У цьому сенсі міфологічний простір завжди протистоїть хаосу. Одночасно воно і не фізична характеристика буття, а живе, пульсуюче і впорядкує світ початок, тоді як хаос є утворенням, в якому порядок ще відсутня. Це деяка причина, з якої далі будуть виникати різні властивості буття. Тому якщо ми порівнюємо різні «міфи творіння», то у всіх побачимо процес поступового оформлення Хаосу, його перехід з неформованого стану в простір, як щось оформлене. Таким чином, *простір* виникає як упорядкування хаосу за допомогою його заповнення різними істотами, рослинами, тваринами, богами і т.д. Це особливим чином організована сукупність об'єктів і процесів.

Міф вибудовує часопростір архаїчної культури. Найважливішим моментом для міфологічної структуризації світу є виділення священної (сакральної) території та священного часу.

Як вірно пише М. Еліаде: «Будь-який ритуал і будь-який осмислюваний акт, що виконується людиною, відтворює міфічний архетип... Це відтворення передбачає спростування профанного часу і переміщення людини до магіко-релігійного часу. У просторі виділяється сакральний центр, який має космогонічне значення, є місцем дії міфологічних закономірностей. Чим далі від сакрального центру, тим менше на цю територію розповсюджуються міфологічні закономірності, тим більше там хаосу, не впорядкованого, небезпечного простору».

21. Логіка міфологічного мислення: принцип антропоморфізму та закон «містичної співпричетності» /Леві Брюль/. Архетипи міфологічної свідомості.

У міфологічному мисленні є своя логіка. Існують певні принципи, у відповідності з якими людська думка народжує міф. Перший з цих принципів - **принцип антропоморфізму**. Слово «антропоморфізм» буквально означає «людиноподібність». Принцип антропоморфізму полягає в тому, що все і світі уподібнюється людині, мислиться за «образом і подобою» людини. Тобто неживі предмети, живі істоти і вигадані суті, не володіють людською природою, можуть наділятися людськими якостями, фізичними та емоційними. Розглянуті об'єкти в стані, зокрема, відчувати, відчувати переживання та емоції, розмовляти, думати, здійснювати осмислені людські дії. Антропоморфізм був головним принципом пізнання й пояснення незрозумілих явищ природи і закономірностей устрою світу на ранніх етапах розвитку суспільства (йде гроза). Антропоморфізм був властивий більшості релігійних систем і виражався у перенесенні фізичних властивостей і психічних якостей людини на предмети поклоніння: неживі об'єкти (камінь, скеля, сонце), живі істоти (дерево, крокодил, лев), а також істоти земного або середнього (лісовики, домові), верхніх (боги, ангели) і нижніх (чорти) світів. Значний внесок у розвиток міфологічних теорій зробили представники французької соціологічної школи. Леві-Брюль відкрив закон партиципації(причетності) виникнення містичної співпричетності між тотемною групою та сферою її буття: країною, міфологічними тваринами. Відповідно до концепції Леві-Брюля, для людей з архаїчних культур не існує двох світів - видимого, відчутного, фізичного і невидимого, невловимого, «Духовного». Для них існує тільки один - містично реальний - світ, якому вони співпричетні. Стосовно до такого мислення Леві-Брюль вивів **закон партиципації**(містичної співпричетності): для первісної людини предмет може бути самим собою і одночасно чимось іншим. Прикладом дії такого закону може служити тотемізм, коли людина вірить, що він одночасно є і твариною. Інший приклад - одночасне перебування якого предмета або людини в двох місцях.

Міфологічна свідомість — одна з форм суспільної свідомості, характерна для первісного суспільства, ранній етап у розвитку історичної свідомості. Архетип — прообраз, початковий образ, ідея, первісна форма для наступних утворень. На початках людського розвитку архетипи міфологічної свідомості утворились як наслідок інтелектуальної адаптації до дійсності і спроби її систематизації. Вони недосліджувані, проте у міфологічній свідомості проявляються в архетипних образах, доступних нашому спостереженню. До найдавнішого шару української міфології належать уявлення про Сонце, Зорю, Хмару, Весну, Господаря, Громовика, Святовита, Купайлу, Коляду як про світотворящих богів, зрозуміло, богів світлих. Їм протистоять так звані темні (зимові) сили — русалки, мавки, полісуни, польовики, домовики, чорти, відьми, упирі, вовкулаки, Доля і Злидні.

22. Культ найголовніших божеств язичницького пантеону слов'ян. Ідея «священного шлюбу»

Першоджерелами Всесвіту вважали вогонь та воду. Більшість язичницьких богів слов'ян відомі з народної творчості: пісень, колядок.

Перун — бог-громовержець, бог грози, грому і блискавки, покровитель князя і дружини. Культ Перуна дуже давній. Вважають, що за Володимира Перун був головним божеством Київської держави й символом державного єднання. Ідол Перуна стояв на одному із київських пагорбів. Військо присягалось та божилось Перуном

Хорс — сонячне божество давньоруського язичницького пантеону. Його ідол стояв у Києві біля палацу князя Володимира — у «Повісті врем'яних літ» у списку серед 980-ти богів, яким Володимир велів встановити ідоли, Хорс значиться другим після Перуна і перед Дажбогом.

Дажбог — сонячне божество у східних слов'ян. Податель добра і багатства, божество достатку. Опікун громади й народу Дажбог вважався родоначальником руського народу, у «Слові о полку Ігоревім» русичі зветься його внуками

Стрибог — бог вітру (вихору, бурі). Його атрибути: лук і стріли. Князь Володимир поставив його ідола у Києві. Не виключено, що Стрибог був також богом війни, руйнівником, що нищив дари Дажбога. Головні храми Стрибогу були на морських островах, поблизу витоків рік, де часто зупинялись торгові кораблі. До нього перед виходом у відкрите море підходили кораблі русів та купці приносили Стрибогу багаті дари.

Мокоша — богиня материнства, милосердя, щастя і нещастя, жіночої половини, гадань, рукоділля, покровителька джерел і святих колодязів, врожаю, охоронниця корів.

Її пов'язують з потойбічним світом. Посередниця між небом і землею, а тому на весняних ритуальних рушниках завжди зображувалась з руками, піднятими до неба, джерела тепла та вологи (на відміну від літніх, де руки опущені до землі, що породила зерно, готове до нового врожаю). Символами Богині є прядка і веретено.

Сімаргл — ймовірно, божественний вісник, божество сходів, молодих паростків, заступник насіння і коріння. Ідоли встановлений в Києві за князя Володимира у 980 році.

Волос (Велес) — бог торгівлі, музики, мистецтва, поезії, скотарства, тваринництва та підземного світу. Він є опікуном худоби та асоціюється із багатством та магічними силами світу духів.

Сварог — за Іпатіївським літописом, бог-коваль, навчив людей шлюбу, хліборобства і подарував їм плуг.

Сварожич — бог вогню.

Ярило — бог родючості і плодючості. Зображувався молодим, у білій полотняній

одежі, на білому коні, босим. Культ Ярила був поширений на Русі дохристиянського часу, однак він перейшов і в християнську традицію, а як пережиток язичницьких часів у деяких місцях України, зокрема на Поділлі, зберігся до XX століття у звичаях «похорону Ярила» та «гоніння шуліки» у перший понеділок «петрівки». Під впливом християнства магічна функція Ярила була перенесена на святого Юрія.

Лада — одна з найстародавніших язичницьких богинь, богиня гармонії в природі, любові в шлюбі, мати-годувальниця Миру.

Леся — богиня любові.

Трипільська релігія вже, вірогідно, мала міфологічний сюжет **шлюбу** Батька Неба (Бого-Бика) з Матір'ю-Землею (Великою Богинею). Його відгомін також поетично описаний у Велесовій Книзі як один з весняних обрядів шлюбу Землі і Неба: «се повинчаємо Сварога і Землю». Яскравим її прикладом є міфи про священний шлюб, репрезентовані, зокрема, широко знаними міфами про шлюби Зевса з богинями. Він обрав ці шлюби у вигляді змія, дракона, бика. В Україні ці сюжети втілені в трипільських жіночих статуетках — або обвитих тілом змія-дракона, або таких, що сидять на бикоподібних кріселях.

23. Концепція Світового дерева як універсальної моделі організованого Всесвіту. Вертикальна та горизонтальні площини, числові характеристики Світового Дерева.

Світове дерево, Вічне Дерево Життя — уособлення єдності усього світу, своєрідна модель Всесвіту й людини, де для кожної істоти, предмета чи явища є своє місце. Це також посередник між світами — своєрідна дорога, міст, драбина, якими можна перейти до світу богів або в потойбіччя. Про дерево життя у світі створено безліч легенд, казок, цей символ знайшов відображення в орнаментах багатьох народів.

Символ Світового дерева в міфологічних уявленнях багатьох народів слугував своєрідним переходом від хаосу до упорядкованого світу.

У слов'янській міфології першодеревом вважали дуб, в Україні це також була ще й верба.

В образі дерева поєдналися уявлення про час, простір, життя і смерть.

Світове Дерево — **модель триєдиної вертикальної структури** Всесвіту — три царства: небо (Боги), земля (люди), підземний світ (Предки). Кожне з трьох царств має свою символіку в образах тварин, птахів чи небесних світил. Так, верхній небесний світ (крону дерева) представляють сонце, місяць, зорі та різні птахи. Середній світ (стовбур дерева) — бджоли, куниці, домашні тварини. Нижній світ (коріння) — бобри, риби, змії.

Вертикальна триєдність Світового Дерева сакралізує **число три** і взагалі трійцю.

На вершечку дерева днює сонце, «рух» якого зумовив «поділ» простору на **чотири складових у горизонтальній площині**, орієнтованих на сторони світу — північ, південь, схід, захід, якими опікуються відповідно Боги: Мокоша, Дажбог, Лада і Перун. Горизонтальна єдність Дерева Життя сакралізує **число чотири**.

24.Образ Світового дерева в народній творчості українців.

Світове дерево, Вічне Дерево Життя — уособлення єдності усього світу, своєрідна модель Всесвіту й людини, де для кожної істоти, предмета чи явища є своє місце. Це також посередник між світами — своєрідна дорога, міст, драбина, якими можна перейти до світу богів або в потойбіччя. Про древо життя у світі створено безліч легенд, казок, цей символ знайшов відображення в орнаментах багатьох народів.

Найчастіше у фольклорі як світове дерево виступають дуб, явір, верба, липа, калина, вишня, яблуня, сосна. Розташовується Світове дерево у казковому просторі фольклору зазвичай на горі, посеред моря, в чистім полі неподалік дороги, в пана-хазяїна на його дворі.

Деревом позначали також час. Коли древо позначає рік, то малюється з багатьма гілочками. Збереглися й загадки про древо-рік: «Дуб-дуб довго-вік, на ньому дванадцять гіллів, на кожній гіллі по чотири гнізда, а у кожному гнізді по сім яєць, і кожному ім'я є».

Світове дерево в українських щедрівках показане як першородний «явір зелений». У казках трапляється мотив «дерева до неба», здершись на яке герой бачить небесне божество й отримує чарівні подарунки. В українських легендах дівчата перетворюються на дерева з туги за коханими.

Узагалі, в казковому епосі дерева тісно пов'язані з жінками й дівчатами.

У повір'ях і звичаях: в Україні є повір'я, що «людина немарно проживе життя, якщо посадить дерево». (Звичай саджати дерева чи кущі на могилах пов'язаний з образом древа-посередника між світами)

Древо життя — це й древо роду. Найпоширеніша схема зображення світового дерева — стовбур із трьома гілочками. Такі родовідні дерева вишивали червоними нитками по білому полотну долі-рушника й вивішували як оберіги над вікнами, портретами родичів. Птахи, які є посередниками між світом живих і світом предків, а також охоронцями роду, в колядках і казках виступають помічниками й порадиниками в підборі пари. При цьому вони, звичайно ж, сидять на дереві. Весільна символіка рясніє словесними, мальованими або вишитими зображеннями древа життя.

25.Розвиток уявлень стародавніх слов'ян про первісний хаос та про світове яйце як символ порядку, світо устрою.

З хаосом пов'язували уявлення про згубне безладдя, про безмежну безодню, бездонну прірву. В слов'янській культурі як і у всіх архаїчних культурах, космос як світ порядку протистоїть хаосу, як світові безпорядку. Хаос, світ безпорядку, завдяки своїй непередбачуваності, був небезпечним, тому й вважався чужим.

Яйце — символ зародження Всесвіту, Сонця з його весняним відродженням, життя та його безсмертя й воскресіння. У міфах багатьох народів світу саме яйце є світотворчим початком. У слов'ян яйце було символом сонячного культу, зародження життя, символ бога сонця. Звичай зустрічі весни був пов'язаний з поверненням птахів. Птахи — це вісники весни, пробудження та відродження до нового життя природи. Птахи перебуваючи "у небі", несуть людям утіху від сонця, а в собі носять яєчко — емблему сонця-життя, народження, воскресіння. Тому наші пращури надзвичайно їх шанували.

Згідно слов'янської міфології, Всесвіт являє собою форму яйця. Цей найдавніший образ Світового яйця, зустрічається також у багатьох народів світу; у слов'янських міфах, це також мотив створення світу Качкою, яка знесла Світове Яйце - відгомони цього міфу можна виявити в російських народних казках. За даними книжкової традиції, слов'яни вірили, що весь світ подібний до величезної яйцю: шкаралупа - це небо, плівка - хмари, білок - вода, жовток - земля. При цьому зовнішня частина, шкаралупа, асоціюється з небом, а внутрішня, жовток - з землею. Це вносить корективи і в розуміння мотиву розбивання яйця: відходить у небуття не світ взагалі, а конкретно Земля.

26.Українська демонологія.

Українська демонологія — сукупність міфічних уявлень народу, яка спирається на віру в злих духів (демонів). Символіка української демонології — символіка, пов'язана з образами чортів, відьом, домовиків, русалок, мавок, песиголовців, упирів та інших. У час прийняття християнства український народ мав розвинену демонологію. Однак з часом саме під впливом християнства змінився погляд на демонологію: надприродну силу воно остаточно обернуло в силу злу, нечисту. Етнографи вважають, що переважна більшість образів української демонології має дохристиянське походження. Вірування народу в злих духів пов'язувалися з їх уявленнями про навколишній світ. До найпоширеніших в українській демонології образів належать відьми, русалки, мавки, домовики, упирі, вовкулаки, змії, песиголовці і т. д. Частина з них є генетичним продовженням та своєрідною трансформацією образу чорта, який, згідно з народними віруваннями, виник раніше, ніж із хаосу утворився світ. творені українським народом демонічні образи яскраві, химерні, а втім реальні, так як може бути реальним живопис талановитого колориста, котрий відходить від суворості ліній та витриманості перспективи, натомість відтворює своїм пензлем імпресію образу у вишуканому поєднанні фарб, не могли не відбитися у народних казках та піснях, повсякденному спілкуванні, а також творах українських авторів як класичних, так і сучасних.

1. Сатана — голова демонічного світу; відомий своєю чоловічою міццю (можливо, це ствердження має свої витoki в апокрифічних Бібліях, де досить часто зустрічається теза щодо фізичних стосунків Єви з Сатаною та іменування його засновником статевого акту), допомагає старим чоловікам спокушати молодих дівчат; Люципер — варіант біблійного Люцифер — “син зірки”; прикований ланцюгом до скелі, може звільнитися тоді, коли люди забудуть Бога та давні звичаї; Пекун — цар пекла, його помічники — Пекельники або Огнянці — здійснюють тортури над грішними душами; Диявол — зліший і дужчий від багатьох чортів, любить самоту і пишнотілих жінок, яких спокушає; Біс — звичайно живе у лісі, де сухі та покручені дерева; саме він штовхає людей на самогубство; Дідько — лисий чорт; зазвичай живе з людиною. Вважається, що хазяїн, якому слугує Дідько, рано втрачає волосся, бо у нього на голові під капелюхом завжди сидить нечистий, тому, коли чоловік, вступаючи до оселі, не знімав капелюха, вважалося, що він має зносини з Дідьком; Явида — чорт, що може зникати і з'являтися знову; Антипко, Безп'ятко — чорт, якому дверима відбито п'яти, тому він кульгавий; люди, що мали таку фізичну ваду, викликали до себе вороже ставлення; Мамун — чорт, який паморочить розум людини, щоб завести у гібне місце; краде жінок; Хапун — чорт, що хапає у нетрях дітей; Убиясники — чорти, що бояться вовків, бо вони мають силу з'їсти їх; Трістеник — чорт з хвостом, зубами і ратицями; Щезник — чорт, що має здатність швидко щезати; Кішасонька — дияволиця; Чортова матір. Крім найпоширенішої назви “чорт”, використовуються такі епітети: лихий дух, лукавий, нечистий, окаяник.

27.Слов'янська культурна доба /ранні слов'яни, епоха раннього залізного віку, формування українського етносу, роль солярійного культу, формування архетипів «сонце», «дорога» тощо/.

Корені слов'янської культури можна віднайти вже у бронзовому віці. Найбільше пам'яток, що засвідчують безперервність етногенетичних процесів формування слов'ян, знаходять на території Польщі й сусідніх із нею держав. Зародками слов'янських культур вважають Лужицьку, Пшеворську, Зарубинецьку, Черняхівську, Празьку, Корчацьку, Луко-Райковецьку, Роменсько-Боршевську та інші археологічні культури, значна частина яких пов'язана саме з територією України.

Зарубинецька культура охоплювала території півдня Білорусі та півночі України. Черняхівці (за назвою с. Черняхів на Київщині) вважаються спадкоємцями Зарубинецької культури та ідентифікуються в історичній науці з антами. Лінгвісти стверджують, що анти в V—VII ст. говорили мовою, близькою до розмовної мови Київської Русі, яка вже мала деякі ознаки української. Отже, анти, успадкувавши часточку Кіммерійсько-скіфо-сарматської культури, їхні вірування, звичаї і мову, стали тією ланкою етногенетичного ланцюга, яка поєднала їх із русами, а потім — з українцями.

В Україні у VI—VII ст. виник один із варіантів Празької культури, що названий, за поселенням Корчак, Корчацькою археологічною культурою, і поширений у межиріччі Тетерева і Прип'яті.

З VIII—X ст. слов'янські племена починають заселяти лівий берег Дніпра. Це Роменсько-Боршевська культура (назва від м. Ромни на Сумщині та Боршевського городища на Вороніжчині). Представниками цієї культури є племена радимичів і в'ятичів, які, на думку Нестора-літописця, мали польське походження. Ще далі на схід знаходилися землі хазарів та печенігів, які майже ніяких пам'яток не залишили. На півночі мешканці місцеві балтійські й фінські племена, культура яких представлена переважно довгими курганами (Псковщина, Смоленщина, Чудське озеро), які, мабуть, належали кривичам. Племена в'ятичів поступово розселилися у басейнах Оки та Москви-ріки і, змішуючись з місцевими племенами (переважно меря), утворили російську народність, яка, однак, продовжувала називати себе Руссю.

Південні землі України (Причорномор'я, нижня течія Дніпра, Дністра, Південного Бугу (Богу) мали постійний зв'язок з Середземноморським культурним світом. Наявність тут римських монет свідчить швидше про торговельні зв'язки з Римом, аніж про романізацію населення.

У східних степах України з XI—XIII ст. жили половецькі племена. Деякі з них переходили на службу до Руських князів.

Таким чином, в етногенезі українців брали участь ті племена, які протягом тривалого часу проживали на спадкоємних українських землях. Кінцевим результатом процесів етногенезу прийнято вважати виникнення народностей.

Етнічне виділення українців із маси слов'янських народів відбувалося не внаслідок розпаду держави Київська Русь, а, навпаки, — шляхом консолідації проукраїнських племен в одній державі зі спільною мовою та етнографічними особливостями, які почали складатися близько VII ст., і в IX ст. уже мали виразні українські риси. Саме так етногенез слов'янських народів розглядається і в зарубіжній славистиці, переважна більшість вчених визначає спадкоємний зв'язок українців із людністю Київської Русі.

28.Трипільська культура – найвизначніша культура неолітичної доби на землях України /періодизація, особливості, основні характеристики/.

Трипільська культура — археологічна культура часів енеоліту, назва якої походить від назви села Трипілля на Київщині. Культура набула найбільшого розквіту між 5500 та 2750 роками до н. е., розташовувалась між Карпатами та річкою Дніпро на території сучасних України, Молдови та Румунії. Займаючи територію загальною площею понад 35 тис. км². В часи розквіту цій культурі належали найбільші за розміром поселення у Європі: кількість жителів деяких з них перевищувала 15 тис. осіб.

Трипільська культура є однією з основних давньоземлеробських культур мідного віку. Трипільські племена займали простори Східної Європи від Дніпра до Карпат, від Полісся до Чорного моря і Балканського півострова. Розвивалася ця культура в IV–III тис. до н. е. (протягом 1500–2000 років) і пройшла в своєму розвитку три етапи — ранній, середній та пізній. В Україні виявлено величезну кількість — понад тисячу пам'яток трипільської культури. Вони згруповані у трьох районах: найбільше в Середній Наддністрянщині та Надпрутті й Надбужжі, менше у Наддніпрянщині. Так, очевидно, були розселені об'єднання племен.

29.Скіфи, їх культура та світогляд. Греко-скіфська пектораль.

Скіфи — в сучасній науковій літературі група [племен](#), які жили у VII — III ст. до н. е. на землях Великого Євразійського Степу, тобто теперішньої [України](#), та [Середньої Азії](#), а згодом, до

III ст. до н. е., в [Криму](#) і називали себе «сколотами». За найбільш розповсюдженою версією вони були споріднені з північно-східною іранською групою народів індоєвропейської сім'ї (версія заснована на аналізі слів з мови скіфів, які зустрічаються в писемних пам'ятках тих часів, переважно грецьких. Кількість слів — близько 200, переважно імена людей.) . Існують версії про їхній зв'язок з [слов'янськими](#) і [тюркськими](#) народами, які розглядаються як їх прямі нащадки і спадкоємці їхньої культури.

Віра і світогляд

Про віру скіфів до I ст. н. е. збереглося, крім свідчень Геродота, дуже мало даних. Скіфські божества персоніфікували природні стихії, космічні явища і родючість землі. Найшанованішою з усіх божеств була Табіті — богиня царського вогнища, після неї — [Папай](#), дружиною якого була [Апі](#).

Скіфи шанували також бога-героя на ім'я Таргітай, що його подвиги, як вважають деякі дослідники, стали подвигами Геракла, також він відповідав грец. [Аресові](#), та іншим. У скіфських житлах були хатні святилища й жертовники. Священними вважалися різні речі культового призначення: жертвні ножі, чаші, ритони.

Скіфських ідолів не знайдено. Антропоморфізовані зображення деяких з скіфських богів збережені на пам'ятках скіфського мистецтва.

Скіфська культура

Зі слів Геродота, у скіфів був звичай за межами свого поселення викладати великі горби з хмизу, а на їх вершину водружати меч. Такій споруді поклонялися, а потім спалювали. Скіфи зводили значних розмірів [курганні](#) насипи, іноді завершуючи їх кам'яними скульптурами. На [Полтавщині](#) декілька десятків років ведуться розкопки так званого Більського городища, яке, на думку деяких авторитетних фахівців, є залишками столиці Скіфії — легендарного міста Гелон.

Про художні можливості скіфів можна судити по прикладному мистецтву, пам'ятки якого знайдені в похованнях: прикраси, парадна зброя, кінська упряжь, посуд. Головним мотивом прикраси предметів були зображення тварин в [звіриному стилі](#): оленя, лося, ведмедя, коня, птахів, риби. Існували певні закономірності, наприклад, риба зображалася тільки на кінських налобниках. Це доводить, що зображення мали не тільки естетичне, але і магічне значення. Скіфський звіриний стиль має свої відмітні особливості, одна з яких — об'єднання реалізму з декоративними мотивами.

Пектораль

Вага — 1150 г, [діаметр](#) — 30,6 [см](#), виконана зі [золота](#) 958 проби. Техніки виготовлення:

[лиття](#) за втраченою [восковою моделлю](#), карбування, [гравіювання](#), [філігрань](#), [паяння](#), інкрустація кольоровими [емальми](#). На думку вчених, пектораль була виготовлена грецькими майстрами-торевтами на замовлення скіфської знаті як дипломатичний дар у другій чверті IV століття до н. е. в ювелірних майстернях [Афіна](#) або [Пантікапея](#).

[Пектораль](#) виявлено [21 червня 1971](#) року під час [археологічних](#) досліджень поховання у [кургані](#) скіфського періоду «Товста могила» поблизу міста [Орджонікідзе Дніпропетровської області](#). 'Археологи виявили у двох поховальних камерах численні золоті прикраси, серед яких була й пектораль. Пектораль місяцеподібної форми складається з трьох ярусів, відокремлених один від одного чотирма товстими порожнистими трубками у вигляді перевитого джгута, прикрашених псевдозерню. На пекторалі були зображені сцени полювання, птахи, звіри.

30.Ідея «Велесової книги» в контексті проблем «осьового часу».

Велесова Книга — збірник молитов, легенд, оповідань про давню слов'янську історію. Датування пам'ятки спірне. Одні вважають її найдавнішим язичницьким писемним трактатом 10 століття, інші підробкою кінця 19 — середини 20 століття., книга має популярність серед послідовників неоязичництва, які вважають її язичницьким писемним трактатом 10 століття. Події, що описані у Велесовій книзі, охоплюють період приблизно від 7 ст. до н. е. до кінця IX ст. н. е. Назва книги пов'язана з іменем слов'янського бога Велеса (бога достатку, худоби і торгівлі). Книга була написана на дощечках. Більшість спеціалістів вважають, що книга - фальсіфікація.

Велесова книга викладає історію східних слов'ян (іменованих, зокрема, русами та русичами) від міфологічних пращурів до варяга Ерека (деякими коментаторами ототожнюється з Рюриком). Власне історія викладається нібито непослідовно, народи різних епох начебто зводяться в один час, складається враження що ігноруються західна і південна гілки слов'янських племен, використовуються літературні назви історичних персонажів (відомі за римсько-візантійськими джерелами боспорський цар Мітрідат, готський вождь Германаріх, вождь антів Мезамір).

Більшу частину текстів займає прославляння самих русичів з протиставленням їм візантійців і готів, перераховуються язичницькі боги, поверхнево описуються обряди русів.

Осьовий час - термін, що лежить в основі всього культурологічного світогляду німецького філософа Карла Ясперса. Він позначив осьовим часом той період в історії людства, коли міфологічні погляди людей поступилися місцем раціонального, філософського мислення, яке і стало подальшої основою розвитку сучасної людини.

Всі навчання, що виникали в період осьового часу, відрізняє висока ступінь раціоналізму і прагненням людини переосмислити все основи свого попереднього існування, змінити звичаї і традиції.

Осьовий час переломний момент в сприйнятті людиною самого себе, це час , коли людина вперше починає сприймати свою сутність і аналізувати власне мислення.

Доба "осьового часу" аналізується як скіфо-античний період, другий період раннього залізного віку.

Створення ВК було дуже важливою подією у ті часи, тому що вона є зразком спроби переосмислення минулого, дійсності та майбутнього.

2 ЧАСТИНА

31.Значення запровадження християнства для еволюції культури в Київській Русі.

Культура Київської держави – яскраве та багатогранне явище, яке стало наслідком тривалого процесу внутрішнього розвитку східнослов'янського суспільства і увібрало все краще від своїх слов'янських предків та від світової цивілізації.

Запровадження християнства на Русі сприяло зміцненню державності, розповсюдженню писемності, створенню визначних пам'яток літератури. Під його впливом розвивалися живопис, кам'яна архітектура, музичне мистецтво, розширювалося і зміцнювалися культурні зв'язки Русі з Візантією, Болгарією, країнами Західної Європи. Разом з християнством на східнослов'янських землях були запроваджені церковний візантійський календар, культ “чудотворних” ікон, культ святих.

У процесі поширенню та утвердження християнство на Русі поступово втрачало візантійську форму, вбираючи в себе елементи місцевих слов'янських звичаїв, ритуалів, естетичних запитів східних слов'ян. Візантійські церковні канони поступово пристосовувалися до особливостей давньоруського етносу. Водночас слід зазначити, що у боротьбі з “поганством” християни знищили безцінні пам'ятки мистецтва стародавнього язичницького світу, зокрема шедеври дерев'яної скульптури, забороняли старовинні танці, скомороші дійства тощо.

Разом з тим християнство справило великий вплив на розвиток духовної культури Київської Русі. Як відомо, із його запровадженням літературною мовою на Русі стала, церковнослов'янська мова, створена приблизно за сто років до прийняття християнства болгарськими просвітителями Кирилом і Мефодієм. З нею поширювалась освіта також на Балканах і в Моравії.

32. Характерні ознаки та особливості феномену культури Київської Русі.

Феномен культури Київської Русі мав такі характерні ознаки та особливості:

1. Домінуючий вплив християнської релігії на розвиток матеріальної та духовної культури. Церква стала своєрідним центром, у якому органічно синтезувалися витвори майстрів різних культурних сфер — архітектури, живопису, музики, скульптури, літератури. Так само, як православна релігія була поставлена на службу державі, культура мала служити церкві, свідченням чого є абсолютне домінування в мистецтві біблійних сюжетів, у літературі — релігійної проблематики, в архітектурі — культових споруд. У княжу добу саме церква стає одним із найдоступніших місць задоволення естетичних потреб народу.

2. Запозичення та творче переосмислення візантійських традицій, знань і канонів. Християнство, надавши імпульсу державотворчим та культурним процесам на Русі, сприяло поширенню візантійського впливу в різних сферах суспільного життя і в культурі зокрема, що було особливо відчутно на початку християнізації. Іконопис, наслідуючи візантійські зразки, відрізняється абстрактністю і статичністю. В архітектурі набуває поширення візантійський стиль зодчества, запозичується техніка цегляної та кам'яної кладки, переймається досвід створення фресок і мозаїк.

3. Існування на Русі дохристиянського культурного середовища — підґрунтя для створення місцевої самобутньої культури. Роль візантійського впливу на розвиток культури Русі була значною, але не вирішальною, оскільки все візантійське в процесі «ослов'янення» творчо переосмислювалося, якісно видозмінювалося під впливом місцевих традицій.

4. Форсоване піднесення культури, поява нових культурних явищ. Виникнення і становлення Давньоруської держави сприяло помітному культурному поступу східних слов'ян, збагаченню новими здобутками. Існування власної писемності та освіти — основна ознака цивілізованості народу.

33. Причини високого злету культури Київської Русі.

Домінуючий **вплив християнської релігії** на розвиток матеріальної та духовної культури. Церква стала своєрідним центром, у якому органічно синтезувалися витвори майстрів різних культурних сфер — архітектури, живопису, музики, скульптури, літератури.

Накопиченню знань, обміну інформацією, розвитку шкільництва сприяло **заснування** при храмах, монастирях та князівських дворах **бібліотек**. Найвідомішими були книгозбірні Ярослава Мудрого, його правнука Миколи-Святоші, волинського князя Володимира Васильковича, ченця Григорія. Книги активно переписувалися і поширювалися на Русі.

Вершиною історичної думки в межах літописної традиції вважається **«Повість минулих літ»**, створена ченцем Києво-Печерського монастиря Нестором у 1113 р. Безумовним вважається авторство Нестора двох житій: Бориса і Гліба та Феодосія Печерського.

Високий злет культури Київської Русі був зумовлений **суттєвими зрушеннями в різних сферах суспільного життя** — розвитком феодальних відносин; становленням давньоруської державності; відокремленням ремесла від сільського господарства; виникненням міст; пожвавленням торгівлі; активізацією та розширенням міжнародних контактів; запровадженням християнства та ін. Нові явища та процеси в давньоруській культурі — це не тільки сумарний наслідок дії суспільних сил і чинників, а й активний самостійний фактор впливу на різні сфери життя, тобто культура водночас виступає і як об'єкт, і як суб'єкт історичного розвитку.

34. Проблема вибору віри в часи Київської Русі. Феномен двовір'я.

В Київській Русі впродовж кількох сторіч існувало «двовір'я» — «мирне поєднання християнства та дохристиянської віри слов'ян» :

— зокрема, з позицій «двовір'я» написане відоме «Слово о полку Ігоревім»;

— в рамках «двовір'я» виникло ототожнення (спочатку в народній традиції, а потім й в офіційному християнстві) деяких християнських святих з язичницькими божествами, наприклад : Ілля (пророк) — Перун; святий Власій — Велес. З дохристиянських вірувань виникли «християнські свята» : Купала, Коляда, масниця. Православні храми часто будувалися на місці колишніх язичницьких святилищ, «святих гаїв» (наприклад — головний храм Київської Русі «Десятинна церква в Києві» — була побудована поруч „великого дохристиянського святилища-айдана; так званого «капища Хвойки»“).

„Вперше термін «двовір'я» використав Феодосій Печерський (XI ст.) в «Руському літописі» для характеристики нового, на той час, явища релігійної свідомості русичів: поєднання язичницьких елементів із християнськими“.

Якщо розглядати побутову релігійність наших сучасників, то стає зрозумілим, що навіть після десяти століть домінування на теренах України, християнство не змогло «очиститися» від язичницького підґрунтя, не змогло протиставити йому щось своє, а навпаки, акумулювало та використало давні звичаї слов'ян, ще більше укорінивши їх у народній, тепер уже «православній», культурі“.

35.Виникнення писемності в Київській Русі. Слов'янські просвітителі Кирило і Мефодій.

Задовго до прийняття християнства і до створення першої азбуки просвітителями слов'ян Кирилом і Мефодієм (863 р.) на Русі існувала писемність. За свідченням арабських мандрівників X ст. слов'яни вже читали і писали, користуючись якимись знаками — руськими письменами, що підтверджено договорами руських з греками за 912, 915 і 971 роки. Раннє ознайомлення на Русі з писемністю засвідчує літописне повідомлення про знахідку в Корсуні (Херсонесі) слов'янським просвітителем Кирилом Євангелія і Псалтиря, написаних "руськими письменами".

В ряду доказів раннього існування писемності на Русі може бути і знахідка в одному з гньоздовських курганів корчаги другої чверті X ст. з написом «гороухща» або «горо ушна». На думку дослідників, напис засвідчував вміст посудини — гірчиці або гірчиного масла.

Особливий інтерес становить так звана «Софійська азбука», виявлена С.О. Висоцьким на стіні Михайлівського вівтаря Софійського собору в Києві. Вона складалась із 27 літер: 23 — грецьких і 4 — слов'янських: Б, Ж, Ш, Щ. "Софійська" абетка відбиває один з перехідних етапів східнослов'янської писемності, коли до грецького алфавіту почали додавати букви, щоб передати фонетичні особливості слов'янської мови.

Існування власної писемності та освіти — основна ознака цивілізованості народу. Засвідчене археологами значне поширення грамотності на Русі є безпосереднім наслідком розвитку давньоруської освіти.

На етапі завершення формування державності Київської Русі її культура збагатилась на нові елементи. Найважливішим з них стала писемність.

Самобутнім літературним жанром з моменту виникнення було літописання. Воно з'явилося на Русі наприкінці X — на початку XI ст. У 1037—1039 рр. порічні статті були об'єднані в перший давньоруський літописний звід. Вершиною історичної думки в межах літописної традиції вважається «Повість минулих літ», створена ченцем Києво-Печерського монастиря Нестором у 1113 р. У Хлебніковському списку «Повісті минулих літ» Нестора названо автором цього твору. Як літописець він згадується і в «Києво-Печерському патерику».

Кирило і Мефодій, склавши абетку, здійснюючи переклади з грецької, навчаючи грамоті і залучаючи місцеве населення до багатой за змістом і формами- [християнської](#) та енциклопедичної літератури, були саме вчителями слов'янських народів.

Дійшли до нас слов'янські пам'ятники X-XI ст. свідчать про те, що, починаючи з епохи Кирила і Мефодія, протягом трьох століть слов'яни користувалися в принципі єдиним книжково-літературною мовою з рядом місцевих варіантів. Слов'янський мовної світ був досить одноманітним, якщо порівнювати його з сучасним. Таким чином, Кирило і Мефодій створили інтернаціональну, інтерславянську мову.

36. Особливості літературного процесу доби Київської Русі.

До нас дійшло майже 1500 літописних списків. До визначних оригінальних пам'яток давньоруської літератури належить «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона, «Повчання дітям» Володимира Мономаха, «Слово про Ігорів похід» та ін. Ці твори були не тільки апробацією різних літературних жанрів, а й поступальними кроками в розвитку політичної культури, суспільної думки, бо вони торкалися важливої проблеми державотворення — відносин світської та церковної влад.

Давньоруська література запропонувала два альтернативні варіанти вирішення цього питання: концепцію «богоугодного володаря», в основу якої покладено ідею зверхності церкви (Нестор) та концепцію монархічної однодержавності, що стоїть над церквою, яка віддзеркалювала ідею верховності світської влади.

Друковане слово дало розвиток правовій культурі. У стародавніх слов'ян спочатку було звичаєве усне право, що фіксувало норми поведінки. У роки князювання Я. Мудрого з'являється перше писане зведення законів К.Р. — «Руська правда». Його поділяють на три редакції — Коротку, Розширену та Скорочену. Найдавнішою є Коротка редакція, що містить Правду Ярослава (правові норми, які стосуються вбивств, тілесних ушкоджень, порушення права власності), Правду Ярославичів (поява нових акцентів — чітка спрямованість законодавчих норм на захист феодалного землеволодіння, скасування кровної помсти). До Розширеної правди ще належить устав Володимира Мономаха, який розширює давньоруське законодавство: з'являються норми, що регулюють питання боргових зобов'язань; регламентують соціальні відносини, питання спадкоємства; визначають діяльність судово-адміністративного апарату тощо.

Розкопки в Новгороді та інших містах Північної та Північно-Східної Русі виявляють "берестяні грамоти" - листування громадян з приводу різних господарських справ. Їх українським варіантом є Звенигородські грамоти. У Києві грамоти на бересті поки що не знайдені, що пояснюється особливостями ґрунту, який не сприяє зберіганню деревини.

Літописом-автобіографією є "Повчання Мономаха своїм дітям". Воно хронологічно охоплює період 1066-1117 рр.. "Повчання" написано для дітей - спадкоємців державної влади. Головна ідея твору - заклик до безкорисливого служіння рідній землі, до об'єднання князів. "Повчання" є морально-філософською автобіографією В. Мономаха.

Зразком епічної поезії, що поєднувала рицарську доблесть, патріотизм з письмовою фіксацією була повість-пісня "Слово о полку Ігоревім". Створене між 1185 і 1187 рр. невідомим автором, "Слово" лишається неперевершеним шедевром вітчизняної художньої літератури. Воно виділяється майстерною формою, добром поетичних засобів, зв'язком з фольклорною традицією й переповненням його змісту язичницькою стихією. Автор використовує язичницькі образи, і образи богів. Це свідчить про життєвість язичницьких традицій у давньоруському суспільстві та формування двовір'я.

Одним з кращих творів, де дається опис географічних, політичних і природничих свідчень про Палестину, є "Житіє і ходіння Данила". Виходець із Чернігівської землі, ігумен Данило на початку XII ст. відвідав святі місця Палестини, прожив там два роки і все побачене описав у своєму творі. Ці нотатки нагадують довідник, викладений доступною мовою, без повчань і ораторських прийомів.

37.Музична культура, героїчні пісні, скомороство, народні танці, обрядова народна пісенність доби Київської Русі.

Музичне мистецтво східних слов'ян доби Київської Русі досягло високого рівня. Про це свідчать фольклорна спадщина, давньоруський культовий спів, музика княжого двору, ратна (військова) музика. В усній народній традиції продовжують розвиватись ігри, календарні та родинно-побутові пісні, похоронні плачі й голосіння.

Плин часу зумовлював нові народнопісенні жанри. Серед них найзначніший

— билинний епос, що активно розвивався у Х—ХІ ст. У билинах у художньо-поетичній формі відбивалася боротьба народу за незалежність, втілювалися патріотичні ідеї, уявлення про героїв-богатирів, наділених мудрістю, силою, красою. Такими є билинні герої Ілля Муромець, Добриня Никитич, Альоша Попович, Микула Селянинович. Історія зберегла також імена народних співців билин — Бояна, Митуси, Ора, згадки про яких зустрічаються у "Слові о полку Ігоревім", Іпатіївському літописі та ін.

Носіями народного мистецтва були скоморохи. Ці обдаровані виконавці-імпровізатори поєднували якості актора, танцюриста, співака, музиканта-інструменталіста, акробата. Вони були постійними учасниками народних розваг, свят, урочистих подій; нерідко їх запрошували до боярських та княжих дворів. Лише церква негативно ставилася до цих "веселих молодців", як їх називали в ті часи.

Великий інтерес становить музика княжого двору. За свідченням істориків, починаючи з середини Х ст. прийоми іноземних послів проходили під музичний супровід. Цей звичай запровадила княгиня Ольга, яка під час свого перебування у Константинополі 945 р. була вражена грою на різних інструментах, зокрема органі. Імовірно, саме з того часу орган поширюється на Русі. Музика супроводжувала ратні походи княжих бойових дружин.

У культурно-мистецькій спадщині Київської Русі чільне місце посідає обрядова народна пісенність (колядки й щедрівки, гаївки, веснянки, купальські й обжинкові, весільні й хрестильні пісні, похоронні голосіння), церковний спів.

Давньоруські одноголосні церковні наспіви називалися знаменним розспівом.

Танці доби Київської Русі виконувалися в супроводі співу, музики (гуслі, сопілки, труби, бубни) та плескання в долоні. Загальнонародні танці відбувалися під час бенкетів, весіль, вечорниць, на свята русалій, тобто вночі під Івана Купала.

Багата й різноманітна спадщина часів Київської Русі стала міцним підґрунтям для формування професійної музичної культури українського народу.

38. Особливості розвитку культури України в польсько-литовську добу.

У 1370 р. помирає останній польський король з династії [П'ястів](#) — [Казимир III](#)

[Великий](#). Престол успадкувала його онука [Ядвіґа](#). Це призвело до довгих дебатів стосовно чоловіка для королеви [Польщі](#). Остаточо було прийнято рішення запросити партнера по боротьбі з [німецьким Орденом](#) — тодішнього великого князя литовського [Ягайла Ольгердовича](#), який і сам, у зв'язку з загостренням зовнішньо- та внутрішньополітичної ситуації був не проти такого об'єднання. Тому 1385 року була підписана [Кревська унія](#) за якою [Ягайло](#) одружувався з [Ядвіґою](#) і обіймав польський престол. За це він підпорядковував землі [Литви](#) й [Русі](#) польському трону і привертав свій народ до святої [Католицької Римської церкви](#). Також об'єднувались збройні сили та казна. Через що посилювались польські і католицькі впливи у Великому князівстві Литовському, поступово усувалася від влади православна руська знать.

1456 року ліквідовано [Волинське князівство](#), 1470 — [Київське](#). Внаслідок [Люблінської унії](#) (пов'язана з поразками Литви у [Лівонській війні](#))

1569 [Волинь](#), [Підляшшя](#), [Поділля](#), [Брацлавщина](#) та [Київщина](#) перейшли під владу [Польщі](#) та створювалася єдина польсько-литовська держава — [Річ Посполита](#). Протягом XVI століття приймаються три [Литовські статuti](#), які були створенні на основі давньоруських норм права, кодифікованих Ярославом Мудрим та наступними київськими правителями. 1582 року відбувається досить важлива подія папа Григорій XIII наказав виправити [юліанський календар](#). За новим ([григоріанським](#)) календарем додавалося 10 днів, через що виник розкол коли католики перейшли на новий календар а православні залишилися з юліанським. Це створило дуже високу напругу в суспільстві.

1596 року була підписана [Берестейська унія](#) за якої утворювалася нова [греко-католицька церква](#) з православними обрядами але визнавалися догмати [католицької церкви](#), а головою — [Папу римського](#). Це викликало перехід у католицтво частини руської знаті. Що у свою чергу призвело до дуже сильного загострення ситуації в країні. Національне відродження на українських землях викликало появу [братського руху](#) та [козацтва](#). Почався розвиток літератури [староукраїнською мовою](#).

У другій половині XIII - XV ст. українські землі переживали певне призупинення розвитку окремих ланок культури, пов'язане з наслідками монголо-татарського нашествия і втратою Києвом значення політичного, торговельного і культурного центру України-Русі. Головним осередком розвитку української культури в цей час стає Галицько-Волинське князівство, менш розорене, яке перебувало у більш сприятливому геополітичному становищі. У культурі XIII - XV ст. помітним стає західноєвропейський вплив. Його поєднання з місцевими традиціями визначило культурний зміст епохи. Мав місце

РОЗВИТОК ОСВІТИ, НАУКИ, КНИГОДРУКУВАННЯ, РЕНЕСАНСНОГО ГУМАНІЗМУ. Значних висот досягли наукові знання в гуманітарних галузях: філософії, історії. Розвивалися світські мотиви в літературі. Архітектура храмів набуває рис готичного стилю, поширеного в міському будівництві Європи. Продовжувався розвиток різних жанрів народного мистецтва: декоративно-прикладного, музичного, театрального. Народна творчість збагачувалася героїчними, визвольними мотивами.

39.Ренесансно-гуманістичний світогляд в Україні в XVI-XVIII ст.

У центрі середньовічного релігійного світогляду стояв Бог, який уважався творцем, пізнаваним через його дії, що відстежуються у створеному ним світі. Через те його можна пізнати або пізнаючи світ

і людину, або ж – через містичне осяяння. Натомість інтереси гуманістів епохи Відродження спрямовувалися насамперед на людину. Відбулася, отже, переорієнтація філософської думки від богопізнання до природи і людини, і визнання їхньої самоцінності.

В розглядуваний період на перший план виступає також комплекс ідей, які називають сьогодні ідеями громадянського гуманізму: національна самосвідомість, патріотизм, громадянське служіння, справедливість, політичні свободи.

У розвитку ренесансного гуманізму в Україні можна виокремити три етапи. Перший (приблизно до середини XVI ст.) типологічно подібний до раннього італійського. В цей час гуманістів більше цікавлять суспільно-політична, конфесійна та етична проблематика. В час другого періоду (від другої половини XVI ст. – до початку XVII ст.) відбувається інтенсивна розробка ранньогуманістичних ідей у переплетенні з реформаційними, а також з ідеями візантійського Відродження. На цьому етапі з'явилися відомі культурно-просвітницькі, наукові, літературні й освітні об'єднання, роль яких була навіподіб італійських академій чи північноєвропейських учених товариств. Характерною ознакою того часу стало активне формування історичної самосвідомості українського народу, розвиток ідеалу гуманістичного патріотизму. Третій період – друга третина XVII – початок XVIII ст. – означився напрацюванням комплексу гуманістичних ідей, що розвивалися в контексті епохи бароко.

40.Формування національної самосвідомості в контексті ренесансних та реформаційних процесів загальноєвропейського змісту в XVI-XVIII ст..

Можна проаналізувати: ідеї громадського гуманізму , як складники етико-політичної концепції, яка поставила на перше місце принцип спільного блага і з огляду на нього оцінювала будь-яку доброчесність , людську діяльність , здобуту

людиною славу і навіть отримані нею знання й освіту. В її межах осмислювалися ідеї справедливості , свободи , патріотизму , формувалися республіканські ідеали та етнічна , конфесійна, а загалом і національна самосвідомість. Ідеї громадянського гуманізму наявні у філософсько-етичних концепціях ідеологів братського руху (Ю.Рогатинець , К.Транквіліон-Ставровецький , Л.Зизаній ; у творах таких авторів , як С.Оріховський , С.Пекалід , С.Кленович , І.Домбровський , Й.Верещин-ський , Ш.Шимонович та ін.).

Найбільшою заслугою українських гуманістів є прагнення ідейно згуртувати український народ у націю, цю стійку історичну спільність людей, що визначається соціальними зв'язками , характеризується специфічними етнічними рисами , зумовленими особливостями економічного і культурного розвитку , спільністю території , мови , побуту , релігії, традицій і звичаїв. Головні ознаки національної приналежності, на думку англійського вченого Е.Д.Сміта, такі: 1/ історична територія, або рідний край; 2/ спільні міти та історична пам'ять; 3/ спільна масова громадська культура; 4/ єдині юридичні права та обов'язки для всіх; 5/ спільна економіка з можливістю пересуватися у межах національної території.

Виходячи з цього, українці мали всі передумови оформитися в націю і вони в XVII ст. нею стали. При цьому еволюція від етнічної самосвідомості до самосвідомості національної відбувалася в Україні не тільки серед окремих суспільних станів і конфесій, але і в переконаннях окремих особистостей, імена яких ми вже називали. Високу національну самосвідомість цих авторів засвідчують часом не тільки зміст, але й самі назви їхніх творів: “Роксоланія” Кленовича, “Дума українна” Чагровського, “Дніпрові камени” Домбровського тощо. Що ж до змісту, то їхні автори вважають українців державним народом і доводять це розлогими екскурсами в історію.

Усе це розвивалося у руслі західноєвропейської гуманістичної думки, набуваючи щоправда відповідних модифікацій на українському ґрунті. Це виявилось зокрема у наданні переваги ідеї “спільного блага” над утвердженням індивідуальних свобод, хоча й обґрунтування останніх посідало чільне місце у їхній творчості. Твори українських ренесансних гуманістів та полемістів, незалежно від конфесійної приналежності, послужили згуртуванню українського народу у вирішальний період його національного становлення: вони сприяли ідеологічній підготовці майбутньої національно-визвольної війни під проводом Б.Хмельницького.

41. Україна як східноєвропейський центр барокової культури. Національна самобутність культури України доби бароко.

Період другої половини 17 — 18 століття називають епохою староукраїнської культури. Мистецтво тієї доби розвивається в стилі бароко, котрий проникає в усі культурні сфери і набуває свого розквіту у 18 столітті як відоме всьому світові «українське бароко».

Українське бароко 17 ст. нерідко називають «козацьким». Це, звичайно, перебільшення, але якась частина істини в такому визначенні є, бо саме козацтво було носієм нового художнього смаку.

Українська барокова література мала значний вплив за межами України, передусім на східних і південних слов'ян.

Улюбленим і новим жанром в українській літературі періоду бароко була драма, яка особливого розвитку набула наприкінці XVII — у XVIII ст. Представлений цей жанр видатними письменниками Дмитром Тупталом, Феофаном Прокоповичем, Георгієм Кониським та ін. Були драми різдвяні, великодні, про святих («Про Олексія, чоловіка Божого», 1673, про святу Катерину тощо), на теми моралі («Царство натури людської», 1698), історичні, зокрема з української історії.

Центральне місце в цій літературі займають так звані «козацькі літописи»: «Самовидця» (доведений до 1702 р.), Григорія Грабянки (після 1709 р.), який використовував наукові джерела і писав піднесеним стилем, Самійла Величка (закінчений після 1720 р.), що зображував історичні події як повчання сучасникам.

Стиль бароко найвиразніше проявивсь у кам'яному будівництві. Характерно, що саме в автономній Гетьманщині і пов'язаній з нею Слобідській Україні вироблявся оригінальний варіант барокової архітектури, який називають українським, або «козацьким» бароко.

Творцем архітектури Києва XVIII ст. був значною мірою Іван Григорович-Барський (1713—1785), який поєднував традиції доби Мазепи з впливом свого вчителя Б. Растреллі.

Справжніми перлинами українського бароко є будинки Києво-Печерської лаври, які створив архітектор Степан Ковнір (1695—1786). Це Ковнірівський корпус, дзвіниці на Ближніх і Дальніх печерах Лаври, Кловський палац. Шедель звів славетну Велику дзвіницю Києво-Печерської лаври, яка на той час була найвищою спорудою не тільки в Україні, а й на теренах Російської імперії.

У період українського бароко, особливо за часів І. Мазепи, величезного розвитку набуло граверство. Крім ілюстрацій у книжках була поширеною гравюра на металі, а також друкована на окремих аркушах паперу й шовку. Сюжети були присвячені визначним діячам політичного і культурного життя, козацькій старшині.

Основоположником української школи граверства був Олександр Тарасевич (бл. 1640—1727) — найвидатніший митець мідериту й офорту в усій Східній Європі, автор портретів королів та інших знатних осіб, а також ілюстрацій, релігійних образів тощо. До його школи належали: Д. Галаховський — портретист гетьмана Мазепи, Л. Тарасевич — автор портрета

І. Мазепи, І. Стрельбицький, І. Щирський, З. Самой-лович і цілий ряд граверів на дереві: М. Семенів, Л. Теодор, А. Тит та ін. Окреме місце серед них посідав Іван Мигура (1704—1772), що сполучав своєрідний стиль з елементами народного мистецтва.

42.Братський рух кінця ХУІ – початку ХУІІ ст.. та його релігійна і національно-політична роль в історії української культури.

На 16-17 століття припадає найбільша активність братств – громадських об'єднань, які утворювалися при православних церквах. Найбільше братств було утворено в період після Берестейської церковної унії.

В братському русі, який охопив територію західноукраїнських земель і торкнувся навіть Києва, активністю вирізнялося Львівське Ставропігійське, Луцьке Хрестовоздвиженське та Київське братства.

На збереження традицій культури була спрямована наукова і видавнича діяльність братств. Львівське братство викупило у лихваря друкарню Івана Федорова, і тут були видані перший український Буквар та книги для читання — Апостол і Часослов, а під авторством Лаврентія Зизанія дві книги — "Граматики словенська" і "Наука ко читаню і розуміню писма словенскаго" (1596 р.)

Перше — Львівське Успенське братство — засноване у 1463 р. міщанами, купцями та ремісниками при церкві Успіння Пресвятої Богородиці. Вслід за ним виникли Луцьке Хрестовоздвиженське (1483), Віленське (1485). Спочатку братства дбали про забезпечення церков книгами, іконами, свічками, опікувалися хворими, сиротами, бідними, зубожілими громадянами.

Братства запроваджували принцип виборності служителів церкви, в тому числі з достойних світських осіб; засновували власні друкарні та школи, вириваючи суспільство з під цілковитої залежності від духовенства. Друкарня Львівського братства у 1574 р. стараннями Івана Федорова видрукувала "Апостол" та "Буквар", а протягом 1591—1722 рр. — 140 книг тиражем 160 тис. примірників, які розходилися по Україні, Білорусі, Валахії, Молдові, Болгарії, Московії, Сербії.

У 80-ті роки ХVІ ст. з'являються братські школи у Вільні (1585), Львові (1586), Перемишлі (1592), Києві (1615) та інших містах, деяких селах. Ректорів та викладачів обирали загальні збори братств. Навчання в них відповідало програмам тогочасних середніх шкіл: вивчення класичних мов, діалектики, риторики, поетики, гомілетики (духовного красномовства), арифметики, геометрії, музики.

Братські школи ставали центрами формування нової української еліти, науковими осередками, кузнею політичних провідників. Вони сприяли формуванню інтелектуального потенціалу нації, створенню передумов для відкриття навчальних закладів вищого типу (Київського колегіуму), готували ґрунт для подальшого інтелектуального, духовного прориву, який здійснив "гурток Петра Могили" у 1630—1640 рр.

43.Києво-Могилянська колегія та її роль в українській гуманістичній думці.

КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА КОЛЕГІЯ (Київська Академія) - один з перших загальноосвітніх вищих навчальних закладів у Східній Європі. Бере свій початок від заснованої у 1615 Київської братської школи, яка відігравала важливу роль у боротьбі проти національно-культурного гніту українського народу. В 1632 до неї була приєднана школа при Києво-Печерській Лаврі, заснована в 1631 (див. Лаврська школа). Об'єднаний навчальний заклад дістав назву Києво-Братської Колегії (або на честь його покровителя П. Могили) Києво-Могилянської Колегії. Сучасники прирівнювали колегію до академій (університетів), проте юридична назва академії була закріплена лише в 1701.

Академія з'явилася не за наказом згори, а була створена волею самого народу. Вона увібрала в себе дух народу, а потім і сама живила його. На академію мав величезний вплив загальноєвропейський історичний процес, який обумовив прийняття Україною ідей гуманізму та реформації, що виявилися у формуванні ранньої просвітницької думки, а також в організаційній побудові української вищої школи, у змісті та обсязі предметів, що в ній вивчалися і давали завершену гуманітарну освіту — апробовану в Європі систему «семи вільних наук».

Поряд із боротьбою за вольності відбувається й інший процес — тяжіння досить широких верств українського суспільства до гуманістичних цінностей. Глибокий інтерес до людини виявляється уже в першій половині XVII ст.: відкриваються школи, видаються дешеві та доступні книги, підручники, поезія оспівує людину праці, її земні турботи, душевні переживання, любов до природи; мистецтво та архітектура прославляють розум, любов, талант. Істотно переглядаються моральні норми, які регулюють поведінку людей.

В цих умовах самостійною галуззю філософського знання стає етика, в якій знайшла відбиток криза феодального життя суспільства і становлення нових капіталістичних відносин. Гуманістичні ідеї розкріпачення людини, утвердження її гідності, її сила, активність, самостійність стають центральними проблемами в курсах етики викладачів академії. Вони доходять висновку про те, що людина велична своїм розумом, ділами, чеснотами. Однією з найважливіших гуманістичних ідей морально-дидактичної літератури того часу є свобода волі, або «самовладдя» людини. Людське життя повинно зводитися до життя, узгодженого природними законами. Свобода людини — це панування людини над собою, своїми пристрастями, вчинками та емоціями. Київських професорів, судячи з їх етичних курсів та філософських поглядів, не можна звинувачувати в тім, що вони виступали проти насолоди життя. Людські пристрасті вони вважали невід'ємним атрибутом людської природи, але виступали проти надмірного їх вияву.

44.Діяльність київського митрополита Петра Могили.

Петро Семенович Могила народився 21 грудня 1596 року. Він був сином молдавського господаря Симона. Після смерті батька в 1607 році разом з матір'ю та братами залишили Молдавію, шукаючи притулку в Польщі, де після завершення своєї освіти залишився Петро. В 1621 році брав участь у боях під Хотиним. Протягом 1622-27 Петро Могила перебував на послуху в одному із скитів Києво-Печерської Лаври. У 1625 році він прийняв чернечий постриг у Києво-Печерському монастирі. Після смерті 21 березня 1627 року архімандрита Печерської лаври Захарія Копистенського, на цю посаду було посвячено Петра Могилу. В такому віці (30 років) обрання на таку високу церковну посаду здійснювалося чи не вперше.

Восени 1631 року на території Києво-Печерської лаври він відкрив першу школу. Викладання у Лаврській школі велося латинською та польською мовами, і створювалася вона за зразком провідних шкіл того часу — єзуїтських колегій. Всього в ній навчалося понад сто учнів. Лаврську школу, об'єднану в 1632 році з братською, згодом було перетворено на Києво-Могилянську колегію. На утримання колегії і монастиря Могила записав дві лаврські волості і подарував власне село Позняківку, крім того, надавав грошову допомогу як колегії, так і вчителям та учням. В 1634 році була відкрита філія колегії у Вінниці, а 1636 року Могилою була заснована колегія в Кременці.

12 березня 1633 року Петра Могилу було затверджено митрополитом. Новий митрополит висунув перед пастирями суворі, але справедливі вимоги. Стосувалися вони передовсім обов'язкової загальної і богословської освіти, ретельного дотримання канонічних правил. У своїх грамотах і посланнях Петро Могила щораз концентрував увагу священнослужителів на необхідність своїм життям і діяльністю служити прикладом для мирян, виконуючи заповіді Божі, невтомно піклуватися про паству, сумлінно оберігаючи своє достоїнство від найменших проступків. Релігійні суперечки і контрверсії 17 століття вимагали чіткого і сучасного викладу основ православної віри. З цією метою було затверджено нове видання «Требника» (1646). До церковної історії він увійшов як «Требник Петра Могили». У Требнику були викладені не лише молитви і обряди, до нього були додані пояснення й настанови, як у тому чи іншому випадку слід себе вести та чинити, а також догматичні й обрядові пояснення літургії. Під керівництвом Петра Могили було здійснено перегляд та видання інших богослужбових книг. Одна з найвідоміших — це «Служебник» (1629, 1639). Під керівництвом Могили було складено перший православний Катехізис.

Помер Петро Могила 1 (11 січня) 1647 року, коли йому виповнилося лише п'ятдесят. У 1996 році Петро Могила був першим, кого канонізували у святі Українські Православні Церкви усіх конфесій.

45. Видатні діячі української культури ХУІ - початку ХУІІ ст.. /І.Галятовський, І.Гізель, С.Яворський/.

І. Галятовський (помер 12 січня 1688 р.) — український письменник, суспільно-політичний і церковний діяч ХVІІ ст. Освіту отримав у Києво-Могилянській колегії, після закінчення якої залишився у ній викладачем, а в 1657 р. став її ректором. З 1669 по 1688 р. — архімандрит Єлецького монастиря у Чернігові. Автор збірника проповідей "Ключ разумѣнія священником законным и свецким надлежащий" , "Мессия праведный Иисус Христос". Видав польською мовою два трактати "Либідь" (Новгород-Сіверський, 1679) та "Алькоран" (Чернігів, 1683), спрямованих проти католицизму, унії і магометанства. Його вважають теоретиком та основоположником схоластичної проповіді.

У постановці та розв'язанні філософських проблем І. Галятовський стояв на позиціях теїзму з відчутним впливом ідей Арістотеля. Вважав, що Бог породжує всю багатоманітність світу, є внутрішнім світом усього сутнього. Розглядаючи проблему співвідношення науки і релігії, він доходив висновку про те, що явища природи неможливо пояснити принципами теології. Для доведення тих чи інших положень звертався до природничих наук, але природничо-наукові уявлення були інколи недостатніми.

ГІЗЕЛЬ Інокентій (бл. 1600 — 18/28.11.1683) — богослов, філософ, культурний, церковний і суспільний діяч. Освіту здобув у Києво-Могилянському колегіумі, після закінчення якого продовжив навчання за кордоном, імовірно — в Англії. З 1645 р. — професор, а згодом ректор Києво-Могилянського колегіуму. З 1656 р. — архімандрит Києво-Печерської лаври. Брав активну участь у створенні "Києво-Печерського патерика" та першого підручника укр. історії "Синописи" . Г. — автор полемічних творів, спрямованих проти унії та єзуїтів. У своїх розмірковуваннях Г. використовував філос. спадщину античності, патристики, схоластики, особливо другої. Г. — чільний представник академічного арістотелізму, ускладненого, втім, традиційними для укр. думки неоплатонівськими ідеями. Перекоаний у раціональності світу, вважав, що істину можна знайти, досліджуючи наслідки Божої діяльності — "створеної природи" , яка розумілася ним як сукупність ідеальних сутностей-універсалій, своєрідних репрезентантів у світі вищого буття.

Будучи архімандритом Києво-Печерської Лаври І.Гізель боровся за незалежність української православної церкви, яку активно поглинала московська. У 1667 р. він разом з іншим київським духовництвом на бенкеті відмовився підняти чарку за здоров'я київського воєводи П. Шереметьєва і ставленика Москви гетьмана І. Брюховецького, назвавши останнього лиходієм. Лазар Баранович називав Гізеля за його розум «українським Аристотелем».

З Києво-Могилянською академією пов'язане життя та творчість **Стефана Яворського**, українського та російського письменника, церковно-політичного діяча, філософа. Ст. Яворський (в миру Симеон Іванович) народився 1658 р. в м. Явір у родині дрібномаєтного шляхтича. Початкову освіту отримав у Ніжині, закінчив Києво-Могилянську академію. Повернувшись до Києва, відмовився від уніатства, поступив у ченці під іменем Стефана. Викладав у Києво-Могилянській академії. В 1700 р. зводиться в сан єпископа і призначається митрополитом Рязанським, а після смерті патріарха Андріана (1702) — блюстителем патріаршого престолу Використовуючи повагу до Ст. Яворського як представника консервативних сил російського духовництва, Петро І призначив його Президентом Святейшого Правлячого Синоду.

Ст. Яворський був високоосвіченою людиною свого часу. За вірші різними мовами отримав звання "лавроносного поета". Реформував навчальний процес у Слов'яно-греко-латинської академії у Москві на зразок Києво-Могилянської академії та західноєвропейських університетів, заснував при академії театр. У проповідях підтримував і обґрунтовував необхідність реорганізації армії, створення флоту, розвитку торгівлі та промисловості, поширення освіти. Філософський курс Яворського складався з трьох частин: логіки, фізики й метафізики, що відповідало тодішнім уявленням про структуру філософського знання. Помітне місце у курсі займала натурфілософія, в інтерпретації проблем якої він тяжів до другої схоластики. Незважаючи на теологічну спрямованість курсу, він містив багато положень та ідей, що перекликалися з новітніми досягненнями наукової й філософської думки того часу, близьких до поглядів Дж. Бруно, Ф. Бекона, Р. Декарта.

46.Формування та розвиток національно-самобутніх типів архітектурної забудови і жанрів мистецтва в XVI – XVII ст..

Українська архітектура та містобудування 16-17 ст.

Друга половина XVI — перша половина XVII ст. увійшли до історії архітектури та містобудування на українських землях як період подальшого розвитку усталених традицій й одночасно утвердження нових напрямів розвитку. Традиційна течія найяскравіше виступає в українському будівництві, здебільшого дерев'яному, яке вперше вдається простежити за відчутно більшою кількістю пам'яток. Натомість у будівництві західного зразка на перший план висувається процес заміни стилів — утвердження від середини XVI ст. будівництва пізньоренесансного зразка і його заміни бароковими реалізаціями від початку XVII ст. їх приносили на українські землі насамперед єзуїтські будівничі, з якими в Україну активно проникали новації римського бароко. До найяскравіших нових явищ належить діяльність в останній третині XVI ст. значної групи будівничих італійського походження, проникнення в Україну бастионної системи укріплень й поширення з-перед кінця XVI ст. на територіях, які за Люблінською унією відійшли від Великого князівства Литовського до складу Польщі, костельної архітектури. Зростання ролі елементів західноєвропейського походження у загальній картині розвитку архітектури та містобудування на українських землях стало одним з яскравих виявів дедалі активнішого втягування українських земель в орбіту загальноєвропейського культурного життя.

Приклади: Миколаївський собор в Ніжині, Троїцький собор - у Чернігові, верхні поверхи Софійської дзвіниці, собор Святого Юра у Львові, Маріїнський палац у Києві.

Образотворче мистецтво

Традиційність (підлеглість архітектурі, релігійний зміст, канонічність), яка переважала в образотворчому мистецтві у XVI століття, поступово витісняється новими віяннями.

У XVI—XVII століття в Україні складається декілька шкіл церковного монументального живопису та іконопису. Провідна школа художників сформувалася у XVII столітті в київських монастирях. У роботах таких іконописців, як Федір Сенькович, Микола Петрахович, Іван Руткович, помітною стала відмова від середньовічних естетичних канонів, утверджувалася реалістичність і життєрадісність. Ці ж тенденції присутні у розписах Успенського собору та Троїцької церкви Києво-Печерської лаври, у церквах Полтави, Переяслав, оздоблення церкви Святого Юра в Дрогобичі та ін. Частиною храмового живопису став портрет. У розписах храмів зображали історичних осіб.

Перехідну роль між іконописом і світським портретним живописом займали так звані парсуни — портрети, виконані прийомами іконописної техніки. Сім'ї козацької старшини, привілейоване становище яких все більше зміцнювалося, масово замовляли свої портрети. Модним стало мати власну картинну галерею. На другу половину XVIII століття припадає, вже в повному розумінні слова, світський портретний живопис. Але в цей же час проявляється тенденція від'їзду з України талановитої молоді до Петербурга, в Академію мистецтв.

У XVI столітті древні традиції книжкової мініатюри були продовжені. Видатним твором художнього перекладу і мистецтва оформлення є вже згадуване «Пересопницьке Євангеліє». Його мініатюри близькі до реалістичного трактування образів в дусі Ренесансу. Книгу в традиціях книжкового мистецтва Русі прикрашають заставки, кінцівки, ініціали, орнамент. Розвиток книгодрукування обумовив розвиток мистецтва гравюри. Ними прикрашалися релігійні видання. Перші світські гравюри з'явилися у 1622 р. як ілюстрації до «Віршів на жалосний погреб... гетмана Петра Конашевича-Сагайдачного».

Абсолютно особливим жанром стала «народна картина». Це — в першу чергу серія козацьких образів: «Козак з бандурою», «Козак Мамай».

47. Козацтво як культуротворча сила української ідентифікації. Розвиток культури в умовах української козацької держави.

Духовна культура українського народу досягла високого рівня в період існування козацької держави (1648—1781 рр.). Запорозьке козацтво впродовж трьох століть визначало напрями економічного, політичного і культурного розвитку України. Високорозвинута самобутня культура Січі домінувала тут у XVI —XVIII ст. і мала величезний вплив на національну самосвідомість українського народу.

Культура Запорозької Січі формувалась у руслі українських генетичних джерел. Кожен, хто приходив на Січ, вносив у культурне середовище щось своє, певні риси, особливості культури і мистецтва свого народу. Внаслідок переплетення цих індивідуальних культур сформувалась оригінальна, яскрава, різнобарвна самобутня культура, яка справила величезний вплив на розвиток культури всієї України.

Культура козацької держави була багатогранною і самобутньою. З плином часу вона увійшла як складова частина в духовне життя сучасної української нації. Художні вподобання, демократичні настрої козацького середовища визначили колорит козацького розвитку української духовної культури. Козацтво акумулювало величезний духовний досвід XVII —XVIII ст., відтак залишивши в культурній свідомості нашого народу найглибший слід.

У культурному житті Запорізької Січі велике значення мали музика, спів і танці (найулюбленіший гопак). У духовній культурі козацької держави високого розвитку досягло хорове мистецтво. Кобзарство – це видатне мистецьке досягнення запорізького козацтва. У духовному житті козацької держави важливе місце займала релігія. Всі важливі питання церковного життя, будівництва храмів вирішувались на загальновійськовій Раді за участю всіх запорожців. Від релігійних громад також обирали і священників. Січ вимагала від них вести богослужіння українською мовою. Козацтво було носієм нового художнього вподобання. Красу козацького мистецтва засвідчують численні оригінальні козацькі собори. Козацький собор — п'ятиверхий хрещатий храм — типове явище у традиційному народному будівництві.

Культурне життя в Україні значно поживалося з середини XVII ст., досягнувши в XVII - першій половині XVIII ст. своїх найважливіших форм. Українська козацька культура не тільки ні в чому не поступалася іншим європейським національним культурам, а викликала їхній подив і захоплення. Між Україною та іншими країнами Європи налагоджується широкі культурні зв'язки. Як і в киево-руську добу, Україна стає форматом європейської культури.

Запорізька Січ була певною державою в державі, яка зберегла або розвивала нові звичаї, які корінилися на виключно українському ґрунті, були спрямовані на дотримання ідей української незалежності. Права українцям - бути господарями на своїй землі та не залежати від впливу чужоземців.

Запорізька Січ не тільки виголошувала ідеї незалежності України, але й робила всі можливі спроби, щоб досягти їй власними силами. Чи можна сказати, що українці без такого утворення як запорізька Січ? Можливо, але це б були друга Україна, і вона б мала другу історію.

Українська історія має чимало визначних подій та явищ, але наявність Запорізької Січі є

своєрідною кульмінацією, своєрідним стержнем її ідеї незалежності, її волі та спрямувань для її завоювання.

Історичне значення Запорізької Січі важко переоцінити, це не тільки явище вітчизняної історії, це визначне явище європейської та загальносвітової історії, яке потрібно вивчати.

48. Меценатська діяльність І. Мазепи у сприянні розвитку барокової архітектури і мистецтва.

Глухівська доба в історії гетьманської держави на Лівобережжі (1708—1782 рр.) знаменує найвищий розквіт діяльності нової української еліти, до якої належала передусім генеральна, полкова і сотенна старшина. Її державотворчі змагання визначили хід української історії XVIII ст., а смаки й уподобання забезпечили "золоту добу" українського барокового мистецтва. Нова еліта в середині XVII ст. прийшла на зміну занепадлій родовій аристократії, перебравши її традиціоналізм і певність своїх прав та історичної місії.

Історики стверджують, що доба Мазепи характеризується надзвичайним піднесенням у всіх галузях мистецтва: в архітектурі, різьбі, малярстві, гравюрній орнаментиці, прикладному мистецтві. Дерев'яне будівництво в добі Мазепи припиняється майже зовсім, бо тогочасні меценати українського мистецтва — гетьман і козацька старшина — виявляли "великий хист до будування камінних церков — ніби просячи Бога простити їм не завжди чисті шляхи, якими вони здобули свої багатства. Колосальну кількість будівель вивів на свої кошти сам Мазепа". Наслідувала гетьмана й полкова старшина

З самого початку свого гетьманування Іван Мазепа виявив себе як великий покровитель національної культури, мистецтва, науки, православної церкви. Певною мірою він продовжував традицію, закладену в першій чверті XVII ст. козацьким гетьманом Петром Конашевичем-Сагайдачним, який свою полководницьку та державну діяльність поєднував з активною підтримкою розвитку освіти й науки.

Упродовж гетьманування він опікується письменством, наукою, мистецтвом і церквою. Більшість київських церков в українському бароко, що й досі не втратили своєї краси, побудовані або відновлені за Мазепи. Ось тільки найбільші монастирі й церкви, що їх спорудив або перебудував за свій кошт Мазепа: в Києві — Печерська лавра, Пустинно-Миколаївський, Братський, Кирилівський, Межигірський, Золотоверхо-Михайлівський монастирі; Чернігівський Троїцько-Іллінський, Лубенський Мгарський, Прилуцький Густинський, Батуринський Крупицький, Глухівський Петропавлівський, Домницький, Микишинський, Бахмацький, Каменський, Любецький. Гетьман побудував церкву св. Миколи і прославлений потім Шевченком собор у Переяславі.

Меценатство І. Мазепи — це не примха магната, не бажання здобути собі славу і популярність. Меценатство Мазепи - - це внутрішня потреба культурної людини. Він задавав тон у благодійництві для всієї старшини, подавав їй приклад, надихав на добродійність. Це було нормою, невід'ємним атрибутом діяльності людей, що належали до національної еліти.

Українське мистецтво кінця XVII ст. безсумнівно сформувалося під впливом гетьмана Івана Мазепи. В кожній галузі мистецтва, культури і творчості, що припадає на найрозвиненішу добу українського бароко, помітна роль гетьмана чи то безпосередніми фундаціями, чи організаційними засобами, чи нарешті його духом, що творить зміст і стиль доби.

49.Український бароковий церковний розпис та іконографія ХVI – ХУІІІ ст..

У др. половині ХVI - ХVІІІ ст. подальшого розвитку набуває фресковий живопис, формуються головні іконописні школи - волинська, київська, львівська, при Києво-Печерській Лаврі, Софійському соборі та ін.

До іконопису широким потоком входять народні мотиви й образи. Святі стають схожими на українських дідів та молодих парубків. На іконах ми бачимо запорожців на чолі зі своїм гетьманом, студентів Києво-Могилянської Академії, міщан і селян України. Найхарактернішими зразками можна вважати розписи Успенського собору та Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської Лаври, Михайлівської церкви в Переяславі.

Оригінальним національним явищем стали народні ікони — так звані Козацькі Покрови, на яких зображували козаків, старшин, гетьманів.

Характерною складовою храмового живопису стає ктиторський портрет, тобто зображення історичних осіб, які жертвували на будівництво храмів, уславилися благодійними ділами, князів та царів. Наприклад, у вівтарній частині Успенського собору в Києві зображено 85 видатних діячів — від князів Київської Русі до Мазепи.

Наприкінці ХVІІ - на початку ХVІІІ ст. змінюється технологія розписів, замість фрески використовується темпера, плоскодекоративні трактування змінюються на живописно-декоративні, змінюється тематика, до суто теологічної входять світські мотиви, відбувається "перевдягання" біблійних героїв в українські строї, в ікону вводяться портретні зображення.

Особливе місце серед пам'яток українського монументального живопису ХVІІІ ст. займає іконостас Преображенської церкви у с. Великі Сорочинці (резиденції гетьмана Данила Апостола;, 1732 р.). Комплекс іконостаса об'єднує понад сто різних ікон. Образи святих сповнені радості й відчуття повноти земного життя. Багате, складне й водночас легке драпування вказує на виразний вплив рококо, однак без тієї світськості й елегантності, що були властиві західноєвропейському стилю.

У тій самій майстерні, де створювався сорочинський іконостас, виконано іконостас для Вознесенської церкви, збудованої 1761 р. в с. Березна біля Чернігова. Живопис березнянського іконостасу дещо поступається сорочинському в свіжості й барвистості звучання і знаменує своєрідне завершення монументально-декоративного стилю, який склався в українському малярстві у другій половині ХVІІ ст. Занепад цього стилю зумовлений як посиленням реалістичних тенденцій, так і впливами мистецтва рококо, які доходили до України із Західної Європи.

Серед майстрів іконопису почесне місце належить І. Рутковичу, І. Кондзелевичу та В. Петрановичу.

У ХVI—ХVІІ століття в Україні складається декілька шкіл церковного [монументального живопису](#) та [іконопису](#). Провідна школа художників сформувалася у ХVІІ столітті в київських монастирях. Художники працювали переважно в жанрах монументального живопису, [іконопису](#), [гравюри](#) і [графіки](#). У роботах таких іконописців, як [Федір Сенькович](#), [Микола Петрахович](#), [Іван Руткович](#), помітною стала відмова від середньовічних естетичних [канонів](#), утверджувалася реалістичність і життєрадісність. Частиною [храмового живопису](#) став [портрет](#).

У розписах храмів зображали історичних осіб. Наприклад, у вівтарній частині Успенського собору вміщені 85 портретних зображень — від [князя Володимира](#) до [Петра I](#).

50.Українська національна архітектурна школа /С.Ковнір, Ф.Старченко, І.Григорович-Барський/.

Перші барокові споруди з'являються вже в першій половині XVII ст. у Львові (два польських костьоли: бернардинів і єзуїтів) і в Києві (перебудова Успенського собору Італійцем С. Брані в 1613 р.).

Однак самостійна творчість українських майстрів цього стилю розпочинається у другій половині XVII ст., сягаючи найбільшого розквіту в добу гетьмана Івана Мазепи. Саме в той час сформувався в архітектурі стиль, що дістав назву українського, або козацького, бароко.

Наприкінці XVII ст. інтенсивно розбудовуються Київ, Чернігів, Переяслав, Суми, Стародуб, Ніжин, Харків.

Творцем архітектури Києва XVIII ст. був значною мірою Іван Григорович-Барський (1713—1785), який поєднував традиції доби Мазепи з впливом свого вчителя Б. Растреллі. Він звів у Києві Самсонів колодязь, браму Кирилівського монастиря, дзвіницю Петропавлівського монастиря, перебудував Кирилівську церкву та багато інших. Одночасно працювали видатні українські архітектори С. Ковнір, Ф. Старченко, А. Зерніков, І. Батіст та ін.

Справжніми перлинами українського бароко є будинки Києво-Печерської лаври, які створив архітектор Степан Ковнір (1695— 1786). Це Ковнірівський корпус, дзвіниці на Ближніх і Дальніх печерах Лаври, Кловський палац.

Ковнір Степан

Вважається, що першими творами Ковніра були споруди господарчого призначення

— склади, комори, ключарня, палітурня, друкарня. За участю Ковніра споруджено дзвіниці на Ближніх та Дальніх печерах, храм у Китаєві, [Кловський палац](#) та інші видатні пам'ятки- [українського бароко](#). Яскравим шедевром є [Ковнірівський корпус](#) на території Верхньої Лаври — колишнє службове монастирське приміщення.

Києво-Печерській лаврі будівничий віддав майже 40 років своєї праці.

Григорович-Барський Іван Григорович

Стислий перелік архітектурної спадщини зодчого міститься у начерку його епітафії:

Починається перелік з водогону, який він влаштував у 1748—1749 роках на [Подолі](#).

Близько 1760 проводив будівельні роботи у [Кирилівському монастирі](#) на околиці [Києва](#). На жаль, не збереглися монументальна дзвіниця Петропавлівської церкви на

сучасній Притисько- Микільській вулиці (там тепер військова частина) та дзвіниця Успенської церкви на Контрактовій площі (її знесли після пожежі 1811 року).

З наявних нині будівель Григоровича-Барського привертає особливу увагу [Покровська](#)

[церква](#) (1766) на однойменній вулиці.

на Подолі збереглася й [Набережно-Микільська церква](#) (1772—1775) на вулиці Григорія Сковороди.

51. Доба пізнього бароко /рококо/ в Україні. Архітектурні пам'ятки української культури XVIII ст..

На зміну буйному й пишному бароко прийшов у тогочасній столиці світу — Парижі легкий і безтурботний стиль рококо.

Але якийсь час в українському мистецтві тривають відгомони бароко.
Архітектура, що поєднує в собі ознаки бароко і рококо:

*церква в Сорочинцях (фундована гетьманом Данилом Апостолом); *дзвіниця і брама в огорожі Київської Софії (будівництво київського митрополита Рафаїла Заборовського, XVIII ст.);

*закінчена в 1748 р. дзвіниця Київської Софії послужила зразком для пізніших дзвіниць, між іншим, для дзвіниці Михайлівського Золотоверхого монастиря в Києві. Не виключено, що в будові софійської дзвіниці брав участь німецький архітектор Шедель, що саме тоді переїхав із Москви в Україну.

*митрополича палата в Києві (розпочата за митрополита Ванатовича, а закінчена Заборовським);
*будинок лаврської друкарні (збудований в 1721 р. в 1872 р. погорів); *біля входу до церкви Всіх Святих на Економічній брамі Печерської лаври збереглася характерна

для українського бароко лоджія, оперта на чотири колони з аркадами, сильно випущеним окапом, двосхилою покрівлею і прекрасним бароковим причілком.

Детальніше про браму: Це порівняно низька, суто декоративна, здавлена арка, оперта на псевдокорінфські колони. На трикутному вигинчастому фронтоні, серед буйної різьбарської орнаментики вміщено гербовий щит фундатора, а поза тим на всій будівлі не залишено ані п'яді площі, вільної від орнаментальної пересиченості. Ця брама, за словами Д. Антоновича, «зібрала всі примхи й усю безмежну вибагливість козацького бароко, всю його мальовничість і всі його архітектонічні нелогічності, химерність ламаних ліній, що очеркують фронтон, жагу до різьбарської пересиченості. З цих, здавалося б, невдячних елементів утворено цілість химерну, примхувату, але незвичайно мальовничу, принадну, затишну й красномовну».

Детальніше про митрополичу палату: Її двоповерховий, чітко зосереджений корпус обрамований двома бароковими ризалітами баштового типу. В центрі фасаду підіймається характерний для українського бароко причілок, пишно декорований пілястрами, волютами й кованими в міді «сонцями». Походить він уже з часів митрополита Тимофія Щербацького (1748 — 1757), за якого, за словами кафедрального писаря Вориновського, «архієрейські покої були оновлені, щити кам'яні на них виведені й покрівля нова дерев'яна зроблена та залізом побита». Покрівля митрополичої палати — з бароковим перехватом мансардного типу. Вікна й двері партеру — аркадні, отвори горішніх поверхів завершені трикутними нішами.

Детальніше про будинок лаврської друкарні: Вирізнявся багатством вінчальних фронтонів, різьбарських декорацій, галереєю, що біжить по схилу гори, й елевацією з незатертими ознаками українського барокового стилю.

Найкращі зразки архітектури доби рококо в Україні:

*Покровська (1766) і Набережно-Миколаївська (1772—1774; архітект І. Григорович-Барський) церкви на Подолі;

*Лаврська дзвіниця (1731—1745; архітект Й. Шедель); *Андріївський собор (1747 — 53; архітект Б. Растреллі) — у Києві;

*ратуша в Бучачі (1751) і катедра св. Юра у Львові (1745—1770; Б. Меретина-Мардерера); *собор Різдва Богородиці в Козельці на Чернігівщині (1752—1763; архітект А. Квасов і І.

Григорович-Барський); *собор Успіння Почаївської Лаври (1771—1783; архітект Г. Гофман), Римо-Католицький костьол

Домініканів (1745—1749; архітектор А. Мощинський і Т. Тальовський) у Тернополі й (1747—1764; архітектор Я. де Вітте);

*парафіяльний костьол у Холмі (1753).

52.Творчість Г.Сковороди – українського просвітителя та філософа. Наукове і культуротворче значення його творчості.

Григорій Савич Сковорода (1722—1794) — видатний український педагог, поет, мандрівний філософ, представник етико-гуманістичного напрямку вітчизняного просвітництва. Повернувшись на батьківщину, викладав піітику в Переяславській семінарії, згодом — у Харківській колегії. Після звільнення з колегії Г. Сковорода до кінця життя залишався мандрівним філософом і вчителем.

Свої педагогічні погляди він виклав у діалогах, віршах, байках, притчах, листах. Проблемам виховання присвячено його притчі «Благодарний Еродій», «Убогий Жайворонок», «Байки Харківські». Вихідними і визначальними в системі педагогічних поглядів Сковороди є ідеї демократизму, гуманізму, народності та патріотизму. Ідеал людяності — мета всього його життя, а також і мета виховання. Г. Сковорода вважав, що у вихованні треба зважати не на соціальне становище дітей, а на їхню природу, нахили, інтереси, обдаровання.

Час в який він жив був надзвичайно складним і важливим в історії релігійної думки України. XVIII століття почалося західницькими реформами Петра I: він ліквідував патріаршество і підпорядкував церковний апарат державі, намагаючись абсолютизувати останню й звільнити її від будь-яких релігійно-моральних норм

Ставлення до релігії: Вихований у душі філософічно-релігійного навчання, він повставав проти мертвої церковної [схоластики](#) та духового гноблення московського "православ'я", спираючись у своїй філософії на [Біблію](#). Сковорода повчав, що царство людини знаходиться всередині неї: «Щоб пізнати [Бога](#), треба пізнати самого себе. Поки людина не знає Бога в самім собі, годі шукати Його в світі.»

Сковорода вчив, що «всяка праця благословенна Богом», а розподіл місць коло Бога називав непростимим гріхом. Сковорода навчав, що найбільше й фактично єдине завдання філософії — шукати правду і прагнути до неї. Але в умовах людського життя ця ціль недосяжна, і щастя людини полягає саме в тому, що вона все мусить шукати правди. До цієї мети можна йти різними шляхами, і тому нетерпимість до тих, хто інакше думає, не знаходить виправдання. Так само й релігійна нетерпимість не знаходить виправдання, бо вічна правда проявляється на цьому світі в різних формах.

Сковорода явив дивний приклад справжнього українського православного мислителя. В його творчості відчувається дихання живої українсько-візантійської традиції сприйняття Божественної Істини, і саме завдяки Сковороді ця традиція отримала свій подальший розвиток в творчості таких видатних мислителів як Хомяков, Юркевич, В.С. Соловйов та інші. У зв'язку з цим ми маємо повне право сказати разом з В.Ф. Ерном, що „Сковорода стоїть у самого порогу руської думки. ”.

Тема свободи: Сковорода обстоював права людської особистості в кожній людині, а, в перекладі на конкретну політичну мову того часу, це означало сильну [демократичну](#) тенденцію, що була поєднана із співчуттям до закріпачених селянських мас, з гострою неприязню до московських гнобителів.

Тема дружби: Як на джерело радощів, а звідси — душевного здоров'я, Сковорода вказує на дружбу. Однак вибирати друзів треба дуже обачно, оминаючи підлабузників і криводушних. Бо нерідко нещирі друзі залучають молоду людину до непомірності, спокушаючи запевненнями, що для чистого все чисте; у таких випадках треба рішуче побороти соромливість і твердо відмовити, а надалі і взагалі відмовитися від спілкування з такими людьми, — застерігає наставник. Якщо «ми охоче підтримуємо зносини з людьми, які ще досі здорові, але розум яких пошкоджений і насичений отруйним вченням», ми ризикуємо втрапити у їхнє становище.

Значення творчості. Григорій Сковорода мав величезний вплив на своїх сучасників і на даліше українське громадянство, і то не тільки своєю [етичною](#) наукою, а головним чином своїм життям, в якому слово ніколи не розходилося з ділом: його вчення було в повній згоді з його життям.

В музиці: Багато віршів Сковороди покладені на музику. Український композитор [Леонід Грабовський](#) створив цикл «Temnere Mortem» (1991). Крім того, існують відомості про композиторську

діяльність Григорія Сковороди.

Вірш [«Всякому городу нрав і права»](#) входить до репертуару багатьох сучасних кобзарів-виконавців.

53. Культуротворчі, соціально-економічні та геополітичні основи національного самовизначення української культури XIX ст.

На зміну дворянству прийшла нова суспільна група - демократична інтелігенція, яка походила з міщанства, а також з дрібної шляхти, козацтва та селянства. У той час на українських землях почали діяти перші університети - у Харкові (1805 р.) та Києві (1834 р.), ліцеї - в Одесі та Ніжині, гімназії - у Полтаві, Харкові, Одесі та ін., що розширило можливості здобути середню та вищу освіту для дітей привілейованих класів і станів. Освіта мала вирішальне значення для піднесення культури в Україні.

З формуванням капіталістичних відносин, і насамперед з розвитком промисловості, торгівлі та міст, зростала потреба в освічених, кваліфікованих працівниках, а отже, дедалі більше ставало навчальних закладів та учнів у них. Згідно з Попередніми правилами народної освіти в 1803 р. упроваджувалися чотири типи шкіл: парафіяльні, повітові, губернські (гімназії) та університети. У сільських парафіяльних школах навчання тривало 4-6 місяців, у міських - до одного року. Дітей навчали читати, писати, основ релігії, виконувати елементарні арифметичні дії. У гімназіях навчалися переважно діти дворян і чиновників, навчання тривало сім років. Крім державних в окремих селах України діяли й дяківські школи, що утримувались на кошти батьків. Дяки навчали дітей переважно українською мовою: читати буквар, часослов і псалтир, а також церковних співів. Існували й приватні пансіонати, що працювали за програмою середніх навчальних закладів. Доньки дворян здобували освіту й виховувалися

в інститутах шляхетних дівчат, що були засновані у Харкові (1812 р.), Полтаві (1817 р.), Одесі (1839 р.), Керчі (1836 р.) та Києві (1838 р.). Проміжною ланкою між гімназіями й університетами стали ліцеї, яких

в Україні відкрили три: в Одесі (1817 р.), Кременці (1819 р.) та Ніжині (1832 р.).

У першій половині XIX ст. в Україні вийшли друком важливі праці з різних галузей знань. У 40-х роках у Києві почала працювати Тимчасова комісія для розбору стародавніх актів. У Комісії збирались, вивчались і друкувались документи про історичне минуле України. Тут працював Т. Шевченко. У цей період були надруковані твори відомого російського та українського історика М. Костомарова "Богдан Хмельницький" і "Бунт Стеньки Разіна", тритомне "Статистическое описание Киевской губернии", яке підготував Д. Шуравський. В українській історіографії кінця XVIII - початку XIX ст. особливе місце належить "Історії Русів", яку в 1846 р. опублікував О. Бодянский. Значний внесок у розвиток національної історичної думки зробив М. Максимович, перший ректор Київського університету. Він виступив проти норманської теорії походження Русі, став першим істориком Коліївщини - великого народного повстання, що відбулось на Правобережжі в 1768 р.

Російський царизм, Габсбурзька монархія, німецький, польський та угорський феодалізм ігнорували українську мову, не дозволяли користуватися нею ні у школах, ні в державних установах.

Українська інтелігенція, письменники, громадські та культурні діячі обстоювали право українського народу на власну національну мову, опікувались її розвитком і вивченням. Так, у 20-30-х роках XIX ст. у Львівському університеті виконувались дослідження в царині краєзнавства і гуманітарних наук. І. Могильницький написав першу в Галичині граматику українською мовою. Тоді ж у Львові було відкрито кафедру української мови та літератури. Вирішальну роль у становленні української національної мови відіграли твори основоположників нової української літератури. Зачинатель І. Котляревський (1769-1838). На новий щабель піднесли українське красне письменство також твори Г. Квітки-Основ'яненка, П. Гулака-Артемовського і особливо Т. Шевченка.

Можна зробити висновок, що укр. культура XIX - початку XX ст. розвивалась в складних умовах: 1. У двох імперіях український народ зазнавав тяжкого соціального і національного гноблення (Валуєвський циркуляр і Емський указ). 2. У XIX ст. виникла мережа освітніх закладів - університетів, ліцеїв, гімназій, що стали осередками науки і культури. 3. В цей період національно свідомою інтелігенцією виходить на авансцену політичних і культурних змін в Україні. 4. Саме наприкінці XVIII - початку XIX ст. стає можливим розквіт нових ідей і зростання на їх основі національної свідомості українського народу. Із посиленням інтересу до мови, історичного минулого, народного побуту, звичаїв, традицій починається процес творення національної свідомості. Перші дослідження української історії, фольклору, мови і літератури були першим пробудженням сучасної української свідомості.

54. Напрями, форми і стилі культури України XIX ст..

В умовах бездержавності Україна перетворювалася на культурну провінцію імперій, до складу яких входили її території. Це стало додатковим поштовхом до зародження загальноєвропейських просвітницьких ідей, їх національно орієнтованого вияву на ґрунті нових соціокультурних процесів.

На західноукраїнських землях мистецтво розвивалося в особливих історичних умовах відродження національно-культурного життя. Культурно-просвітницьку діяльність у цьому краї очолювало духівництво. Осередками просвітництва стали духовні семінарії у Львові та Перемишлі, Коломийська гімназія, ліцей на Буковині.

Складна й суперечлива соціокультурна ситуація спричинила зародження нових художніх напрямів. В Українському мистецтві, літературі XIX ст. провідними стали три загальноєвропейські стилі: класицизм, романтизм, реалізм. Усі вони тяжіли до вищих орієнтирів краси, проте йшли до її досягнення різними шляхами.

Класицизм спирався на універсальні мистецькі зразки, античні й ренесансні естетичні канони. Саме вони визначили його раціонально-логічну зорієнтованість на гармонію з ознаками пропорційності, чіткого членування частин, симетрії, порядку в усьому. Цей стиль знайшов яскраве втілення в літературі (Ж.-Б.Мольєр), музиці (Й. Гайдн, В.А. Моцарт), архітектурі (паркові комплекси королівського Версалю, царського Петергофа), живопису (К. Лоррен, Ж.-Л. Давід).

Романтизм – художній напрям, протилежний класицизму, з превалюванням уявного, емоційного, фантастичного; відображує конфлікт між ідеалом і реальністю. Відмовляючись від класичних форм стриманості й суворості, романтизм культивує інтуїтивно-чуттєві поривання людини. Джерелом натхнення для романтиків слугували національна історія, фольклор. Надмірному практицизму й раціоналізму вони намагалися протиставити емоційно багатий духовний світ людини – особистості яскравої і непересічної, ідеалізували й поетизували природу, історичну минувшину, народний побут і міфологію.

Як літературно-художній напрям романтизм набув поширення в Англії (романи Вальтера Скотта, поезія Джорджа Байрона), Франції (романи А. Дюма і В. Гюго, картини Е. Делакруа, симфонічна музика Г. Берліоза), Німеччини (новели Е. Гофмана, пісні Ф. Шуберта, пейзажі К. Д. Фрідріха), Італії (творчість Н. Паганіні), Польщі (поезія А. Міцкевича, музика Ф. Шопена).

Надзвичайно яскраве звучання цей стиль отримав у музиці, давши потужний імпульс формуванню національних композиторських шкіл, зокрема в Угорщині (Ф. Ліст), Норвегії (Е. Гріг) та ін. країнах. З-поміж різних видів мистецтва, якими захоплювалися романтики, музиці належала пріоритетна роль, адже музика – голос серця – здатна передавати багатство і піднесеність почуттів людини, тобто саме те, що прагнули образно відтворити митці нового покоління. Найхарактернішою ознакою романтичної музики є програмність, часто пов'язана з літературою.

Реалізм – художній напрям, що передбачає правдиве художнє відображення людських характерів за різних соціальних обставин. Він виник як реакція митців на науково-матеріалістичну картину світу, характерну для індустріального суспільства. Представники напрямку намагалися правдиво відображувати реальну дійсність, а не

вигадувати далекі від життя образи.

Як класицизм і романтизм, цей художній напрям знайшов втілення в різних галузях мистецтва – літературі (Ч. Діккенс, О. де Бальзак, М. Гоголь, Л. Толстой), живопису (Г. Курбе, І. Рєпіна), музиці (Дж. Верді, М. Мусоргський), театрі (актори Є. Дузе, М. Щепкін, співак Ф. Шаляпін).

На зламі XIX – XX ст. під впливом нових європейських мистецьких напрямів у творчості представників пізнього романтизму, символізму, імпресіонізму архітектурного модерну починають домінувати туманні й загадкові алегорії, плинні миттєвості життя, песимістичні настрої тощо. Яскравим виявом цього стала поезія П. Верлена, А. Рембо, Ш. Бодлера, М. Метерлінка, творчість художників-імпресіоністів К. Моне, О. Ренуара, музика Р. Вагнера, К. Дебюссі, О. Скрябіна. Аналогічно оновлюється й палітра вітчизняних бійців. Інноваційні пошуки відбуваються і в українській літературі (М. Коцюбинський), архітектурі та живопису (В. Городецький, брати В. і Ф. Кричевські, С. Васильківський), драматичному театрі (М. Садовський, М. Заньковецька).

Форми культури

В залежності від форм культуротворчої діяльності людини, розрізняють матеріальну та духовну культури. Відповідно до цього традиційно розрізняють матеріальну і духовну культуру, а в сучасних джерелах, в силу недостатності такого поділу розглядають також соціальну і фізичну культури.

Матеріальна культура. Матеріальна культура — перетворення природних матеріалів і енергії відповідно до людських цілей, створення штучного середовища проживання. Сюди включається також необхідний і достатній набір технологій для збереження і розвитку цього середовища. Матеріальна культура створює і задає рівень життя суспільства, формує матеріальні запити людей і пропонує засоби їх задоволення.

Матеріальна культура включає в себе такі елементи, як породи тварин і сорти рослин, ґрунти і природні речовини (ресурси), які зазнали обробки. До матеріальної культури входять також: будівлі і споруди, інструменти та обладнання для будь-яких видів діяльності, шляхи повідомлення і засоби транспорту, зв'язок і засоби зв'язку, технології.

Духовна культура. До неї відносять продукти духовної діяльності людини, які існують переважно в ідеальному вигляді: поняття, уявлення, вірування, почуття і переживання, доступні свідомості і розумінню всіх людей. Духовна культура створює особливий світ цінностей, формує і задовольняє наші інтелектуальні та емоційні потреби. Духовна культура — це продукт суспільного розвитку, її основне призначення полягає у продукуванні свідомості.

Завдяки закріпленню в знаках, символах, організаційних формах, комп'ютерній техніці, духовна культура стає відносно самостійною від свого творця, людини. У ній об'єктивуються і виділяються особливі сфери духовної творчості. Духовне і духовно-практичне освоєння всієї реальності оформлюється в філософії, мистецтві, різноманітних науках. Духовно-практичне освоєння (включаючи регулювання) суспільного життя здійснюється в політиці, праві, моралі. Універсальні духовні функції, як світоглядні, так і нормативно-регулятивні, виконують міф і релігія. У майбутньому, можливо, відбудуться революційні зміни духовної культури у зв'язку з розвитком екологічної свідомості і освоєнням космосу.

Соціальна культура. Соціальна культура - це відношення людей один до одного,

системи статусів і соціальних інститутів [15]. Соціальна поведінка і артефакти (соціальна і матеріальна культура) трактуються як об'єктивовані продукти ідеальних нормативних систем і систем знань різного роду, що складають духовну культуру. Виділення соціальної культури дозволяє з'єднати матеріальну і духовну культури, ввести артефакти в контекст досліджень у соціальних науках[14].

Фізична культура — перетворення біологічного початку в самій людині; формування соціально необхідних навичок, умінь і якостей людського тіла.

В основі фізичної культури лежить домашня фізична підготовка, що включає розвиток координації рухів всього тіла дитини (формування макро-дій) і артикуляційного апарату (мікро-рухи щелепно-лицевих м'язів, органів дихання і травлення). Інакше кажучи, це вирішення такого відповідального завдання, як навчання мови, прямоходінню, переміщенню предметів, гігієнічним правилам, культивування відмінностей у поведінці за статевими або віковими ознаками.

55.Кирило-Мефодіївське братство та його роль в національному самовизначення української культури ХІХ ст.

Товариство виникло в кінці 1845 — на початку 1846 року і проіснувало, за оцінками істориків, не більше п'ятнадцяти місяців. Ініціаторами створення братства і його засновниками виступили Василь Білозерський, Микола Гулак, Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Опанас Маркевич.

Організація була названа іменами відомих слов'янських просвітителів Кирила і Мефодія. Знаком братства став перстень з написом «Св. Кирило і Мефодій, січень 1846».

Крім організаторів, до братства незабаром увійшли: Георгій Андрузький, Олександр Навроцький, Дмитро Пильчиков, Іван Посяда, Микола Савич, Олександр Тулуб.
У квітні 1846 року до братства вступив Тарас Шевченко.

Восени 1846 року загальна кількість членів братства, за даними слідства, становила 12 осіб. Кирило-Мефодіївське братство виникло у Києві на початку січня 1846 р. і діяло до кінця березня

1847 р. З появою братства на арену політичної боротьби вийшла українська розночинна інтелігенція. Програмні положення братства були викладені у «Книзі буття українського народу» і «Статуті

Слов'янського братства св. Кирила і Мефодія», основним автором яких був Микола Костомаров, та у «Записці», написаній Василем Білозерським. В основу документів лягли ідеї українського національного відродження і панславізму.

Кирило-Мефодіївське братство ставило своїм головним завданням побудову майбутнього суспільства на засадах християнської моралі, шляхом здійснення ряду реформ; створення демократичної федерації слов'янських народів, очолюваної Україною, на принципах рівності і суверенності; знищення царизму і скасування кріпосного права і станів; встановлення демократичних прав і свобод для громадян; зрівняння у правах всіх слов'янських народів щодо їх національної мови, культури та освіти.

Кирило-мефодіївці, єднаючись на основі спільних політичних поглядів, бачили різні шляхи проведення їх у життя — від ліберально-поміркового реформізму (Микола Костомаров, Василь Білозерський, Пантелеймон Куліш) — до революційних методів боротьби (Тарас Шевченко, Микола Гулак, Георгій Андрузький).

Члени братства вели активну громадсько-політичну діяльність: вони поширювали ідеї братства через розповсюдження його програмних документів, прокламацій («До братів-українців», «До братів-великоросів і поляків»), творів Тараса Шевченка; займалися науковою працею і виступали з лекціями в навчальних закладах Києва, в яких проповідували свої погляди; піклувалися про розвиток народної освіти, збирали кошти на відкриття народних шкіл, написання і видання нових книг (зокрема, Пантелеймон Куліш підготував перший підручник з історії України «Повість про український народ», виданий 1846 року, та ін.).

Впродовж існування т-ва його ідеологія зазнавала істотних змін. Завдання об'єднання слов'ян, що стало підставою виникнення таємної орг-ції, згодом конкретизувалось у двох напрямках — рівноправного співробітництва слов'ян. народів та відродження України. Велику підготовчу роботу із заснування т-ва здійснив М.Костомаров, усі чл. т-ва перебували під могутнім впливом революц.-нац. творчості й ідеології Т.Шевченка.

Кирило-Мефодіївське братство проіснувало 14 місяців. У березні 1847 року за доносом провокатора Олексія Петрова діяльність братства була викрита, а члени заарештовані.

Історичне значення Кирило-Мефодіївського братства полягає у тому, що воно було першою

спробою української інтелігенції вдатися до політичної боротьби. Братство вперше розробило широку політичну програму національно-визвольного руху, яка стала дороговказом для його наступників. Принципово важливим було і те, що Кирило- Мефодіївське братство стало самостійним і самобутнім політичним формуванням, яке організаційно не підпорядковувалося, а ідеологічно не повторювало політичних настанов жодної з загальноросійських суспільних течій. Це позитивно вплинуло на національну свідомість

56.Іван Котляревський – засновник класичної традиції в українській літературі.

Котляревський — фундатор нової української літератури, бо є першим її класиком, зачинателем. Його твори — історичний злам у розвитку української літератури, початок нового її етапу.

Котляревський увів нові жанри: епічну травестійно-бурлескную комедію, комічну оперу, водевіль.

Літературний доробок І.П.Котляревського складається з поем “Енеїда”, “Пісні на Новий 1805 год князю Куракіну”, а також п'єс “Наталка Полтавка” та “Москаль-чарівник” і перекладу російською мовою “Оди Сафо” - твору давньогрецької поетеси Сафо.

Він перший серед українських письменників дошевченківського періоду звернувся до животворних джерел народної мови, зробив її літературною, удосконалив техніку вірша і п'єси, використав багатющі скарби фольклору та етнографії свого народу.

Його твори сповнені непідробного гумору, високої, поетичної, щирої любові до народу.

Справді епохальним явищем в історії української культури, визначною подією в духовному житті народу став вихід у світ “Енеїди” (вперше в Петербурзі у 1798му році). З'явилася книга, що ставила ряд важливих суспільних та естетичних проблем. В основу її І.П.Котляревський поклав сюжет класичної поеми “Енеїда” римського поета Вергілія, написавши цілком самобутній, оригінальний твір.

«Енеїду» називають першим твором нової української літератури. У ній відчутні впливи філософії Сковороди, бурлескної літератури, інтермедій, вертепної та шкільної драми, поетичної традиції (зокрема, творів Некрашевича), а найбільше — впливи самого життя, народних звичаїв та традицій, народного характеру. Це - справжня енциклопедія життя українського народу.

“Енеїда” сильна наявним у ній прогресивним просвітительським ідеалом. Крок за кроком розкриває нам письменник образ простого народу, стверджує його велику духовну силу, яка творить майбутнє. Як поет-гуманіст, поет-просвітитель, він співчуває закріпаченому селянству, засуджує негативні явища жорстокої феодально-кріпосницької дійсності, оспівує патріотичні почуття трудящих.

“Енеїда” одразу ж дістала визнання прогресивної громадськості Росії, завоювала велику популярність у демократичного читача.

Ще за життя І.П.Котляревського з'являється ряд наслідувань і переспівів його “Енеїди” як на Україні, так і в літературних кодах братніх слов'янських народів. Окремі фрагменти, переспіви та переробки з поеми І.П.Котляревського почали жити в народі, відіграючи роль важливого культурного чинника.

Т. Шевченко назвав І. Котляревського «батьком», бо він був талановитим його попередником, родоначальником революційно-демократичного напрямку в українській літературі.

П'єси Котляревського привабливі та безсмертні своїм правдивим відтворенням народних картин селянського життя в Україні на початку XIX ст.

Значення Котляревського як зачинателя української літератури винятково важливе: своїм поетичним словом, утвердженням засад демократичної естетики він відкривав, новий напрям у розвитку національної культури, спрямований на дедалі глибше проникнення в життя народу, на осмислення його історичної долі.

57.Культуротворче значення діяльності Т.Шевченка у генеруванні національної ідеї українського суспільства.

Т. Шевченко мав два покликання від Бога: поета і художника. Свою творчість Шевченко почав як художник, але переважав в ньому талант поета революційного спрямування, поета, котрий вийшов з глибин українського народу, розумів становище, переконання та сподівання українців. За допомогою своїх віршів Великий поет мав намір показати справжнє становище українців в ті часи, нічого не приховуючи, говорячи у своїх поезіях тільки правду. Значним виявом служіння національній ідеї є участь Т.Шевченка в Кирило - Мефодіївському товаристві (1845 - 1847), яке було першою українською політичною організацією з яскраво вираженою визвольною програмою. Шевченко був представником революційно - демократичного напрямку, виступав за ідею національної революції, яка призведе до встановлення демократичної республіки.

Т. Шевченко змусив своїх колег бачити в народі не лише барвисті звичаї, а й його страждання. В історії козацтва він шукає не романтичних героїв, а уроків, що ведуть до кращого майбутнього. Україна для нього не просто мальовничий регіон Російської імперії, а край, що може й має стати незалежним ".

Погляди Т. Шевченка будувались на основі природних потреб людини, на захисті пригніченого населення. Велику увагу Шевченко приділяв умовам забезпечення прав і свобод людини. Він хотів наділити селян землею, звільнивши їх від кріпосництва. Але значення Великого Кобзаря українського народу вийшло за межі української літератури взагалі. Твори Т. Шевченка перекладаються на російську, чеську, болгарську, німецьку, французьку, англійську ті інші мови. Творча спадщина поета призвела пробудження національної боротьби усіх слов'янських народів, які населяли Російську імперію.

Творчість Т. Шевченка, особливо його " Кобзар ", мали велике значення для українського народу, це своєрідна Біблія українців, яка вивела українську літературу на шлях світового визнання. Ці поезії кожна людина може зрозуміти та знайти для себе щось близьке до душі.

Творчість Т.Г. Шевченка - це актуальне, вічно живе явище, яке буде жити в свідомості українського народу та зберігати в собі ті ідеали, для яких жив та за які боровся Великий поет.

Важко знайти іншу людину, творчість якої відображала національну ідею так, як це зробив Т.Г. Шевченко для українців. Його шлях як поета був постійним підтвердженням боротьби за ідеї національного визволення українського народу.

58. Феномен творчості Миколи Гоголя як приклад містичного реалізму.

Цикл повістей “Миргород” (1835) свідчив, зокрема, попри фантастичність подій і ситуацій як містичних (у “Вій”), так і умовних (“Портрет”, “Ніс”), про перехід творчості і самого Гоголя, та й російської літератури загалом до реалізму. Хоча здебільшого реалізм Гоголя є закодованим реалізмом, проявляючись в авторських утопіях чи антиутопіях. Сама повість “Вій” більше тяжіє до “Вечорів на хуторі біля Диканьки” своїми фантазіями та містицизмом, однак і похмурості, і суму, і печалі тут значно більше, оскільки висловлюється біль за осквернення віри, православних святинь, та й сам герой бурсак Хома Брут гине внаслідок спокуси, що залишається від праотців, невтримної допитливості. Утопічною виглядає і сімейна ідилія Афанасія Івановича та Пульхерії Іванівни зі “Старосвітських поміщиків”, де змальовано дивом збережений куточок “земного раю”, уособленого в любові і духовній єдності двох добрих стареньких, однак оте збережене старосвітське добро з його сакральністю є винятковим і досить крихким, власне ефемерним у жорстокості життєвих реалій. Ідилічність невибагливої простоти і скромних запитів, на жаль, поступатиметься користолюбству і марнославству банальної більшості: гріховний світ поглинає старосвітський рай. Така думка тривожить православного письменника мислителя.

Релігійною філософічністю відзначається і “одне з найбільших творінь Гоголя” (В.Белінський) - повість “Шинель” (1842), що відкривала в літературі тему “маленької людини”. Намагаючись викликати жалі до знедоленого соціальною облаштованістю дрібного чиновника, що бореться за виживання у деспотичному жорстокому столичному існуванні, Гоголь разом з тим окреслює дрібноту і нікчемність свого героя, захопленого безглуздою пристрастю, яка відтіняє образ Божий в людині, такі необхідні для спасіння душі риси, як любов, ігнорування земних, обивательських прагнень - благ сумнівних і скороминущих. Тому, власне, письменник співчуває не стільки жертві соціального гніту, скільки Божому творінню, яке не здатне у своїй духовній обмеженості усвідомити сенс свого земного існування, будучи зацикленим на суто матеріальних потребах.

Духовноетичні проблеми є магістральними у відомій повісті іпритчі “Как поссорился Иван Иванович с Иваном Никифоровичем”, де в іронічно-гіперболічній формі автор розкриває приховану за нарочитою добропорядністю пошлість, нікчемність, пустопорожність запитів і мрій обивателів, котрі вважаються стовпами суспільства. Оригінальна зав’язка сюжету, предметом якої стає рушниця (“благородная вещь”), іронічна форма оповіді з замилюванням двома мужами - честю і гордістю всього Миргорода, показна жалісливість Івана Івановича, ведмежа непоштивість і непоступливість Івана Никифоровича, портретні гіперболічні контрасти, патетика й ліризм, поєднання гіркої іронії із сарказмом і добродушною усмішкою в оцінці сутяжництва колишніх приятелів - далеко не всі художні інгредієнти, підпорядковані афористичній ідеї твору: “Скучно на атом свете, горпода!” У статті “О русской повести и повестях г. Гоголя” знаменитий різкістю і безкомпромісністю, у чомусь справедливий і разом з тим нетерпимий в революційності В. Белінський відзначить силу художньої правди (закодованої в метафорах реалізму) повістей Гоголя, що увійшли в

книгу “Миргород”: “Он не льстит жизни, но и не клеветает на нее; он рад выставить наружу все, что и есть в ней прекрасного человеческого, и в то же время не скрывает и ее безобразия. В том и в другом случае он верен жизни до последней степени”.

59.Імпресіонізм та символізм – інноваційні тенденції української культури XIX ст.. /творчість Лесі Українки, М.Коцюбинського/.

Символізм у творчості Лесі Українки – це „заземлений романтизм”, романтизм, який позбувся зайвого флеру і наївного мрійництва. Разом з цим, символізм Лесі Українки – це пристрасне бажання здобути те, чого ще нема. Особливо це помітно у драматичних творах. Як зазначав О.Білецький, драми Лесі Українки – це „драми ідей”, у яких на першому плані стоїть бажання перебудови дійсності. Лесин символізм – це її ідеалізм, який перебудовує не світ, але власну душу.

Структура естетичної спадщини Лесі Українки охоплює майже усі категорії естетики: гармонію і міру, прекрасне і потворне, піднесене і низьке, героїчне і іронічне, комічне і трагічне, які набувають національного забарвлення. Фольклор, елементи декоративно – ужиткового мистецтва, художнє конструювання на тлі естетичних оцінок, суджень, смаків, ідеалів формують творчу лабораторію поетеси. Поетика художнього образу, художня форма, її естетичні погляди і теорії рясно відображені в усіх її творах. Діапазон цих творів коливається від дрібненького вірша до історичної драми та науково – публіцистичної статті. Художня правда тут поєднується з умовністю, ідеалізація – із типізацією, а творча уява – із свідомим і підсвідомим. Свобода і детермінізм у творчості мислительки поєднують національне і загальнолюдське, елітарне і масове, зміст і форму. Усе це розмаїття сформувало неповторний та індивідуальний стиль, манеру написання, естетику та філософію Лесі Українки.

Винятково велике значення творчості Лесі Українки в історії української літератури полягає в тому, що вона збагатила українську поезію новими темами й мотивами. На переломі 19 — 20 ст., використовуючи мандрівні сюжети світової літератури, Леся Українка стала в авангарді творчих сил, що виводили українську літературу на широку арену світової літератури.

Кожний персонаж у Коцюбинського має свою окрему мову, він індивідуальний до найтонших дрібниць. Описаний індивід зазнає переживань при дуже напружених нервах, коли вони реагують на зовнішні показники. Для Коцюбинського це були дуже важливі думки, і він враховував їх у своїх імпресіоністичних творах.

Принципово новою стає й система поетики: письменник наче переломлює все те, що він зображує, крізь призму внутрішніх переживань персонажів. Коцюбинський змальовує не стільки вчинки, поведінку героя, навколишній світ, скільки його враження про самого себе та цей світ. Як ніхто в європейській літературі до й після нього, Коцюбинський умів підпорядковувати колір твору розкриттю внутрішнього світу героя або тим ідейно-художнім завданням, які він перед собою ставив. Акварель "На камені" - новаторський твір у жанровому плані. У ньому нескладна фабула, автор зосереджений на внутрішніх переживаннях героїв, що й становлять сюжетну колізію. Композиція акварелі надзвичайно оригінальна: даючи нібито малюнок з життя, автор жодного епізоду не виносить на перший план, а примушує читача головні епізоди переживати в собі, у своїй уяві. У цьому виявляється перша риса імпресіонізму: замість детальних реалістичних описів давати тільки окремі натяки, "плями", що вже показують шлях читачевій уяві. Друга ж риса імпресіонізму - висувати на перший план психічні переживання героїв, а не фабулу творів. Письменник робить спробу вийти за межі традиційного оповідання та створити новий жанр - психологічну новелу, розвинути свою індивідуальну стильову манеру.

60. Осмислення української культури в наукових працях Д.Яворницького та М.Грушевського.

Готуючися до археологічного з'їзду 1905, що відбувся у Катеринославі, він розкопав близько 200 могил; завдяки його старанням створено колекцію матеріальних пам'яток — 75 000 експонатів, зв'язаних з Запоріжжям і Півднем України, які зберігаються в Дніпропетровському державному історичному музеї.

Значення Яворницького як історика полягає насамперед у зібранні й упорядкуванні джерельних матеріалів, бо в монографічних працях він не завжди додержувався об'єктивної методи та систематичного викладу розвитку української історії. Радянська історіографія закидає Яворницькому «ідеалізацію історичного минулого України», мовляв, «він не розумів ролі клас і класової боротьби ... і стояв на помилкових позиціях націоналістичної концепції про безкласовість українського народу».

Яворницький зібрав багатий етнографічний і фольклорний матеріал; ще за студентських років він записав понад 1 000 пісень і близько 500 оповідань; серед праць на ці теми варті згадки:

«Запорожье в остатках старины и преданиях народа», т. том перший — том другий (1888), в якому вміщено 55 малюнків і 7 планів місцевостей (деякі малюнки виконав І. Рєпін);

«По следам запорожцев» (1898), де зафіксовано зустрічі і розмови з нащадками запорожців, подано пісні про Запоріжжя, описи ігор, народних танців, матеріалів народної медицини тощо.

Яворницький підтримував творчі зв'язки з сучасними йому українськими культурними діячами, служив порадами І. Рєпінові до виконання картини «Запорожці пишуть листа турецькому султанові» і позував до образу писаря. Журнал «Жовтень» у Львові з ч. 4, 1988, друкує «Історію запор. козаків» Яворницького.

Грушевський Михайло. Про старі часи на Україні: Коротка історія (для першого початку). Історія української літератури. Історія України-Руси. Ілюстрована Історія України.

Повне зібрання творів М. Грушевського — найповніше 50-томне видання творчої спадщини видатного вченого і громадського діяча (всі опубліковані й неопубліковані твори, його епістолярна, мемуарна спадщина й архів). У першому томі кожної серії вміщена вступна стаття, яка досліджує окремий напрям діяльності вченого. Закінчуються томи коментарем, примітками і покажчиками.

На пороизі нової України — книга М.С. Грушевського, збірка його статей створених в період з весни 1917- го до весни 1918-го років. Назва першого видання (квітня 1918 року) була супроводжена авторським коментарем "Гадки та мрії". Обґрунтованим є також написання На порозі Нової України вживане в чернетках автора та в еміграційному виданні до 125-річчя великого історика.

Проф. Любомир Винар, редактор видання 1992-го року, вважає книгу винятково важливою "для дослідження світогляду та політичної діяльності Михайла Сергійовича як будівничого української державности 1917-1918 рр." За свідченням проф. Петра Одарченка, книга здобула популярність серед української молоді в 1918-1920-х рр., мала великий вплив на формування української свідомости та національного світогляду.

Природно, за часів більшовицького панування ця праця вилучена з обігу та замовчувана. Тогочасний історик В.Г. Сарбей: "У Грушевського, справді, йдеться тут про нову, тільки зовсім не Радянську Україну. Це концентрований вираз націоналістичних поглядів автора, який пишномовно назвав його своїм політичним заповітом".

Історія Русі-України — 10-томна монографія Михайла Грушевського. Головна праця його життя. Містить виклад історії України від прадавніх часів до другої половини 17 століття. Писалася з перервами протягом 1895—1933 років. Справила вплив на формування української історіографії новітнього часу

З ЧАСТИНА

61.Заснування та діяльність наукового товариства ім. Тараса Шевченка.
Наукове товариство ім. Т.Шевченка — науково-культурна громадська організація, заснована у 1892 р. на кошти прогресивної української громадськості Львова та інших міст Західної України. Попередником НТШ було Літературне товариство ім. Т.Шевченка, засноване в грудні 1873 р. Товариство було побудовано як прообраз академії наук — з історико- філософською, філологічною та математично-природничо-лікарською секціями і підсекціями, з виданням наукових "Записок", збірників, часописів. Члени товариства обирали дійсних і почесних членів. Поряд з науково-дослідницькою діяльністю НТШ проводило культурно-просвітницьку роботу серед населення. НТШ об'єднувало фахівців різних галузей знань, письменників, культурних та державних діячів Західної і Наддніпрянської України, інших держав. Членами й активними діячами НТШ були О.Барвінський, М.Грушевський, І.Франко, В.Гнатюк, С.Томашівський. Іноземними членами НТШ обирались А.Ейнштейн, М.Планк, Т.Масарик. Головою НТШ у 1897 р. був обраний М.Грушевський, який переїхав до Львова з Києва. Він перейнявся ідеєю створення Української академії наук, натхненником якої був його вчитель В.Антонович.

Творчий доробок НТШ з 1873 по 1939 рр. становив 1172 томи різних видань, у т.ч. 943 томи серійних наукових публікацій. Крім цього, НТШ стало основним видавцем українських підручників.

Найважливіші досягнення були здобуті у галузі суспільних дисциплін: історії, філології та літературознавства, етнографії, фольклористики та мистецтвознавства, антропології, бібліографії та ін.

НТШ належать безсумнівні заслуги у розробці української наукової термінології. **Історична роль** товариства полягає у виведенні української науки за межі українознавства. До найважливіших досягнень членів НТШ у галузі точних і природничих наук слід віднести відкриття І. Пулюєм катодного проміння (названого пізніше рентгенівським), праці М.Зубрицького в галузі теорії математики, внесок С.Рудницького та В. Кубійовича у дослідженні географії України та ін.

У жовтні 1989 р. на зборах ініціативної групи учених **відновлено** НТШ у м. Львові.

Ключові дати:

1873 р. — створення Літературно-наукового товариства ім. Шевченка

1892 р. — заснування Наукового товариства ім. Шевченка

62.Заснування стаціонарного українського театру М.Садовського.

Особливу сторінку у розвиток українського театру вніс Микола Карпович Садовський – великий український актор, режисер, один із основоположників українського театру, брат Карпенка-Карого, М.Садовської, Саксаганського. Свою діяльність стаціонарний театр почав у Полтаві 1906р. і була зв'язана з розквітом творчості Садовського як актора і художнього керівника колективу. Спочатку труппа була мандрівною, а з осені 1907р. стала стаціонарною. Садовський укладає угоду про оренду приміщення Троїцького народного дому на довгий строк – так народився перший український стаціонарний професійний театр. Це був загальнодоступний театр, демократичний у повному сенсі слова. Ціни на квитки були значно нижчі, ніж у інших театрах. Дешеві ціни сприяли тому, що в цей театр масово їхали люди з усіх передмість Києва. Поява у Києві стаціонарного театру – подія значна на той час не тільки для міста, але й для культурного життя всієї України.

До складу труппи разом з досвідченими майстрами увійшли талановита молодь, що під керівництвом М.Садовського за кілька років створила чудовий акторський ансамбль, ушлявлений своєю «концертною зіграністю». Театр досягав у своїх кращих виставах глибокої життєвої правди, відгукувався на актуальні питання тогочасного життя, увійшов до історії української культури як народний національно-самобутній художній колектив. Новаторством театру виявилось передусім у репертуарних пошуках. Граючи в основному українську класику, широко запроваджувана у репертуар твори сучасних українських і російських драматургів, російську класику, переклади з інших мов. У роботі з акторами Садовський домагався міцно злагодженого ансамблю, в якому виявлялася особиста творча обдарованість кожного з виконавців. Спираючись на досвідчених майстрів Садовський велику увагу приділяв театральній молоді, прищеплюючи їй основи сценічного реалізму, сміливо висував її на провідні ролі.

Садовський хотів зробити театр для бідних верств людності. Для цього раз на тиждень давались найкращі загальноприступні вистави (від 5 до 10 копійок), в яких брали участь усі кращі артисти. Ці вистави, що приваблювали маси робітників, школярів, студентів, бідних службовців, хатньої прислуги, солдатів, завоювали театрові щирі симпатії і прихильність людності і немало славу принесли артистам.

63.Мистецький і науковий внесок І.Франка у розвиток української культури.

Іван Франко – особистість з шаленою працездатності, талановита індивідуальність, яка думала про свою землю і українських народ, справжній громадянин, які віддав усі свою сили на те, щоб життя українців стало кращим і повноціннішим.

Організатор видань «Громадський друг», «Дзвін», «Молот». Його друкована спадщина сягає 50 томів «Зібрання творів». Відомий визначними творами політичної лірики: «Гімн», «Каменярі», «Товаришам із тюрми». У збірнику «Зів'яле листя», «Мій ізмарагд» переважають мотиви філософської та інтимної лірики. Автор поем «Панські жарти», «Мойсей», оповідань «бориславського циклу», повістей «Борислав сміється», «Захар Беркут», «Перехресні стежки» та ін. Написав драматичні твори «Кам'яна душа», «Украдене щастя» та ін. Автор праць з історії та теорії літератури, перекладач творів з російської, польської, чеської, сербської, хорватської, німецької, англійської, французької, старогрецької, римської, арабської, асиро-вавилонської та інших мов.

Твори І.Франка перекладено багатьма мовами світу. Окремі поезії покладено на музику, деякі прозові твори екранізовано й інсценізовано. Іван Франко є письменником усіх пір року і пір життя людського, усіх етапів історичної долі народу – минувшини, сьогодення й майбуття. Івана Франка ми називаємо Каменярем за його завзятість у боротьбі із перешкодами на шляху прогресу, універсальним генієм – за всеосяжність охоплення життя, розмаїття поставлених проблем; нашим національним пророком, бо він звершував безнастанний подвиг – вів свій народ до щасливої долі.

Окремий принадний дивосвіт І. Франка – то прозові оповідання, новели, образки. Ще в більшій мірі, як у поезії, задумав письменник у своїй прозі відобразити широчінь і глибину життя. Цей велетенський задум реалізував прозаїк у десяти повістях і романах і в ста п'ятнадцяти оповіданнях, новелах, образках. Майже всі його прозові твори мають захоплюючий сюжет, вони пересипані життєвими деталями, чується у них гомін живого слова. Більшість поезій другого "жмутку" витримана в дусі народної творчості.

Громадський діяч І. Франко зазнав немало горя, утисків, кайданів і тюрем, його чотири рази судили й замикали за ґрати.

64. Меценатська діяльність як ментальний вимір української культури.

Меценатство — добровільна безкорислива діяльність фізичних осіб у матеріальній, фінансовій та іншій підтримці набувачів благодійної допомоги. Назва походить від прізвища римлянина Мецената (Мекенат), який був покровителем мистецтв за імператора Августа і другом Горація та інших поетів.

Меценатство розповсюджується на фінансову підтримку закладів культури і освіти, заснування нових театрів, галерей мистецтва, нових навчальних закладів, підтримку мистецької діяльності акторів, поетів, художників тощо.

Історія меценатства на території України сягає періоду колонізації Північного Причорномор'я. Відомо, що херсонеський агораном на початку нашої ери витратив власні гроші на спорудження храму Афродіті.

За часів Київської Русі. Київський князь Володимир Статутом 996 р. офіційно зобов'язав духовенство займатися громадським піклуванням, визначивши десятину на утримання монастирів, церков, богаділень і лікарень. У деяких джерелах є свідчення, що княгиня Ольга ще раніше заснувала першу лікарню у Києві, в якій доглядати хворих було доручено жінкам. Протягом багатьох століть церква і монастирі залишалися осередком соціальної допомоги старим, убогим і хворим. Сам князь Володимир служив для народу зразком співчуття і був «справжнім батьком бідних».

Завдяки діяльності князя-мецената Острозького Острог став освітнім центром України того часу. Після смерті Острозького у 1608 році, Острозька Академія намагалась зберегти свій рівень, та до неї вже проникали єзуїти.

Петро Конашевич-Сагайдачний багато уваги приділяв релігійним та культурним справам України. З його діяльністю пов'язують заснування Київської колегії, яка згодом перетворилася на знамениту Києво-Могилянську академію.

Серед українських меценатів виділяється ім'я Петра Могили — київського митрополита, який вклав значні засоби у культурно-релігійні цілі. Ним було оновлено київські святині: реставровано св. Софію, Михайлівський Видубецький храм, церкви Трьохсвятительську й Спаса. У 1631 році Петро Могила відкрив Лаврську школу, яка злилась з братською у 1632 р. і перетворилася на колегію за типом вищих західноєвропейських шкіл. Петро Могила був протектором колегії.

Як бачимо, меценати були завжди протягом усієї історії України. Меценатство є невід'ємною частиною українського народу.

65.Розвиток науки і освіти України в ХІХ ст..

На території України власна традиція широкої шкільної освіти була перервана. Якщо на початку ХVІІІ століття практично кожне українське село мало початкову школу, то до його кінця, після закріпачення селян, вціліли лише одиничні школи. У ХІХ столітті система освіти почала розвиватися у рамках загальнодержавної російської політики. У 1804 році відкрилася перша в Україні Одеська комерційна гімназія. У 1805 - Харківський університет.

Всього в Україні у першій половині століття діяло 1320 парафіяльних і повітових шкіл та училищ, відкрито 19 гімназій, навчалася близько 4 тис. учнів. У стані справжнього занепаду перебувала освіта у Західній Україні. Формально у 1869 році тут було введено обов'язкове навчання дітей віком від 6 до 14 років, однак переважна частина населення (від 55 до 75%) залишалася неписьменною.

У 1834 був відкритий Київський університет, перший ректор М. Максимович. Він заохочував і особисто брав участь у збиранні українського фольклору, вивченні пам'яток старовини. У 1865 відкрився університет в Одесі, у 1898 — КПІ. На західноукраїнських землях основними центрами науки були Львівський (1661) і Чернівецький університети (1875), заняття велися польс. і нім. мовами.

Ілля Мечников — викладач Новоросійського університету в Одесі. Заснував разом із мікробіологом Миколою Гамалією першу в країні й другу у світі бактеріологічну станцію. Творець учення про імунітет. Микола Бекетов — професор Харківського університету, який створив при фізико-математичному факультеті фізико-хімічне відділення та лабораторію фізичної хімії.

Михайло Грушевський до сьогодні є найвизначнішою фігурою в українській історіографії. У 1894 р. Грушевський отримав кафедру всесвітньої історії у Львівському університеті. Тут він бере активну участь не тільки в педагогічній, науковій (в 1897 р. він очолив Наукове товариство імені Шевченка — першу наукову українську організацію академічного типу), але і в суспільному житті. Грушевський — один з організаторів Національно-демократичної партії Галичини, пізніше — «ТУП». Головні події політичної долі Грушевського розгорнуться у ХХ столітті: арешт і заслання у Росії під час Першої світової війни, обрання головою Центральної Ради у 1917 році, еміграція, повернення до СРСР, робота в академічних дослідницьких інститутах. Величезна наукова спадщина М. С. Грушевського, яка з кінця 30-х років зазнала гоніння і стала практично недоступною, повернулася до читачів вже за наших днів і з кінця 80-х років суттєвим чином вплинула на сучасну українську історичну науку. Його багатотомна «Історія України-Руси» — фундаментальний узагальнюючий систематичний курс історії України, який базується на власній періодизації і концепції. Особливе місце і в українській історії, і в українській історіографії належить Михайлу Петровичу Драгоманову. Великий політичний діяч, просвітник, філософ, Драгоманов як історик головну увагу приділяв питанням новітньої історії. Багато років він провів у політичній еміграції. З 1877 року під його керівництвом друкарня «Громада» у Женеві була єдиним центром видання літератури українською мовою. На основі історичного аналізу Драгоманов приходить до найважливішого висновку — національні проблеми українці можуть вирішити тільки разом з соціальними. Драгоманов багато зробив для залучення до історії України уваги західноєвропейських вчених. Він був членом Паризького етнографічного товариства, почесним членом Британського наукового і багатьох інших товариств.

Підводячи підсумки, можна сказати, що за сторіччя вітчизняна історична наука пройшла шлях від поодиноких досліджень у рамках історії Росії до самостійної повнокровної наукової дисципліни. Осмислення минулого — обов'язкова умова і складова становлення національної самосвідомості.

66.Заснування одного з фундаментальних технічних закладів України – Київського політехнічного інституту.

Рішення про заснування в Києві Політехнічного інституту було прийнято 25 листопада 1896 року на приватній нараді, яка відбулася в будинку почесного громадянина міста, комерційного радника Л. І. Бродського за участю представників міської влади, адміністрації Південно-західної залізниці, інженерів та промисловців. Згідно з прийнятим протоколом навчальний заклад мав бути політехнічним інститутом за типом і складатися з кількох відділів різних спеціальностей.

На заснування інституту було зібрано добровільні пожертви загальною сумою 1 000 374 крб. 53 коп. при вартості будівництва і обладнання інституту 2 650 000 карбованців. Серед організацій та людей, які внесли кошти, були: Київська міська, Терещенко з синами, Л.Бродський, Київський земельний банк, Товариство Красилівського цукрового заводу, загалом 139 товариств, банків, заводів, установ, окремих громадян. Науково- методичну допомогу під час організації та становлення інституту надали корифеї російської науки Д. І. Менделєєв, М. Є. Жуковський, К. А. Тімірязєв, А. О. Ковалевський та ін.

У конкурсі на проекти споруд Політехнічного інституту взяли участь відомі архітектори: Бенуа, Гоген, Кітнер. Кращим був визнаний проект професора І. С. Кітнера з девізом «Prestissimo», але оскільки він жив у Санкт-Петербурзі і не мав змоги безпосередньо керувати ходом робіт, будівництво очолив архітектор Кобелев.

Першим директором політехнічного інституту року було призначено 30 січня 1898 видатного ученого і талановитого організатора вищої технічної освіти професора Віктора Кирпичова. За його сприяння в інституті почали працювати К. Зворикін — один з основоположників науки про різання металів, Сергій Реформатський — хімік, органік, автор відкриття, названого реакцією Реформатського, широко вживаного при дослідженні і синтезі складних природних з'єднань; Георгій Де-Метц — фізик і методист, авторитет в області радіоактивності, укладач першого в Україні курсу методики викладання фізики в школах; Микола Делоне — фахівець у галузі механіки, один з піонерів планеризму, популяризатор авіаційних знань в Україні; Євген Вотчал — засновник школи українських фізіологів рослин, один з організаторів інституту селекції.

У червні 1898 р. оголошено набір перших студентів: на 330 місць було подано 1100 заяв, було зараховано 360 осіб. Перший випуск студентів відбувся в 1903 році — диплом отримало 93 випускника. Першим головою Державної екзаменаційної комісії КІІ у 1903 році став Д. І. Менделєєв, який дав спеціалістам високу .

Визволення Києва у листопаді 1943 р. дало можливість відновити роботу інституту: почалася реєстрація викладачів, співробітників, студентів, які поверталися до інституту. Вже у другій половині січня 1944 р. почала працювати приймальна комісія для набору студентів на перший курс і поновлення студентів старших курсів. Усі зусилля колективу інституту було спрямовано на відновлення навчально-матеріальної бази. Завдяки включенню інституту списку найважливіших промислових і транспортних вузів країни, студенти всіх курсів звільнялися від призову до Армії, їм надавалась підвищена стипендія.

Активно розвиваючись, КІІ став базою розширення та зміцнення мережі вузів Києва, України. У 1923–1933 роках і протягом останніх років на базі факультетів та окремих спеціальностей КІІ було створено декілька інститутів, університетів, академій. З іншої сторони, у теперішній склад університету ввійшли відомі навчальні заклади України.

Сьогодні КІІ — найбільший вищий навчальний заклад України, один із найстаріших і найбільших технічних університетів світу. Університет працює і розвивається як кампус, в якому на одній території органічно поєднані умови для навчання та спорту, підвищення рівня культурного, наукового та інтелектуального розвитку, відпочинку всього 50-тисячного колективу. Головною метою діяльності НТУУ «КІІ» є підготовка висококваліфікованих фахівців і проведення наукових досліджень для «проривного» розвитку економіки України

67.Вплив історичних подій та соціальних трансформацій на динаміку розвитку української культури в першій половині – 80-х роках ХХ ст..

В этот период резко возросла активность СССР на международной арене. В 1968 году начинается так называемая “Пражская весна”, когда руководство КПЧ вступает на путь либерализации. Это вызвало недовольство руководства других социалистических стран. Ситуация в Чехословакии стала выходить из-под контроля. Советское руководство принимает решение о вводе в Чехословакию войск пяти стран-участниц Варшавского договора.

Существенные сдвиги были достигнуты в отношениях с США. В результате личных встреч Брежнева и президента США Никсона был подписан ряд документов, ограничивающих гонку вооружений. Советский Союз выдвигает программу мира. В целом этот период характеризуется как разрядка. Однако он завершился после ввода советских войск в Афганистан в декабре 1979 года.

Восьмидесятые годы — время сосредоточения художественной культуры вокруг идеи покаяния. Мотив всеобщего греха, плахи заставляет художников прибегать к таким формам художественно образного мышления, как притча, миф, символ. В свою очередь, познакомившись с романом «Плаха» Ч. Айтматова и фильмом «Покаяние» Т. Абуладзе, читатель и зритель рассуждали, спорили, вырабатывали собственную гражданскую позицию.

Важнейшей особенностью художественной ситуации восьмидесятых годов является возникновение мощного потока «возвращенной» художественной культуры. Эта культура осмысливалась и понималась с тех же позиций, что и современная, то есть созданная для зрителя, слушателя, читателя тех лет.

Культура восьмидесятых годов отличается наметившейся тенденцией дать новую концепцию человека и мира, где общечеловеческое, гуманистическое значимее, чем социально-историческое. По многообразию творческих стилей, эстетических концепций, пристрастий к той или иной художественной традиции культура конца 80-х — начала 90-х годов напоминает начало ХХ века в русской культуре. Отечественная культура как бы добирает несостоявшийся естественный момент своего развития (спокойно пройденный западноевропейской культурой ХХ века) и насильственно остановленный известными социально-политическими событиями у нас в стране.

Таким образом, ключевая проблема художественной культуры восьмидесятых годов, связанная с самосознанием личности в ее отношениях с миром природы и миром людей, в стилевом выражении обозначилась движением от психологизма к публицистичности, а затем к мифу, синтезирующему стили разных эстетических ориентации.

68.Наукова та громадсько-політична діяльність М.Грушевського у контексті обґрунтування демократичних принципів української державності.

Грушевський поєднав наукову роботу з суспільно-політичного та культурно-освітньою працею. Власне, кожен з цих напрямів прикладання активності М.Грушевського мав політичне забарвлення. Наукова спадщина вченого фактично стала історичною метрикою українського народу, одним з основоположних компонентів формування національної ідеології. Вістря його культурно-освітньої діяльності постійно було спрямоване, з одного боку, на пропаганду “української ідеї” в позаукраїнському етнічному просторі, з іншого – на прищеплення національної самосвідомості у якнайширших верств українського населення. Однак попри це політика не була для М.Грушевського самоціллю, а громадський інтерес у галицький період явно домінував над суто політичним.

В організації історії Наукового товариства ім. Шевченка є ствердження, що роки 1897-1913, на які припадає час головування М.Грушевського, – це найкращий період розвитку Товариства. Без М.Грушевського тодішнє НТШ не досягнуло б того “золотого віку” свого науково-творчого життя і не стало б тодішньою квітучою, хоча й невінчаною національно. Академією наук.

Довголітня й багатогранна творча і громадсько-політична діяльність М.Грушевського виступає нині в якості національного чинника, може скласти добру основу для сучасного українського національно-державного відродження, духовного розвою нації. В нашій пам’яті М.Грушевський назавжди залишиться як автор монументального дослідження “Історія України-Руси”, і як один з головних творців українського культурно-державного відродження. Глибокі знання як вітчизняної, так і загальноєвропейської і всесвітньої історії та суспільної думки, природна обдарованість і надзвичайна працездатність дали можливість М.Грушевському стати вченим, який вивів українську історичну науку на європейську арену, створив оригінальну концепцію історичного розвитку України в контексті європейської і світової історії. у цьому безперечна велич М.Грушевського і непересічне значення його творчої спадщини для українського народу. Доки живе Україна, житиме з нею в наших серцях талановитий і самовідданий її син – МихайлоГрушевський.

69. Основні напрями модернізму в українській художній культурі першої половини XX ст..

Кінець XIX – початок XX ст. позначається загальною кризою, що охопила різні сфери життя. І тому культура України, з одного боку, продовжувала розвивати народні, демократичні традиції XIX ст., а з іншого – йшов активний пошук нових форм, використання досягнень інших національних культур. Це конкретно виявилось у двох орієнтаціях: 1. збереження національно-культурних традицій (**народницька теорія**); 2. орієнтація на західноєвропейський процес в царині художньої культури ("європеїзація", "космополітизм", "**модернізм**").

Митці, не задовольняючись засобами романтизму і реалізму, намагалися віднайти нові адекватні форми відображення змін, що відбулися передусім у людській свідомості, і вийти на новий рівень творення художніх цінностей.

Ранній модернізм – назва ранніх модерністських течій, що виникли в останній третині XIX ст. і передували остаточному формуванню модернізму як нового культурного напрямку. Ранній модернізм уперше відмовляється від зображення “життя у формах життя”. Головною у творчості письменників стає естетична проблематика. Художній твір усвідомлюється не як “засіб суспільного прозріння і виховання”, а як вияв творчої свободи митця.

Зрілий модернізм – складається в 10-х роках XX ст. У ньому простежується відхід від позиції зневажливого заперечення дійсності до її освоєння, пошуку нових форм одухотворення реальності, що найвиразніше виявилось у поезії цих років.

Найбільш значущою для українського мистецтва стала перша чверть XX століття, коли були сформульовані ті проблеми, художні спрямування та орієнтації, які значною мірою окреслили його своєрідність, а вже в другій половині модернізм утверджується в укр. культурі як своєрідна течія.

Модернізм українських драматургів був якоюсь мірою відносним, поміркованим. Автори почасти відмовлялися від стереотипів, народницьких шаблонів, глухої тенденційності в подоланні естетичної глухоти, а найбільше – від форми мистецького мовлення і структурної будови творів. Критика й театрознавство початку XXI ст., спираючись на світові естетичні закони, розрізняють у цьому періоді кілька ознак, що вияскравлюють феномен українського модернізму.

Це, по-перше, значна увага до власне естетичних, художніх вартостей, а не тільки до суспільних потреб, рішуча вимога незаангажованості сценічного мистецтва, звільнення його від служіння позаестетичним потребам. По-друге, тодішні молоді театральні сили рішуче висловили вимогу європеїзації української сцени (Л. Курбас, Б. Глаголін, М. Терещенко, Г. Хоткевич, І. Тобілевич, М. Старицька, Й. Стадник, І. Мар'яненко), орієнтації на нові тенденції в усьому світовому театральному процесі. модернізм відстоював пріоритет індивідуального над колективним, права конкретної особистості, а не абстрактні інтереси неозначеної постаті чи громади.

70.Художні інновації українського футуризму /М.Семенюк, Д.Бурлюк/ та кубофутуризм /О.Богомазов, О Екстер/.

Український футуризм — авангардний напрям в українській літературі та образотворчому мистецтві, що розвинувся на початку XX століття під впливом італійського та російського футуризму.

В розвиткові футуризму в Україні можна виділити такі стадії:

Кверофутуризм — пошуковий футуризм, коли обожнювалися рух, шукання, динаміка.

Панфутуризм — смерть «старого» мистецтва, якому протиставлялося метамистецтво.

На початку XX століття Семенко практикує метод поезомалярства: єдність художнього слова й споглядального мистецтва. Найголовніше — бути сучасними. Поезію треба розкласти до букви, а образотворче мистецтво — до складників фарби.

Д.Бурлюк. Пройшовши періоди захоплення імпресіонізмом, неопримітивізмом та іншими модерними мистецькими течіями, Д.Бурлюк став ідеологом російського футуризму як у живописі, так і в літературі. Хоча він був натхненником й ініціатором різних столичних (найчастіше епатажних) заходів, які повинні були поширювати нові ідеї в російській культурі, його власна дебютна малярська виставка відбулася в Самарі (1917). А єдиний його поетичний збірник «Лисіючий хвіст» був виданий 1919 року в Кургані.

Відомий як лідер вітчизняного футуризму (маніфест «Ляпас громадському смаку»). Один із чільних творців українського модернізму початку 20 століття.

У музеях і приватних збірках України збереглося лише 35 робіт Д.Бурлюка. Принаймні стільки вдалося зібрати 1998 в Національному художньому музеї, де проводили виставку провідного футуриста.

Деякі з його художніх полотен є в Сумському художньому музеї. Основна частина творів Д.Бурлюка зберігається у меморіальному музеї художника у Нью-Йорку. Є також у Росії, країнах Європи, в Японії, Канаді. 4 грудня 2007 на лондонських торгах аукціонного будинку Sotheby's був встановлений український рекорд. Картина українського художника була продана за \$650 000

Термін «кубофутуризм» виник з назв двох живописних напрямків: французького кубізму та італійського футуризму, які, здавалось би, важко синтезувати. Адже кубізм, хоча й розкладав (на «аналітичній» стадії свого розвитку) предмети і фігури, в цілому прагнув до конструктивності, до архітектоніки. Його кумири – рух, швидкість, енергія, він схиляється перед сучасною машиною, в якій бачить втілення естетичного ідеалу. Однак саме українські авангардні живописці – при більшому тяжінні до кубізму – об'єдналися під назвою кубофутуризму. Звільняючись від прямого наслідування натури, художники одержали певну свободу по-своєму інтерпретувати світ.

Олександр Богомазов. Був одним з чільних представників світового авангарду. Увійшов до історії українського мистецтва як один із фундаторів національного кубофутуризму. 1918 року брав участь у виготовленні ескізів українських грошових знаків. Автор теорії «якісних ритмів».

Твори – «Базар» (1914), «Львівська вулиця в Києві» (1914), «Тюрма» (1914), «Пляшки» (1915), «Паровоз» (1916), «Спогади про Кавказ» (1916), «Пилярі» (1927), «Київський пейзаж» (1928).

Олександр Богомазов був не тільки митцем-новатором, але й теоретиком нового мистецтва. У 1913—1914 роках він написав теоретичний трактат «Живопис та Елементи»

Олександра Олександрівна Екстер. Вона написала кілька монохромних картин. Але це для неї був кольоровий піст, і починаючи з 1914 року, її кубізм вибухнув усіма барвами веселки, вона була зачарована українським народним мистецтвом. Одна з найвідоміших її картин — «Фундуклеївська вулиця». Неоціненний вклад Екстер і в театральне мистецтво першої половини XX століття. Декорації в театрі Олександра Таїрова були оформлені в авангардистсько-конструктивіському стилі Екстер.

71. Особливості українського супрематизму К.Малевича, скульптурної творчості О.Архипенка.

Малевич. **Супрематизм** — напрям модерного мистецтва, безпредметність, абстрактний геометризм, що виник на початку XX століття. Зачинателем вважається К. Малевич (народився 1879 в Києві — помер 1935 в Ленінграді).

Супрематизм, за Малевичем, — це остаточний розрив живопису із зображенням реального світу. На думку митця, усі зусилля потрібно зосередити на кольорі, формі, фактурі, русі. «Чорний квадрат» був символом кінця старого предметно-натурального і першим кроком до нового мистецтва. Художник виступив з програмою супрематизму і оформив її у книзі «Світ без предметів».

Супрематизм Малевича розвивався кількома стадіями. Спочатку митець творив у стилі супрематичного живопису, портрету. Сюди відносять картини із сільського життя, серію робіт, присвячених голодомору 1932-33 тощо.

Останньою стадією супрематизму Малевича вважається "Білий квадрат" («Біле на білому») — середина 1918 року.

Проте найвизначнішим супрематичним шедевром світ визнав «Чорний квадрат». На цьому полотні ми бачимо ідеальну статику (тільки вертикальні та горизонтальні лінії) та абсолютний контраст (чорне + біле). Кожен знаходить у квадраті щось своє.

Олександр Порфирівич Архипенко — український та американський скульптор і художник, один із основоположників кубізму в скульптурі. Почесний член Об'єднання Мистців Українців в Америці (ОМУА) та дійсний член Американської Академії Мистецтва і Літератури.

Роботи Архипенка визначаються динамізмом, лаконічністю композиції й форми; він запровадив у скульптуру поліхромію, увігнутість і отвір, як виражальні елементи скульптури, синтетичні об'ємні рухомі конструкції. Одним з перших Архипенко використувати експресивні можливості «нульової», наскрізної форми — такою є пустота між піднятою рукою в скульптурі «Жінка, що вкладає волосся», 1915 року.

Більшості його композицій властива манера кубізму, конструктивізму та абстракціонізму. Творчість Архипенка мала великий вплив на розвиток модерністського мистецтва, у тому числі архітектури та дизайну в країнах Європи та Америки. Твори Архипенка перевернули світові уявлення початку XX ст. про скульптуру. Саме Архипенко вперше «склав» єдину форму з різних нееквівалентних форм, вводячи у композиції скло, дерево, метал, целулоїд. Пластика, рух, проявлена конструкція і конструктивність, ліричність — основні якості його творів.

Реалістичні тенденції знайшли вияв у серії пластичних жіночих торсів та портретів: «Танок», «Анжеліка», бюсти Т. Шевченка, І. Франка.

Твори Архипенка зберігаються в багатьох музеях світу, а також у Національному художньому музеї України, Національному музеї у Львові. Понад півстоліття ім'я Архипенка офіційним мистецтвознавством замовчувалося в Україні.

72. Роль українського модернізму у розвитку світових тенденцій авангардного мистецтва.

Українська літературна енциклопедія твердить, що **модернізм** – “філософсько-естетична й художня система, що склалася в перші десятиліття XX століття й об’єднала різноманітні, іноді істотно відмінні напрями й течії, для яких притаманні нова суб’єктивно-індивідуалістська концепція людини (із домінуванням дезінтеграційного начала) та пов’язане з цим протиставлення нових виражальних і зображальних засобів класичним формам мистецтва XIX століття”.

У XIX столітті у культурній сфері чітко окреслилися дві тенденції — збереження національно-культурної ідентичності (народництво) та пересадження на український ґрунт новітніх європейських зразків художнього самовираження (модернізм). Своєрідною синтезною моделлю народництва і модернізму стала «нова школа» української прози (М. Коцюбинський, В. Стефаник, О. Кобилянська, М. Черемшина), яка в своїй творчості органічно поєднувала традиційні для вітчизняної літератури етнографізм, розповідь від першої особи з новітніми європейськими здобутками — символізмом та психоаналізом. Характерним для розвитку українського варіанту модернізму в літературі був значний вплив романтизму, що пояснюється як традицією, так і ментальністю українського народу, для якого романтизм є органічним елементом світобачення будь-якої доби.

Наприкінці XIX — на початку XX ст. стиль модерн набуває поширення і в українській архітектурі, що виявилось в геометрично чітких лініях споруд, динамічності їх форм. У цьому стилі побудовано залізничні вокзали Львова, Києва, Жмеринки, Харкова, перший в Україні критий ринок (Бессарабський). Найяскравішими постатями архітектурного модернізму були К. Жуков, О. Вербицький, М. Верьовкін та ін. Пошуки та експерименти архітекторів-модерністів мали на меті забезпечити максимальну функціональність будівлі, зберігши при цьому чіткість ліній фасаду.

Українська скульптура початку XX ст. теж не уникла модерністських починань. Під впливом західних мистецьких шкіл формується плеяда українських скульпторів-модерністів — М. Гаврилко, М. Парашук, В. Іщенко, П. Війтович та ін. Їхній творчості властиві контрастні світлотіньові ефекти та глибокий психологізм.

Український варіант модернізму був досить своєрідним і мав свої особливості. Через те що українські землі не мали власної державності, були роз’єднані і перебували в статусі провінцій, суспільний розвиток у них був уповільненим порівняно з провідними європейськими країнами, тому і конфлікти між цивілізацією і культурою, художником і суспільством не були такими гострими. Ці фактори і визначили приглушений, слабовиражений, нерозвинутий характер українського модернізму. Окремі злети світового рівня тільки відтіняли загальну провінційність та глибоку традиційність української культури. Український модернізм не сформувався як національна самобутня течія, а виявлявся лише у творчості окремих митців.

Отже, своєрідність українського варіанту модернізму полягає і в тому, що він із естетичного феномену перетворився на культурно-історичне явище, став спробою подолання провінційності, другорядності, вторинності української національної культури, формою залучення до надбань світової цивілізації. Він ніби символізував перехід українського суспільства від етнографічно-побутової самоідентифікації, тобто виокремлення себе з-поміж інших, до національного самоусвідомлення — визначення свого місця і ролі в сучасному світі.

73.Формування концептуальних засад «новітньої» національної художньої культури у творчості художників, літераторів, діячів театрального мистецтва та музики у першій половині ХХ ст..

Картина художнього життя ХХ ст. не порівнянна ні з однією з минулих епох за своєю різноманітністю і парадоксальністю. Виникає безліч нових жанрів - або завдяки новим технічним можливостям (кінематограф - більше ста років тому, комп'ютерна графіка - в наші дні), або внаслідок іншого переломлення традиційних (наприклад, концептуальне мистецтво, коли в картинах зображення замінюють написи). Вже не можна знайти минулої стильової єдності, відмічається як традиціоналізм, так і нестримне новаторство.

У ХІХ ст. серед творчих людей сильними були прагнення своїм мистецтвом змінити життя на краще і віра в те, що це досить швидко станеться. Ці надії зазнали краху. Відповідно, якщо в минулу епоху майстер прагнув бути зрозумілим, донести свій твір читачеві, глядачеві, слухачеві, то тепер все частіше виникає уявлення про самоцінність творчої особистості, певну замкненість творчості в собі самій. У мистецтві виникає тенденція перетворення його на елітарне (мистецтво для обраних, посвячених).

На початку ХХ ст. в сфері художньої творчості - в літературі, архітектурі, живописі, музиці, театральному мистецтві - виникає безліч течій, груп, шкіл, які прийнято позначати збірним терміном “модернізм” (модерн - новий). У цьому терміні немає спроби вичленити яку-небудь спільну рису - очевидні різноманітність і різноплановість майстрів. Об'єднує їх насамперед авангардизм - розрив з визнаними нормами і традиціями, бунт проти старих форм не тільки в мистецтві, але й у житті взагалі.

Сюрреалізм (“сюр” в перекладі з французької - понад, над) особливої популярності набув завдяки видатному іспанцеві Сальвадору Далі (1904 -1989). Прихильники цього напрямку вважали, що раціональне збагнення дійсності не може слугувати джерелом творчості, і проголосили основою істинного мистецтва сферу підсвідомого: інстинкти, інтуїцію.

Передусім, на відміну від живопису, скульптури й архітектури, у літературному процесі значимість колишніх досягнень - реалізму, психологізму, соціального аналізу - не тільки не згасала, але ніколи не виходила на другий план.

Початок сторіччя характеризувався прогресом в галузі музичної культури. Формується національний стиль, який об'єднує динаміку фольклорної виразності і кращі традиції класики. У цьому напрямі розвивалася творчість М. Леонтовича, К. Стеценка, Я. Степового, які по-новаторському осмислили творчу спадщину М. Лисенка.

У цей час значні досягнення характерні для розвитку національного театру. У 1904 році М. Лисенко започаткував у Києві музично-драматичну школу, з 1907 р. там же функціонував український стаціонарний театр М. Садовського, у 1915 році І. Мар'яненко заснував Товариство українських акторів. Театри і трупя Наддніпровської України і Галичини ставили п'єси Лесі Українки, О. Олеся, В. Винниченка, вони прагнули освоїти світову класику, зверталися до творів європейських авангардистських авторів.

74. Реалізм як провідний художній метод української радянської культури першої половини 80-х років XX ст..

Соціалістичний реалізм – це творчий метод, що склався на початку XX ст. як відображення процесів розвитку художньої культури в добу соціалістичних революцій, як вираження відповідно усвідомленої концепції світу і людини

У 1980–1985 рр. проблеми методології соціалістичного реалізму стали об'єктом гострих дискусій. Різка критика соціалістичного реалізму спиралася на такі аргументи: публіцистичність визначення методу, нездатність охопити всю жанрову специфіку конкретних видів мистецтва, перетворення соціалістичного реалізму в єдиний творчий метод соціалістичного мистецтва збіднює, звужує творчі пошуки митців, створює щось на зразок «вузького коридору» який ізолює митця від всього багатства навколишньої дійсності, соціалістичний реалізм – це система контролю над мистецтвом, «свідомство про ідеологічну благонадійність» митця.

Соціалістичний реалізм став по суті соціалістичним класицизмом з такими нормами-догмами, як уже згадувана комуністична партійність, народність, революційна романтика, історичний оптимізм, революційний гуманізм. Ці категорії суто ідеологічні, позбавлені художнього змісту. Такі норми були інструментом грубого і некомпетентного втручання у справи літератури і мистецтва. Партійна бюрократія використовувала соціалістичний реалізм як знаряддя знищення художніх цінностей.

Лише в умовах незалежності художня література отримала можливість розвиватися вільно. Основним критерієм оцінки літературного твору став естетичний, художній рівень, правдивість, самотутність образного відтворення дійсності.

75.Значення кіномистецтва О.Довженка, С.Параджанова у розвитку української культури.

«Звенигора» була сенсацією 1928 року, але водночас це був початок особистої трагедії Довженка — за цю стрічку, та згодом за фільм «Земля» його будуть постійно звинувачувати у буржуазному націоналізмі. Фільм демонструватиметься у Москві, два громадські перегляди у Парижі закінчатся овацією, він обійде екрани Голландії, Бельгії, Аргентини, Мексики, Канади, Англії, США, Греції. Наступним фільмом Довженка став «Арсенал» — фільм-поступка перед владою, як вважає більшість кінознавців.

У 1935 р. Довженка нагороджують орденом Леніна, а восени того ж року на екранах з'явився «оптимістичний» «Аероград». У 1939р. вийшов на екрани «Щорс» (поставлений на Київській кіностудії).

Протягом 1941—г 1945 рр. О. Довженко створив низку новел: «Ніч перед боєм», «Мати», «Стій, смерть, зупинись», «Хата», «Тризна» та інші. Епосом війни називають кіноповість «Україна в огні» (1943). Цей твір був Сталіним заборонений, а Довженку не було дозволено повертатись в Україну.

За «ідеологічно правильний» фільм «Мічурін» митець у 1949 р. одержав Державну премію, яка означала офіційну його реабілітацію після «України в огні».

На всесвітній виставці в Брюсселі в 1958р. 117 відомих кінознавців і кінокритиків із 20 країн, добираючи 12 найкращих фільмів усіх часів і народів, назвали і «Землю» О. Довженка...

За своє творче життя О. Довженко поставив 14 ігрових і документальних фільмів, написав 15 літературних сценаріїв і кіноповістей, дві п'єси, автобіографічну повість, понад 20 оповідань і новел, ряд публіцистичних статей і теоретичних праць, присвячених питанням кіномистецтва. Його кінопоєми «Звенигора» (1928) та «Арсенал» (1929), кіноповість «Земля» (1930) були визнані світовою кінокритикою шедеврами світового кінематографа, а Довженко — першим поетом кіно. Низку кіноповістей О. Довженка було екранізовано після його смерті: «Повість полум'яних літ» (1944, 1961), «Поєма про море» (1956, 1958), «Зачарована Десна» (1956, 1957).

Стилістика, створена Довженком, поклала початок напрямку, який визначають як «український поетичний кінематограф».

Параджанов Сергій — визначний вірменський і український кінорежисер, народний артист УРСР (з 1990), лауреат Державної премії України ім. Т.Шевченка (посмертно).

З Україною пов'язана значна частина творчої біографії Сергія Параджанова. В Україні створив фільми «Наталія Ужвій», «Золоті руки», «Думка» (всі — 1957), «Перший хлопець» (1958), «Українська рапсодія» (1961) «Квітка на камені» (1962, у співавторстві з А. Слісаренком).

Міжнародне визнання після екранізації в 1964 повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків». Фільм був удостоєний призу на Всесоюзному кінофестивалі в Києві (1966). Та все ж на Заході (там фільм демонструвався під назвою «Вогняні коні») інтерес до нього був значно більшим. Фільм отримав 39 міжнародних нагород, 28 призів на кінофестивалях (із них — 24 гран-прі) у двадцять одній країні.

76.Розвиток української науки і освіти ХХ ст.. Досягнення українських вчених – В.Вернадського, Л.Чижевського, І.Сікорського, С.Корольова.

Освіта. Важливим чинником поживлення культурного життя став розвиток освіти. У зв'язку з подальшим зростанням потреби в письменних людях і спеціалістах, під впливом революційного руху в Наддніпрянщині мережа початкових шкіл та середніх навчальних закладів, а також учнів у них збільшувалися. Так, протягом 1897-1911 рр. кількість початкових шкіл зросла з 13 570 до 18 719. У 1914-1915 рр. в Україні було 26 тис. загальноосвітніх шкіл і понад 60 професійно-технічних училищ, у яких навчалося відповідно 12,5 тис. та 5 тис. осіб. Однак все це далеко не задовольняло потреб населення в освіті: близько 70% його не вміло читати і писати, обсяг і рівень знань набагато відставали від вимог часу, царизм так і не дав дозволу на запровадження навчання у школах рідною мовою.

Кількість студентів в університетах на початку ХХ ст. зросла в середньому більш як у два рази. Усього в 1908-1910 рр. в університетах України навчалося близько 12,7 тис. чоловік. Однак уряд обмежив доступ в університети для вихідців з "нижчих" станів, для робітників і селян він залишався практично закритим, на всій території України не було жодного вузу з українською мовою викладання.

Доступною для небагатьох залишалася вища школа на західноукраїнських землях. Так, у 1911-1912 навчальному році у Львівському університеті було 5 271 студентів, частка українців серед яких становила 21%. У Львові значного розмаху набув рух за відкриття окремого українського університету. На знак протесту проти гальмування цієї справи 600 українських студентів Львівського університету у 1901 р. організовано залишили навчання.

Наука. Початок ХХ ст. позначений подальшим розвитком науки в Україні. Багатогранну діяльність проводили наукові товариства. Розгортає свою діяльність Наукове товариство імені Т.Шевченка у Львові (НТШ), яке фактично перетворилося в академію наук. Очолюване М.Грушевським, НТШ згуртувало навколо себе найбільш відомих науковців України - А.Кримського, Б.Грінченка, В.Гнатюка, І.Франка, К.Студинського та інших. Їхні праці друкувалися у "Записках Наукового товариства імені Шевченка", "Збірнику математично-природничої і лікарської секції", "Етнографічному збірник" та інших виданнях товариства. У 1907 р. за ініціативою М.Грушевського на зразок НТШ створено Українське наукове товариство у Києві, яке видавало свої наукові записки та збірники, популярні видання.

Не тільки вітчизняну, а й світову науку збагатили талановиті вчені, які працювали в Україні. Великий внесок у розвиток математики зробили професори академіки В.Стеклов, Д.Синцов, С.Бернштейн - засновник Київської алгебраїчної школи, яка досліджувала найважливіший розділ алгебри - теорію груп. Для розвитку фізики і радіофізики багато зробив професор Харківського університету Д.Рожанський - основоположник Харківської школи радіофізики. Розробкою проблем молекулярної фізики і термодинаміки у Львівському університеті займався М.Смолуховський, який своїми працями створив основу для молекулярно-кінетичного обґрунтування другого принципу термодинаміки. Вагомих результатів у фізичній хімії досягнув професор Харківського університету І.Осипов, в органічній хімії - професор Київського університету С.Реформатський. У Львівському університеті питання загальної і фармацевтичної хімії вивчав засновник наукової школи хіміків у Львові Б.Радзішевський, дослідження з фізичної хімії тут проводили С.Толочко, В.Кемула. На поч. ХХ ст. Україна посіла провідне місце в Російській імперії у розвитку повітроплавання. У 1908 р. в Одесі було створено перший в Росії аероклуб, його члени С.Уточкін і С.Єфремов у 1910 р. здійснили перші в Росії польоти на літаку. Військовий льотчик П.Нестеров - член Київського товариства повітроплавання - 27 серпня 1913 р. над Сиреньким аеродромом у Києві вперше продемонстрував "мертву петлю".

Вернадський Володимир Іванович — український філософ, природознавець, мислитель, засновник геохімії, біогеохімії та радіогеології, космізму. Академік Петербурзької АН (з 1912), професор Московського університету. Один із засновників Української Академії наук; став дійсним членом Української АН та її першим президентом (з 1919). Засновник першої наукової бібліотеки в Україні (нині названої його ім'ям).

Дмитро Іванович Чижевський — учений-енциклопедист, культуролог, філософ, літературознавець, релігієзнавець, лінгвіст, славист, дослідник української і слов'янської літератур, історії культури, філософії, релігійної думки й слов'янської духовності.

Ігор Сікорський — Народився в Києві. 1908–1912 — навчаючись у Київському політехнічному інституті, спроектував і побудував кілька гелікоптерів, літаків-біпланів. 1908–1912 — побудував у Києві 6 моделей літаків та гелікоптер. 1911 — на своєму літаку С-5 здав іспит на звання пілота. Встановив 4 всеросійських рекорди, здійснював показові польоти, катав пасажирів. 29 грудня 1911 р. на літаку власної конструкції С-6 встановив світовий рекорд швидкості польоту з двома пасажирами — 111 км/год. На Московській повітроплавальній виставці був нагороджений Великою золотою медаллю, а Російське технічне товариство нагородило його медаллю «За корисну працю у повітроплаванні та за самостійну розробку аероплана своєї системи, яка дала чудові результати».

Корольов (Королів) Сергій Павлович — український вчений в СРСР у галузі ракетобудування та космонавтики, конструктор. Академік АН СРСР (з 1958).

77. Постмодернізм як явище культури постіндустріального суспільства України кінця XX– початку XXI ст.

Постмодернізм — світоглядно-мистецький напрям, що в останні десятиліття **20 століття** приходить на зміну модернізму. Цей напрям — продукт постіндустріальної епохи, епохи розпаду цілісного погляду на світ, руйнування систем — світоглядно-філософських, економічних, політичних.

Постмодерн, як твердить більшість самих постмодерністів – не так мистецтво, як тип мислення. Не так коло певних культурних явищ, як образ світорозуміння. Йому характерне по-перше, це наростання тенденцій, невизначеності, що виражаються у відкритості, плюралізмі, еклектизмі, неортодоксальності, невпорядкованості культурного життя. По-друге, провідною рисою постмодерністської свідомості є її іманентність, яка перетворює культурну діяльність на інтелектуальну гру, своєрідне метамистецтво. По-третє, це перенесення інтересу з епістемологічної (закони пізнання) на онтологічну (закони буття) проблематику. Постмодернізм як особлива світоглядна концепція – має і свою форму художнього бачення світу. Літературна критика цього напрямку оперує такими філософськими поняттями та категоріями, як-от: світ як хаос, світ як текст, свідомість як текст, пастиш, постмодерністська чуттєвість, криза авторитетів, авторська маска, пародійний модус оповідання, провал комунікації, подвійний код, принцип нон-селекції, метамова, епістемологічна невпевненість...

Постмодерністи не вимагають, аби створене ними сприймали за дійсність, а істину, тим більше за настанову, зумовлену певним світоглядним, ідеологічним девізом. Бо, на їхній погляд, створене і твірне є не більш (але і не менш!) як текст, тобто дещо у своєму роді самодостатнє, покликане не імітувати життя, а з ним зрівнятися. Постмодерністи вважають неможливим і марним намагатися встановлювати будь-який ієрархічний порядок або систему пріоритетів в житті і творчості. Вони передають своє світовідчуття через свідомо організований хаос художнього твору.

Представники

Вудон Іванович Баклицький — український художник-авангардист, яскравий представник постмодернізму в Україні. За радянських часів перебував у андерграунді, через що досі зостається мало відомий широкому загалу. Був яскравим представником нонконформізму. У своїй творчості продовжував лінію українського та російського авангардизму 1920-их років: у підсиленій експресивності малюнка, відмові від створення ілюзії простору.

Юрій Андрухович - один із засновників постмодерністської течії в українській літературі, яку умовно називають «станіславським феноменом». Представники цього напрямку активно розробляють поетику «карнавального» листа.

У 1997 році в Україні окремими виданнями вийшли чотири книги Андруховича: «Екзотичні птахи і рослини» (вірші), книга прози (романи «Рекреації» і «Московіада»), роман «Перверзія», який заслужив репутацію культового літературного твору, книга есе «Дезорієнтація на місцевості». Критики називають Андруховича «священною короною нової української словесності».

78.Українська культура в контексті процесів глобалізації.

Глобалізація — це процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. З іншого боку, це комплекс геополітичних, геоekonomічних, геокультурних явищ, який здійснює потужний вплив на всі сторони сучасного суспільства.

В Україні дослідженню проблеми національної культури в контексті глобалізаційних процесів присвячені праці В. Андрущенка, В. Табачковського, Є. Головахи, П. Каноненка, С. Рядова, М. Шульги та ін.

Головним завданням національної політики в Україні є збереження культурного надбання, захист української культури та української мови, розробка пропозицій про стратегічні напрями розвитку національної культури та стимулювання культурного процесу.

Глобалізація має низку негативних тенденцій: втрачаються здобутки національних культур, внутрішній світ людини не ускладнюється, а, навпаки, спрощується, спостерігається тенденція до уніфікації людських цінностей, що врешті-решт заважає розвитку людської особистості. Глобалізаційні процеси не сприяють формуванню особистісної першості індивідуального й суспільного буття, а ведуть до остаточної перемоги безособистісного начала над особистісним. Серед соціокультурних цінностей переважають споживацькі, егоїстичні орієнтації. За останні роки більшість молодих людей починають переналаштовуватися на матеріальні цінності, їх досить сильно приваблюють гроші, легкі заробітки, бізнес. Псевдоцінності, що охоплюють молодь, заважають їхньому культурному, духовному й матеріальному розвитку.

Усе більшого значення набувають здатності до розуміння чужої культури і точок зору, критичний аналіз власних дій, визнання чужої культурної самобутності і чужої істини, вміння включити їх у свою позицію і визнання правомірності існування багатьох істин, вміння будувати діалогічні відносини й іти на компроміс. Новий тип соціальної дії усе більше має потребу в культурних складових і повинен підкорятися логіці культурної комунікації.

79.Здобутки і втрати української культури у другій половині ХХ ст.

У повоєнні роки розвиток культури проходив у атмосфері ідеологічної непримиренності постійних переслідувань інакомислячих. Великоруський шовінізм, "жданівщина" нанесли в цей період особливої сили удар по українській культурі. Над поетами- прозаїками, художниками, музикантами, літературознавцями постійно нависала загроза бути безпідставно звинуваченими в "некритичному підході до реакцій буржуазної культури", "низькопоклонстві перед заходом", "відступі від марксизму-ленінізму", "українському буржуазному націоналізмі" тощо. В 1948 р. з ініціативи вищого партійного керівництва в СРСР розгорнулася боротьба з так званими "космополітами", яка поширилась і в Україні. Пошуки ідеологічних відхилень привели до нападів на діячів європейської культури. В результаті, в колах творчої інтелігенції стало наростати взаємне недовір'я, підозрілість, утверджувалося донощицтво, що підтримувалося і навіть заохочувалося. Смерть Й. Сталіна і початок дестанілізації суспільства відкрили перед українською національною культурою. У 1950 р. було ліквідовано кабінет європейської історії в Академії наук УРСР.

З приходом до влади Хрущова політична ситуація в країні поступово змінюється., настає "відлига" - певна свобода творчості, що породило безліч надій. "Відлига" породила таке явище суспільно-культурного життя, як шістдесятництво - рух творчої молоді, яка сповідувала оригінальну тематику, нові думки, відмінні від офіційних, і стала центром духовної опозиції режиму в Україні. Український живопис 60-80 рр. 20 ст., характеризувався негативними тенденціями партійного диктату соцреалізму, що насаджував народницький академічний стиль 19 ст., пропагандизмом і догматичністю. Традиційно значними є досягнення української музики. З'явилися нові опери, балети, симфонії. Світове визнання отримала національна школа вокального мистецтва.

Ситуація у сфері культури різко змінилася з відставкою Хрущова і приходом до влади Брежнєва. Почався поворот неосталінізму, що супроводжувався репресіями, утисками, та переслідуваннями багатьох видатних майстрів культури ("Розстріляне відродження").

Поступово змінилися акценти в питаннях віровизнання, проголошено право свободи совісті. Почалася відбудова багатьох запустілих церковних приміщень, легалізували свою діяльність українські греко - католики, відновився рух серед православних щодо відокремлення незалежності української православної церкви від Московського патріархату.

Значною подією в культурному житті України стало проведення Першого фестивалю "Червона рута", який сприяв зацікавленості значної частини української молоді в процесах відродження і самобутнього розвитку української популярної музики.

Протягом другої половини 20 ст. українська культура розвивалася в складних умовах, її поступ мав здебільшого суперечливий характер. Незважаючи на це, здобутки українських митців у галузі літератури, образотворчого мистецтва, досягнення вчених є вагомими і оригінальними. Останніми роками інерційність мислення і рудименти старого життя усе далі відходять у минуле, а в сучасному культурному житті України можна відзначити обнадійливі позитивні тенденції, які віддзеркалюють процес національного відродження українського народу.

80.Мистецтво України 90-х років ХХ ст..

Массюрреалізм - це (Massurrealism) — форма мистецтва, що вкорінилася в поєднанні засобів масової інформації спорідненого мистецтва та сюрреалістичного уявного світу. Саме ця художня тенденція, заснована на подальшій еволюції сюрреалізму з технологіями і засобами масової інформації, стала каталізатором в подальшому процесі формування напрямку. Термін массюрреалізм був створений художником Джеймсом Зейхафером в 1992 році. Це поняття спричинило зростання інтересу серед нових медіа-художників та сприйнялося його творчим знаряддям, використанням сучасними художниками, змінюючись в кінці 20-початку 21 століття та поєднуючи використання більш електронної основи засобів масової інформації й методів. Починаючи як посередній художній стиль, массюрреалізм став уособлювати собою маленьку групу художників у Сполучених Штатах Америки. Окрім цього массюрреалізм зазнав впливу від комунікацій засобів масової інформації.

Максималізм(від лат. «найбільший») — Термін «максималізм» застосовується у мистецтві, включно з літературою, музикою, графікою, скульптурою тощо для означення крайніх форм і засобів прояву того чи іншого явища.

Медіа-мистецтво — сукупна назва жанрів сучасного мистецтва, які використовують новітні технології такі як комп'ютерна графіка, анімація, віртуальна реальність, відео, інтернет, робототехніку та біотехнології. Об'єкти медіа-мистецтва часто є інтерактивними і передбачають участь спостерігача.

Стрит-арт або **стріт-арт** (англ. Street art — вуличне мистецтво) — образотворче мистецтво, характерною особливістю якого є яскраво виражений урбаністичний стиль. Основна частина стрит-арта - графіті (спрей-арт), але не можна ототожнювати графіті і стрит-арт. До стрит-арту належать також постери (некомерційні), трафарети тощо. -

81. Становлення інформаційного суспільства в Україні.

Інформаційне суспільство (англ. Information society) — теоретична концепція постіндустріального суспільства, історична фаза можливого еволюційного розвитку цивілізації, в якій інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному просторі. Головними продуктами виробництва інформаційного суспільства мають стати інформація і знання.

Концепція і термінологія «інформаційного суспільства» набули значного поширення в Україні услід за їх поширенням у світі з тими ж, характерними для світу, протиріччями та неясностями у їх застосуванні. Термін «інформаційне суспільство» у більшості випадків використовується як яскравий синонім терміну «інформаційно-комунікаційні технології», а концепція «інформаційного суспільства», і до сьогодні, не отримала глибокого осмислення і адаптації під українські реалії внаслідок занепаду української науки.

Вперше орієнтацію України на створення «інформаційного суспільства» було офіційно зафіксовано в Стратегії інтеграції України до ЄС (розділ 13), ухваленою в 1998 році. Варто відзначити, що одночасно, в 1998 році було прийнято два Закони України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» та «Про Національну програму інформатизації», якими визначалися принципи і програма дій інформатизації України, а не побудови в ній «інформаційного суспільства». Таке протиріччя у концептуальних основах між різними групами фахівців і політиків на найвищому рівні прийняття політичних рішень в Україні свідчить про некритичність сприйняття іноземних новацій. Воно сильно зашкодило практиці інформаційно-комунікаційного розвитку України.

Популярність вживання термінології «інформаційного суспільства» знову зросла в Україні напочатку 2000-х років, в ході підготовчих робіт до участі делегації України в першому і другому зібранні Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства, а також в ході спроб реалізації Рішень цього саміту після 2005 року. Відповідно до перших Рішень саміту (Женевський план дій, 2003 рік), Україна мала б розробити Національну стратегію розвитку «інформаційного суспільства» та приступити до її реалізації. Однак тільки в 2005 році в Україні були проведені Парламентські слухання з цього питання і за їх результатами напочатку 2007 року був прийнятий Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007 — 2015 роки». В серпні 2007 року був прийнятий План заходів з виконання завдань цього закону (Розпорядження КМУ від 15.08.2007 № 653-р). Стратегія розвитку «інформаційного суспільства» в Україні лишилася невизначеною. Більше того, продовжують бути чинними зазначені вище закони про інформатизацію України.

82.Основні риси нової соціально-культурної ситуації в Україні в сучасних умовах.

Проголошення незалежності України (24 серпня 1991р.) і розбудова самостійної держави Україна створили принципово нові, формально цілком сприятливі умови для розвитку культури. 19 лютого 1992 р. Верховна Рада України ухвалила “Основи законодавства про культуру”, якими передбачені заходи подальшого розвитку української національної культури. У цьому ж році була розроблена Державна національна програма “Українська освіта в ХХІ ст.”, а Верховною Радою прийнято “Закон про освіту”. В цих документах передбачена демократизація освіти, посилення технічного забезпечення шкіл, видання підручників, створення університетських комплексів, мережі ліцеїв.

Однак низький рівень фінансування призвів до того, що наукові установи втратили до 50% свого складу. Вже протягом цілого десятиліття спостерігається “відплив” частини інтелектуальної еліти у країни з більш сприятливими умовами життя.

Незважаючи на економічну кризу та інші негаразди, значних успіхів за роки незалежності досягли українські спортсмени. У цьому можна бачити продовження кращих традицій попереднього часу (з 639 олімпійських медалей, завойованих радянськими спортсменами, на рахунку українських – 444, в тому числі 196 золотих).

Скромнішими є успіхи сучасного українського кіномистецтва. Вийшло багато документальних фільмів, присвячених в основному, історичному минулому України. Створено декілька багатосерійних фільмів.

Позитивним моментом у роботі державного телебачення стала трансляція художніх фільмів і телесеріалів українською мовою. Суттєво змінило зміст своїх програм Українське радіо. Вони стали професіональними, національно спрямованими. Проте зростає комерціалізація засобів масової інформації – газет, каналів телебачення, радіостанцій, серед яких значна частина орієнтуються на маловибагливого і дезорієнтованого читача, глядача, слухача, поширюючи низькопробну й нерідко просто безвідповідальну інформацію та сурогатні вироби маскультівського ширпотребу.

Неоднозначним є розвиток літературного процесу. Продовжують творити письменники й поети старшого покоління: І.Драч, Р.Іваничук, П.Загребельний, Л.Костенко, Ю.Мушкетик, Б.Олійник, Д.Павличко. Проте література відчуває на собі тиск ринку, вона змушена йти за читачем (покупцем). Ця тенденція сприяє розвитку масової та популярної літератури, переважно російськомовної. Розквітають такі жанри, як фантастика, детектив, любовно-авантюрний роман. Відомими далеко за межами України письменниками-фантастами є Генрі Лайон Олді (колективний псевдонім Д.Громова та О.Ладижинського), А.Валентинов, М. та С.Дяченки, майстром любовно-авантюрного жанру вважається Симона Вілар (Н.Гавриленко).

83.Перспективи збереження і розвитку національної української культури у контексті інформаційного суспільства.

Унікальна історична ситуація, яку переживає сьогодні Україна, пов'язана перш за все з трансформацією соціоекономічної та соціокультурної системи розвитку суспільства, що порушує багато теоретичних і практично-політичних проблем. Серед них особливої гостроти набула проблема глобалізації процесів масової комунікації.

Як позитив згадане явище у певному відношенні символізує науково-технічну революцію в засобах масової комунікації. Однак окрім цих тенденцій для багатьох країн світу, зокрема України, ця глобалізація доповнюється таким негативним фактором, як домінування зовнішнього інформаційного потоку над внутрішньодержавним. Така динаміка розвитку інформаційних процесів ускладнює процес утвердження в Україні власне національного Інформаційного простору, призводить до втрати національно-культурних вартостей під тиском патогенних різновидів західної маскультури.

Засоби масової комунікації завжди виступають вагомим чинником, що впливає на розвиток всіх соціально-політичних явищ. Цьому сприяє їхня особливість - ЗМІ належить до швидкозмінних мобільних суспільних інститутів. В нових умовах застарілі форми і методи діяльності ЗМІ стають неефективними і не можуть забезпечувати аудиторію високоякісним рівнем інформування, що призводить до блокування основної функції ЗМІ.

Отже, засоби масової комунікації, які виховують у своїй аудиторії потребу у протистоянні духовному й культурному розчиненню в інформаційному середовищі, формують у неї відповідні до заданого соціального середовища системи цінностей, загальновизнані у суспільстві ідеали, зразки та норми буття, передають культурно-освітні орієнтації виступають захисниками інтересів своєї держави, її національно-культурної політики.

Завданням ЗМІ є контроль за станом оточуючого середовища, повідомлення людям усіх новин, просвіщати, надавати ті знання, котрі вони більше ніде не зможуть отримати. Тактика управління масами за допомогою різних каналів ЗМІ має бути спрямована не на руйнування людської свідомості через деформацію самооцінки й заміну самоконтролю соціальним (ідеологічним) контролем, а на визначеність духовного світу народу, що забезпечує його окресленість в історико-культурному розмаїтті людства.

Підсумовуючи вищесказане зазначимо, що інтеграція України у відкритий міжнародний простір має дві взаємопов'язані лінії розвою: внутрішньодержавну і загальноєвропейську. Реалізація останньої теж неможлива поза інтеграцією України в східноєвропейський регіональний інформаційний простір, що виключає ізоляціоністські підходи. Не можна не враховувати і відповідним чином не використовувати роль преси, телебачення, радіомовлення та інших структурних елементів системи національних ЗМІ як засобів впливу на формування суспільної свідомості, соціокультурних явищ суспільства, й, зрештою, Утвердження інформаційного суверенітету України.

84. Характеристика культури мережевого спілкування в сучасній Україні.

Культура мережевого спілкування (мережевий етикет) - формальні правила поведінки та спілкування в мережі. Це поняття зародилось в середині 80-х років XX століття як новий елемент культури в конференціях мережі FIDO.

Правила етикету не є загальними і жорстко встановленими - в різних спільнотах вони можуть значно відрізнятися. Тому єдиного документу, що відображає усі правила і є стандартом для усіх досі не існує. Деякі із правил включені в офіційні протоколи Інтернет-організацій, але зведений документ носить лише інформаційний характер.

Так як основна мета етикету полягає в тому, щоб не ускладнювати спілкування в спільноті, правила можуть встановлюватися виходячи з цілей співтовариства, прийнятого стилю спілкування, технічних обмежень, і т. д.

Найчастіше під явним порушенням етикету розуміють образи і перехід на особистості, зловмисний відхід від теми (оффтопик), рекламу і саморекламу в не призначених для цього місцях. Також цілком імовірно порушенням етикету можуть виявитися наклеп та інша зловмисна дезінформація (обман) чи плагіат.

В цілому положення (рекомендації) етикету можна розділити на три категорії:

1. **Психологічні, емоційні** - звертатися на Ти чи на Ви, чи використовувати смайлики і в якій кількості, чи вказувати код міста в телефонах, підтримувати новачків або ігнорувати їх запитання, чи посилати їх відразу в FAQ і Пошук.
2. **Технічні, оформлювальні** - використання рядків певної довжини, використання трансліту, обмеження на розмір повідомлення або підписи, допустимість розширеного форматування (виділення жирним, курсивом, кольором, фоном, рамками і т. п.), допустимість написання повідомлень у верхньому регістрі.
3. **Адміністративні** - правила іменування (заголовки) тем, правила цитування, допустимість спаму (реклами), допустимість флейму (словесної війни), власне необхідність дотримуватися тематики співтовариства.

Люди, що звикли до правил одного мережевого співтовариства, можуть мимоволі порушити правила іншого. Тому практично у всіх інтернет-спільнотах вимагають ознайомитися з правилами і висловити свою формальну згоду на їх дотримання.

У деяких випадках, при наявності доказової бази порушень найпопулярніших правил, можна домогтись від системних адміністраторів покарання порушників на рівні Мережі, а інколи, навіть, на рівні державного закону.

85. Медіакультура як ознака становлення інформаційного суспільства.

Медіакультура – це сукупність інформаційно-комунікативних засобів, вироблених людством у ході культурно-історичного розвитку, що сприяють формуванню суспільної свідомості та соціалізації особистості.

Найбільш виразно зв'язок медіакультури з розвитком інформаційного суспільства, де головними продуктами виробництва визнаються інформація і знання, проявляється в таких її функціях, як

інформаційна, комунікативна, нормативна, пізнавальна, інтеграційна та посередницька.

На перший план, безумовно, виходить **інформаційна функція**, оскільки медіакультура представляє собою особливий тип інформаційного процесу, якого не знає природа. Завдяки медіакультурі в сучасному суспільстві стає можливим накопичення і примноження інформації, а це має на увазі збереження попереднього досвіду, тобто збереження генетичної пам'яті суспільства. Сучасна медіакультура виступає гарантом інформаційного забезпечення сучасного суспільства.

Комунікативна функція тісно пов'язана з інформаційною. Суть її полягає в тому, що медіакультура – це акт спілкування між різними індивідами, соціальними групами, країнами, народами, владою і суспільством і т.д. Найпотужнішим чинником прогресу у розвитку засобів масової комунікації сьогодні є комп'ютери та мережа Інтернет, яка охоплює весь світ і робить доступним миттєвий вступ в контакт з будь-яким джерелом інформації.

Нормативна функція проявляється в тому, що медіакультура несе відповідальність за процес соціалізації особистості, засвоєння нею соціального досвіду, знань, норм, ідеалів, відповідних даному суспільству, даній соціальній групі. Сюди ж відноситься законодавство, звичаї і традиції, етикет – все те, що в сукупності утворює більш складні комплекси, такі як право, мораль, ідеологія.

Ще однією фундаментальною функцією медіакультури є освоєння та перетворення світу, оточуючого життя, середовища проживання – **пізнавальна функція**. За допомогою одержуваної зі ЗМІ інформації індивід розширює свої пізнання про світ, осмислюючи його з різних точок зору: філософської, моральної, економічної, естетичної, правової і т.д., при цьому виявляється його допитливість, бажання пізнати себе в навколишньому світі, проникнути в таємниці природи і людського буття.

Інтеграційна функція виявляється у тому, що медіакультура об'єднує народи, соціальні групи, держави. Збереження культурної спадщини, національних традицій, історичної пам'яті створює зв'язок між поколіннями. Інтернет є потужним чинником інтеграції різних культур в єдине ціле.

Велика роль медіакультури як соціального посередника, що встановлює зв'язки між структурами суспільства, проявляється у **посередницькій функції**. Вона дає можливість різним соціальним групам спілкуватися одна з одною, встановлювати контакти. Особливе значення в цьому зв'язку набуває медіакультура як інструмент управління суспільством.

Таким чином, поняття "медіакультура" відображає особливий тип культури інформаційного суспільства, що є посередником між суспільством і державою, соціумом і владою.

86. Особливості впливу масової культури, її художньо-стереотипних форм на процеси ідентифікації сучасної людини.

Масова культура (або поп-культура, популярна культура) — культура, яка популярна та переважна серед широких верств населення в даному суспільстві, переважно комерційно успішна та елементи якої знаходяться повсюди: в кулінарії, одязі, споживанні, засобах масової інформації, в розвагах — контрастуючи з «елітарною культурою». Термін «масова культура» в загальноприйнятому культурологічному значенні вперше застосував у 1941 році німецький філософ і соціолог М. Горкгаймер у праці з відповідною назвою — «Мистецтво і масова культура».

Становлення масової культури пов'язане з явищами політичної демократії та повсюдної освіти. Ці чинники doprowadили до краху монополії вищих класів у царині культури. В доіндустріальному суспільстві знаходилося місце для елітарної, а також автентичної народної культури, що походить з сільських коренів, є оригінальною, автономною й безпосередньо відображає життєвий досвід людей.

Ознаками масової культури є орієнтація на вподобання і потреби «середньої людини», дуже велика гнучкість, властивість трансформувати артефакти, створені в межах інших культур, та перетворювати їх у предмети масового споживання, комерційний характер, а також зв'язок із засобами масової комунікації як головним каналом поширення та споживання її цінностей.

Декларованими нею цінностями є цінності реального життєвого облаштування, комфортного, зручного життя, соціальна стабільність і особистий успіх. Масова культура шанує тривіальність, сентиментальність, швидкі та фальшиві приємності коштом поважних інтелектуальних вартостей, культивує тілесну насолоду, обжерливість, розпусту, користолюбство та пихатість.

Продукт масової культури подається як якісний. Якщо це роман або художній фільм, тут важливий цікавий сюжет, інтрига, красиві герої, бурхливі почуття. Твір масової культури повинен бути зрозумілим. Надмірна філософія та модерністські прийоми не сприймаються масою, тому в попиті переважно є традиційний реалізм.

Батьківщиною сучасної масової культури є США.

У цілому всі джерела прояву масової культури в суспільстві стали могутніми засобами впливу на людську свідомість і за певних обставин виконують роль інструменту для маніпулювання.

Зараз масова культура проникає практично в усі сфери життя суспільства.

Основні характеристики масової культури: 1 орієнтованість на гомогенну аудиторію; 2 опора на емоційний, ірраціональне, колективне, несвідоме; 3 швидкодоступність; 4 швидко забувається; 5 традиційність і консерватизм; 6 оперування середньою мовною семіотичною нормою; 7 цікавість

87. Сучасне українське мистецтво як форма соціальної комунікації.

Сьогодні не існує єдиного загальноприйнятого визначення сучасного українського мистецтва. Більш того, не існує єдиного поняття для цього явища.

У мистецтвознавській літературі співіснує багато понять-синонімів, що позначають сучасний стан українського арт-простору. Це і «теперішнє мистецтво» (Ю. Андрухович), і український трансавангард, і українська «нова хвиля», і постмодерністське необароко.

Традиційно вважається, що початок нового українського мистецтва – це нонконформізм 60-х рр., який складався з «неофіційного мистецтва» та андеграунду. «Нонконформізм був явищем соціально-статусним, йому не відповідав певний стиль. Він складався з моральної позиції, тоді як естетичні вподобання авторів могли змінюватися у широкому діапазоні модерністських течій.» Нонконформісти протистояли офіційному радянському мистецтву соцреалізму, використовуючи надбання західного модернізму.

Однак нонконформізм був явищем локальним, зосередженим у великих містах (Москва, Київ, Харків тощо). Одним з головних осередків нонконформізму була Одеса, «єдине місце в Україні, де андеграунд існував як усвідомлена комунікація» Саме в Одесі відбулася перша несанкціонована «парканна» виставка. У 1967 р. одеські художники В. Хрущ та С. Сичов на паркані біля Одеського театру опери та балета розвісили свої роботи. Ця подія вважається початком публічної діяльності радянського нонконформізму.

На початку 80-х рр. в Одесі з'являється АПТАРТ на чолі з Л. Войцеховим – перша мистецька течія з постмодерністським забарвленням. «Акції АПТАРТу створювалися як концептуальні проекти. Все більше поширювалися колажі, асамбляжі, протоінсталяції та перфоманси.» Його головною характеристикою була естетика «сміттєвого» заповнення простору експозиції». Однак АПТАРТ, як і концептуалізм в цілому, в Україні існував недовго. Тим не менш це були перші невпевнені кроки у бік постмодерністської естетики, що у 90-і рр. вилилося у потужний всеукраїнський арт-рух.

Наступний період (кінець 80-х- початок 90-х рр) пов'язаний з естетикою трансавангарду. Термін «трансавангард» (поставангард) об'єднує німецький неоекспресіонізм, аргентинську нову образність, французьку вільну фігуративність.

В Україні в естетиці трансавангарда працювали О. Голосій, О. Ройтбурд, І. Кожухар та ін.

У другій половині 90-х рр. відбувається поступовий відхід від трансавангарду та перехід до новітніх художніх практик, що тісно пов'язані з сучасними технологіями. Сьогодні в українському художньому просторі співіснує багато стилів, течій та напрямів

В той самий час в українському мистецтві розвивається інша тенденція, що спрямована на синтез: 1) різних видів мистецтва; 2) мистецтва і досягнень технічних наук. Місце традиційного живопису займають такі жанри як інсталяція, відеоарт тощо. «У цей період Ройтбурд Олександр Анатолієвич починає займатися інсталяцією, об'єктами, перфомансами. В принципі, він почав колажувати опудала тварин за декілька років до того, як це почав робити Д. Хірст, просто в українському мистецтві не знайшлося свого Саатчі, якому завдячує своєю всесвітньою популярністю покоління «young British artists.» Тобто, незважаючи на загальну хронологічну відсталість пострадянських країн (і України зокрема) у мистецьких пошуках, іноді наші художники випереджали світові тенденції

88.Український театр в кінці 80-х років ХХ - на початку ХХІ ст..(неправ ответ)

Піднесення охоплює також сферу українського театрального мистецтва. В 1904 р. М. Лисенко започаткував у Києві музично-драматичну школу; з 1907 р. в Києві почав діяти перший стаціонарний український театр М. Садовського; в 1915 р. організовується Товариство українських акторів, діють численні театри і трупи як в Наддніпрянській Україні так і в Галичині, що опановували світову драматургію класику, звертаючись до п'єс європейських авангардних авторів.

"Поворотом до Європи" оголошує головний напрям своєї творчої діяльності видатний режисер-новатор Лесь Курбас (1887-1937). У створеному ним "Молодому театрі" (1916 р.) вівся інтенсивний пошук нових експресивних засобів сценічної дії, яка відбивала б ритм сучасної епохи. Першою значною режисерською роботою Курбаса стала вистава "Цар Едіп" (1918), дія якої пронизана потужним трагедійним напруженням та динамікою. Неабияким новаторством відзначалася постановка "Гайдамаків" (1920) за Т. Шевченком, де вперше в українському театрі була реалізована авангардистська сценографія, вводилась пантоміма, партії хору.

Лесь Курбас. Новаторські пошуки продовжив Л. Курбас у 20-х роках. Створений у 1922 р. театр "Березіль" був втіленням вимріяного Курбасом мистецького об'єднання, зорієнтованого на світову естетику, інтелектуалізм, активну участь в оновленні культури. Велику увагу театр приділяв драматургії М.Куліша. П'єси "Народний малахіт", "Мина мазайло" були безпрецедентним явищем у культурі радянського часу.

Із середини двадцятих років українська тематика почала визначати розвиток кінематографу. Який у цей час переживав період розквіту. Найпотужнішими були центри кіновиробництва в Одесі, Києві, Харкові.

Олександр Довженко. Могутнім поштовхом до розквіту національної свідомості і культури стали демократичні та революційні процеси 1905-1907 рр. Скасування заборони на українське друкування, свободу слова і політичної діяльності спричинило створення великої кількості газет і часописів, в яких друкували матеріали з питань культури, літературні і публіцистичні твори, доносили до широкого українського загалу творчість еліти нації. Найвпливовіша її когорта згуртувалася навколо тижневика "Украинский вестник", що видавали з 1906 р. українські депутати Думи.

89.Українська естрада II половини XX – початку XXI ст.

Проблеми музичного життя України знаходяться в центрі уваги вітчизняних науковців. Однак, діяльність державних концертних установ, що працювали починаючи з другої половини XX ст., наразі залишається не вповні висвітленою.

Гастролі українських виконавців здійснювались або через обласні філармонії, або через "Укрконцерт" – державне українське гастрольно-концертне об'єднання, що утворилося в 1958 р. в Києві. Його робота передбачала організацію, планування гастролей естрадних і філармонічних колективів, українських театрів, окремих виконавців по Україні та за її межами. "Укрконцерт" влаштовував масові театралізовані вистави та концерти.

У складі "Укрконцерту" було близько 350 артистів, які працювали у різних жанрах: співаки, артисти-розмовники, акробати, танцівники, музиканти-інструменталісти та ін. Діяльність "Укрконцерту" не обмежувалась розважальною музикою. Він представляв широкій аудиторії академічну і народну музику, класичний балет, поетично-драматичні жанри. Серед колективів і ансамблів – Ансамбль класичного балету, Київський камерний хор ім. Б. Лятошинського, "Кияни", "Мальви", "Мрія", Мюзик -хол, "Явір", "Очима молодих", Театр драми і комедії, Театр історичного портрету, Театр пісні, Театр поезії й т. ін.

Діяльність "Укрконцерту" фінансувалася й відповідним чином контролювалася державою. Для посилення контролю за організацією концертно-гастрольної діяльності художніх колективів "Укрконцерт" отримав вказівку про створення при відділі естради художньої ради, призначення якої полягало у контролі за діючим репертуаром, створення програми естрадних колективів і виконавців об'єднання.

Після розформування "Укрконцерта" у 1993 р., що відбулося за докорінних змін соціокультурної ситуації, майже одночасно утворилось кілька гастрольно-концертних організацій, які конкурували між собою: Всеукраїнський центр фестивалів і концертних програм, Український державний театр пісні, Український державний центр культурних ініціатив.

90.Українське анімаційне кіно в XX – XXI ст..

Мультиплікація (з лат. Multiplicatio — розмноження, збільшення, зростання) або **анімація** (з лат. Anima — душа і похідного фр. Animation — оживлення) — вид кіномистецтва, твори якого створюються шляхом зйомки послідовних фаз руху намальованих (графічна мультиплікація) або об'ємних (об'ємна мультиплікація) об'єктів.

Перші мультиплікаційні фільми в Україні з'явилися у 1927 році у центральній мультиплікаційній майстерні в Києві: художник В. Девятін зробив мультиплікаційну одночасівку «Українізація» про вивчення української мови, а В. Левандовський поставив «Казку про солом'яного бичка», поклавши в основу сценарію сюжет популярної казки.

Українська мультиплікація продовжила свій розвиток наприкінці 1950-х років на базі студії «Київнаукфільм», а саме у 1959 році заснована **Укранімафільм** - державна українська анімаційна студія. До 1990 р. студія існувала в якості **Творчого об'єднання художньої мультиплікації студії Київнаукфільм**. 1961 р. вийшли перші фільми об'єднання — «Пригоди Перця» та «Веснянка». З середини 70-х рр. починається період найбільших досягнень об'єднання. В цей час створюється багато серіальних проєктів. З них найпопулярніші — це: «Пригоди трьох козаків», «Пригоди капітана Врунгеля», «Острів скарбів», «Лікар Айболить», «Аліса в країні чудес» та «Аліса в Задзеркаллі»

У 1975 р. компанія “Союзмультфільм” випустила мультиплікаційний фільм режисера Едуарда Назарова «Жив-був пес». У мультфільмі звучать українські народні пісні «Ой там на горі» та «Та косив батько, косив я» у виконанні фольклорного ансамблю «Древо».

1990 р. об'єднання художньої мультиплікації було перетворено на окрему студію «Укранімафільм». В 90-х рр., незважаючи на економічні труднощі, студія продовжувала випускати нові фільми. 2002 р. на студії вийшов пластиліновий мультфільм «Йшов трамвай № 9» (режисер Степан Коваль), який 2003 р. отримав Срібного ведмеда на Берлінському кінофестивалі.